

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Guodos Majauskaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Viešoji sutartis
(Public Agreement)**

Vadovas: asist. Stasys Drazdauskas

Recenzentė: lekt. Danguolė Bublienė

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga.....	3
1 Viešoji sutartis ir jos ypatumai	6
1.1 Samprata	7
1.2 Subjektai	12
1.3 Sudarymo tvarka	14
1.4 Sutarties pabaiga	16
2 Viešųjų ir vartojimo sutarčių santykis	19
3 Vartojimo sutartis ir vartotojas	21
4 Sutartis ir jos laisvė.....	24
4.1 Sutarties laisvės principo genezė ir raida.....	24
4.2 Sutarties laisvės principas viešosiose sutartyse	28
4.2.1 Sutarties laisvė ir jos ribojimas	29
4.2.2 Viešasis interesas ir jo įtaka privatiems šalių santykiams	32
5 Pagal standartines sąlygas sudaromos sutartys	35
5.1 Standartinių sutarčių samprata.....	36
5.2 Sudarymo būdas.....	38
6 Viešosios sutartys kitų valstybių teisinėse sistemose	39
6.1 Rusija	39
6.2 Kinija.....	42
6.3 Bulgarija.....	43
6.4 Vengrija.....	45
6.5 Švedija.....	48
6.6 Graikija	49
6.7 Prancūzija.....	49
6.8 Olandija.....	50
6.9 Ispanija.....	52
7 Rinkoje dominuojančių ūkio subjektų veiklos reguliavimas	54
Išvados	61
Literatūros sąrašas.....	64
Santrauka.....	71
Summary	72

Ižanga

Temos aktualumas. Sutarties laisvė ir jos neliečiamumas (angl. *freedom of contract & sanctity*) yra fundamentalios sutarčių teisės ideologijos. Pagal jų reikalavimus šalys privalo būti laisvos ir galėti savarankiškai tartis dėl norimų sutarties sąlygų be jokio teismo ar įstatymų leidžiamosios valdžios įsikišimo, o pasiekti susitarimai turi būti gerbiami, patvirtinti ir vykdytini. Tačiau Lietuvoje, priešingai nei daugelio Europos valstybių sutarčių teisės moksle, išskiriama taip vadinamų „privalomų sutarčių“ rūšis – viešosios sutartys, kuomet ne patys kontrahentai, o būtent valstybė nustato sąlygas, pagal kurias šalys turės sudaryti sutartį. Šių Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintų sutarčių nuodugnai analizei iki šiol nebuvo atsidėjęs nei vienas lietuvių teisės mokslininkas¹, o ir teismų praktika tikrai nėra gausi, taigi būtinybė iš arčiau pažvelgti į ypač specifinę sutarčių rūšį yra akivaizdi. Temos aktualumas atsiskleidžia tuomet, kai pradėdame analizuoti viešųjų sutarčių prigimtį, subjektus, sudarymo būdus bei kitus jos ypatumus, o ypač analogiškų ar panašių sutarčių reguliavimą kitose valstybėse. Dėl ne itin gausios teorijos bei teismų praktikos trūkumo, kyla būtinybė atsakyti į klausimą, kodėl Lietuvoje toks sutarčių institutas egzistuoja, kam jis reikalingas ir iš vis – ar naudingas. Pažymėtina ir tai, jog privatizuojant monopolininkėmis buvusias įmones, sparčiai augant Lietuvos ekonomikai bei didėjant užsienio kapitalo investicijoms į mūsų rinką, svarbu atskleisti esminius viešųjų sutarčių bruožus, kad tiek verslo atstovams, tiek teisininkams praktikams būtų aiški viešųjų sutarčių reguliavimo politika, bei jų sudarymui keliami reikalavimai. Atkreiptinas dėmesys, jog kaip tik šiuo metu netyla aukščiausio lygio diskusijos apie tai, kiek ir kokių mastu valstybė turi, gali ar privalo kištis į privačių asmenų sutartinius santykius, į pirmąją vietą iškeldama viešąją valstybės bei visuomenės interesą (turimas galvoje naujojo Gamtinių dujų įstatymo pakeitimų svarstymas Seime²), taigi šis magistro darbas kaip tik ir padeda įvertinti, kaip ir kokiomis priemonėmis būtų geriausia reguliuoti būtiniausius asmenų poreikius tenkinančias veiklos sritis.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas atskleisti viešosios sutarties prigimtį bei esmę, jos išskirtinumą iš kitų sutarčių rūšių. Atlikus istorinę bei lyginamąją viešųjų sutarčių analizę, pateikti susistemintą teisės mokslininkų poziciją aktualiais viešųjų sutarčių reikalingumo bei neigiamų savybių klausimais. Didžiausias dėmesys skiriamas sutarties laisvės

¹ Deja, apie viešąsias sutartis Lietuvos teisėje užsimena tik prof. V. Mikelėnas, jo mintys atkartojamos Mykolo Romerio universiteto išleistoje mokymo priemonėje *Civilinė teisė: Prievolių teisė*. [MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004];

² 2005 m. vasario 11d. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo projektas Nr. XP-69(3), parengtas vadovaujantis Dujų direktyvos 2003/55/EB nuostatomis;

principo ir viešojo intereso kolizijos analizei viešųjų sutarčių kontekste. Pagrindinis tikslas – įvertinti viešosios sutarties instituto reikšmingumą bei naudą Lietuvos teisės doktrinoje bei praktikoje, atskleisti viešųjų sutarčių sudarymo ypatumus bei aptarti galimus alternatyvius sutarčių, turinčių viešą interesą, reguliavimo variantus. Galutinis tikslas – atsakyti į klausimą ar Lietuvai reikalinga iš Rusijos teisės perimta sutarčių rūšis, ar visgi reikia sekti kitų Vakarų valstybių pavyzdžiu ir palikti reguliuoti rinką „nematomai savireguliacijos rankai“ .

Darbo objektas. Vienas iš plačiausiai darbe nagrinėjamų viešosios sutarties aspektų yra jos santykis su sutarties laisve. Tokį pasirinkimą lėmė tai, kad tose valstybėse, kuriose yra įtvirtintas viešųjų sutarčių institutas³ visuotinai pripažįstama, jog šiose sutartyse pagrindinis dėmesys kreipiamas ne į šalių valią ar konsensusą, bet į viešojo intereso užtikrinimą. Be to, pasitelkus Europos Bendrijų konkurencijos teisę, analizuojamas viešųjų sutarčių atspindys Europos Sąjungos teisėje, o būtent – EB reguliacinė politika rinkoje dominuojančių ūkio subjektų atžvilgiu. Pažymėtina, jog vartojimo sutartys darbe nagrinėjamos tokia apimtimi, kiek tai liečia viešąsias sutartis, neišsiplečiant į gilesnę analizę, kadangi jų samprata ir praktika yra labai plačiai išanalizuota kitų autorių darbuose. Atkreiptinas dėmesys, jog dėl apimties ir specialių tikslų darbe pagrindinai nagrinėjamos komunalinių paslaugų, tokių kaip energijos, vandens, dujų teikimo sutartys, kitas viešųjų sutarčių rūšis tik paminint kaip pavyzdžius. Būtina paminėti ir tai, kad, siekiant kuo visapusiškiau išanalizuoti viešųjų sutarčių sampratą, šeštoje darbo dalyje pateikiama plati lyginamoji viešųjų sutarčių analizė Lietuvos bei kitų valstybių civilinės teisės moksle. Kadangi viešosios sutartys yra sudaromos prisijungimo būdu pagal iš anksto parengtas standartines sutarčių sąlygas, dėmesys skiriamas šių sutarčių sampratos atskleidimui bei apibendrinimui. Pažymėtina, jog darbe tikslingai neanalizuojami su siurprizinėmis ir nesąžiningomis standartinių sutarčių sąlygomis susiję klausimai, kadangi jų sampratos bei šalinimo problematika pernelyg nutolusi nuo pagrindinio darbo tikslo – viešųjų sutarčių sampratos bei sutarties laisvės principo buvimo jose analizės.

Metodika. Siekiant visapusiškai ir tiksliai atsakyti į iškeltus uždavinius, darbe bus naudojamos įvairiais metodais:

1. *Istoriniu* – viešosios sutarties samprata, genezė bei raida analizuojama remiantis Lietuvos ir užsienio valstybėse galiojusiais teisės aktais bei teisės doktrina, nagrinėjamas viešosios sutarties, kaip vienos iš sutarčių rūšies atsiradimas Lietuvos ir kitų šalių teisės doktrinoje;

³ Pvz. Rusijoje, Kinijoje, Vengrijoje;

2. *Lyginamuoju* – Lietuvoje nustatytas viešųjų sutarčių reglamentavimas plačiai lyginamas su kitose valstybėse taikomu analogiškų ar panašių sutarčių rūšių reguliavimu. Viešųjų sutarčių samprata ir raida analizuojama pasitelkiant į pagalbą Rusijos, Kinijos, Bulgarijos, Vengrijos, Švedijos, Graikijos, Prancūzijos, Olandijos bei Ispanijos teisinių sistemų sutarčių teisės reglamentavimo ypatumus bei teisinio reguliavimo patirtį;
3. *Sisteminu* – šio metodo pagalba analizuojama viešųjų sutarčių vieta Lietuvos bei užsienio valstybių sutarčių teisės kontekste, viešojo sutartis atribojama nuo kitų sutarčių rūšių;
4. *Lingvistiniu* – teisinių sąvokų prasmė aiškinama bei analizuojama pagal bendrinėje bei specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes;
5. *Teleologiniu* – šio metodo pagalba atskleidžiami viešųjų sutarčių, kaip vienos iš sutarčių teisės rūšių, įtvirtinimo Lietuvos teisės doktrinoje tikslai.
6. *Praktiniu* – analizuojama Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktika, atskleidžiami praktiniai viešųjų sutarčių instituto ypatumai bei problematika.

Darbo originalumas. Visuomenėje plačiai diskutuojama apie sutarties laisvę bei jos ribas, viešojo intereso įtaką privatiems sutarties šalių santykiams. Doktrinoje bei praktikoje ieškoma atsakymo, kaip ir koku būdu viešosiose sutartyse pasireiškia sutarties laisvė, jei viena iš šalių turi įstatyminę pareigą įeiti į sutartinius santykius su bet kuo, kas tik kreipiasi, o kita šalis negali derėtis ir privalo sudaryti sutartį pagal iš anksto parengtas sąlygas. Pažymėtina, jog per pastaruosius du metus Vilniaus universiteto teisės fakultete nebuvo rašyta magistro darbo, susijusio su šia tema. Taigi darbe pateikiama aktuali viešųjų sutarčių analizė bei susisteminta praktika tiek Lietuvos civilinės teisės, tiek ir kitų valstybių teisės prasme, autorės nuomone, bus naudinga visiems, kas siekia įsigilinti į šį ne itin naują, tačiau vis dėlto plačiai neanalizuotą, sutarčių teisės institutą.

Svarbiausi šaltiniai. Lietuvių kalba naudingos informacijos apie viešąsias sutartis buvo galima rasti tik dviejose knygose – prof. V.Mikelėno lyginamojoje studijoje „Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai“⁴, bei V.Nekrošiaus išverstoje K.Zweigert ir H.Kotz knygoje „Lyginamosios teisės įvadas“⁵. Kadangi darbe pateikiama plati lyginamoji analizė, plačiai remiamasi Kluwer International Law išleistomis įvairių pasaulio šalių sutarčių teisės enciklopedijomis bei kitais sutarčių teisei skirtais mokslininkų darbais.

⁴ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996;

⁵ ZWIEGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001;

1 Viešojo sutartis ir jos ypatumai

Šiuolaikinė sutarčių teisė – ilgos istorinės raidos rezultatas, klasikinės sutarčių teisės tobulinimo padarinys. Manoma, kad klasikinė sutarčių teisė susiformavo XVIII-XIX a. kodifikavus Prancūzijos, Vokietijos bei kitų valstybių civilinę teisę. Savo ruožtu klasikinės sutarčių teisės ištakomis pripažįstamos romėnų ir kanonų teisė.⁶

Sutartis – teisinio santykio realizavimo forma, todėl jai civilinėje teisėje yra skiriamas ypatingas dėmesys.⁷ Pati sutartis, kaip teisinis dokumentas, yra juridinis teisinio santykio įrodymas, įstatymo galią šalims turintis teisinio pobūdžio aktas.⁸ Sutartis svarbi ne tik teisiniu, bet ir socialiniu požiūriu: ji padeda sumažinti įtampą tarp socialinių grupių, derinti skirtingus įvairių asmenų interesus.⁹

Be abejo, sutarties reikšmė visais laikais nebuvo vienoda. Skiriasi jos svarba ir įvairiose valstybėse – tose, kurių ekonomika grindžiama griežtu valstybės planavimu, sutarties įtaka yra nepalyginamai mažesnė, nei tose, kurių ekonomika grindžiama laisvosios rinkos principais.¹⁰ Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikoje, kaip ir daugelyje kitų demokratiškesnių šalių, asmens ūkinė laisvė pripažįstama esminiu principu ir yra įtvirtinta aukščiausiąją teisinę galią turinčiame teisės akte – Konstitucijoje.¹¹ Be to, tiek Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹², tiek kiti įstatymai skiria didelį dėmesį sutarčių teisės reguliavimui bei reglamentavimui. Todėl teigtina, jog mūsų valstybė priskirtina prie liberalių, sutartines asmens teises ir laisves gerbiančių Europos valstybių.

Kiekvienas iš mūsų yra įpratęs manyti, jog elementari civilinė sutartis dažniausiai sudaroma tarp dviejų susitariančių šalių, kai viena šalis (oferentas) pateikia pasiūlymą (ofertą) antrajai šaliai, o pastaroji, apsvarsčiusi pasiūlymą, laisva valia akceptuoja, siūlo kokių nors pataisų arba atmeta oferento pasiūlymą. Šalys derasi tarpusavyje stengdamosi išgauti įmanomai didesnės naudos, jų pasirinkimą lemia grynai asmeniniai-komerciniai interesai. Tačiau šis klasikinis požiūris į sutartis ne visada teisingas,¹³ kadangi sutarčių teisė išskiria daugybę sutarčių rūšių, kurioms įstatymų leidėjas yra iškėlęs specialius

⁶ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 31;

⁷ BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1-3;

⁸ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005; p. 145;

⁹ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 13;

¹⁰ *Ibid.*, p. 4;

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014) (su pakeitimais ir papildymais);

¹² Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;

¹³ GOODE, R. *Commercial Law*. s.l: Penguin Books, 2004, p. 19; HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 9-10;

tikslus bei nustatęs atitinkamą sudarymo formą bei būdą. Viena iš tokių sutarčių rūšių yra šiame darbe analizuojamos viešosios sutartys.

1.1 Samprata

Viešoji sutartis yra santykinai naujas civilinės teisės institutas, į mūsų teisinę sistemą inkorporuotas tik 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui¹⁴ (toliau – CK). Pažymėtina, jog iki naujojo CK priėmimo, Lietuvoje būta tam tikrų viešosios sutarties apraiškų, nors grynai tokia, kaip „viešoji“ ar analogiška jai sutarčių rūšis iki tol galiojusiam 1964 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹⁵ nebuvo išskirta. Panašumo išvelgti galima tik tarp 1964 m. Civilinio kodekso 270-276 straipsniuose įtvirtintos tiekimo sutarties. Nors savo esme tiekimo sutartis ir nepanaši į viešąją, tačiau joje taipogi numatytas tam tikras valstybinis reguliavimas – valstybės institucijų teisė reguliuoti už pateiktą produkciją mokėtiną kainą,¹⁶ taigi manytina, jog ši sutarčių rūšis dėl galimos valstybinės kontrolės buvo viešųjų sutarčių pirmtakė.

Pažymėtina ir tai, jog tik nedaugelis Europos valstybių savo teisinėse sistemose išskiria viešąsias sutartis. Artima kaimynė Rusija turi identišką civilinės teisės institutą – viešojo sutartis yra reglamentuota naujajame Rusijos Federacijos civiliniame kodekse.¹⁷ Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog analogiški viešųjų sutarčių institutai aptinkami Vengrijos bei Graikijos sutarčių teisėje.

CK 6.161 str. pateikia viešosios sutarties sampratą bei pagrindinius jos požymius. Lietuvos civilinėje teisėje viešąja sutartimi pripažįstama sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo, teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik į ją kreipiasi. Viešojo sutartis nuo kitų civilinės teisės sutarčių skiriasi tuo, kad visuomeninių paslaugų teikimu ar prekių pardavimu besiverčiantis verslininkas privalo sudaryti sutartį su bet kuriuo į ją besikreipiančiu asmeniu. Be to, pažymėtina, jog visiems suinteresuotiems asmenims privalo būti taikomos tokios pačios sutarties sąlygos, t.y. vienos kategorijos asmenys iš esmės turi gauti vienodus pasiūlymus. Kaip nurodo prof. V.Mikelėnas, „viešųjų sutarčių atsiradimas bei jų reglamentavimas CK siejamas su tuo, kad Lietuvos ūkyje veikia ne viena natūrali monopolija, taigi valstybė yra įpareigota atidžiau stebėti ir reguliuoti tas ūkio sritis, kur konkurencija nėra pakankama“.¹⁸

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);

¹⁵ 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138);

¹⁶ *Ibid.* 270 str., p. 101;

¹⁷ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-10].

Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com>>;

¹⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 202;

Analizuojant viešųjų sutarčių institutą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kokių prekių pardavimas ar paslaugų teikimas pripažįstamas šios sutarties objektu. Visų pirma, kaip nurodoma CK 6.161 str. 1 d., viešomis paslaugomis pripažįstamas transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, geriamojo vandens teikimas. Manytina, jog šios veiklos sritys išskiriamos todėl, kad tenkina esminius bei svarbiausius asmenų poreikius. Išskirtinis įstatymų leidėjo dėmesys pripažintinas pagrįstu, kadangi šiandieninėje visuomenėje visi asmenys – tiek fiziniai, tiek juridiniai – privalo turėti galimybę patenkinti pirminius komunalinius¹⁹ poreikius, t.y. turėti galimybę naudotis tiek elektros energija, dujomis, geriamojo vandens tiekimu, tiek ir visuomeninio transporto paslaugomis. Tačiau ne tik minėtos ūkinės veikos rūšys besąlygiškai pripažįstamos vieša, visiems prieinama, sritimi. Civilinio kodekso komentaras pateikia platesnį pavyzdinį viešųjų sutarčių sąrašą. Čia prie viešųjų sutarčių priskiriamos ir viešbučių paslaugų teikimo sutartys (CK 6.626 str., 6.865 str.), asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartys (CK 6.725 str.), mažmeninės prekybos (CK 6.350 str.), vartojimo nuomos sutartys (CK 6.504 str.), banko indėlio sutartys, kai indėlininkas yra fizinis asmuo (CK 6.892 str. 2 d.), banko sąskaitos sutartys (CK 6.914 str.), sandėliavimo sutartys, sudarytos su bendrojo naudojimo sandėliu (CK 6.852 str.), daiktų, priklausančių fiziniam asmeniui, saugojimo lombarde sutartys (CK 6.864 str.), privalomojo draudimo sutartys (CK 6.988 str. 3 d.) ir kt.²⁰ Pažymėtina, jog visoms minėtoms sutartims būdingas privalomumas – jas teikiantys subjektai neturi teisės atsisakyti sudaryti sutartis dėl savo teikiamų paslaugų ar prekių, nebent įstatymai numato kokias nors išimtis. Kadangi, autorės nuomone, pačios svarbiausios viešosios paslaugos visgi yra vandens, dujų bei energijos tiekimas, toliau šiame darbe didžiausias dėmesys bus skiriamas dėl šių paslaugų sudaromoms viešosioms sutartims.

Dar vienu esminiu viešųjų sutarčių požymiu pripažintinas draudimas viešąsias paslaugas teikiantiems ūkio subjektams diskriminuoti potencialius ar esamus klientus. Diskriminacija šiuo atveju suprantama, kaip tam tikrų garantuojamų teisių, lyginant su kitais tokios pačios kategorijos vartotojais, apribojimas, atėmimas ar nesuteikimas. Tiek CK, tiek ir kituose įstatymuose²¹ įtvirtinta pareiga sudaryti sutartis su visais, kas tik

¹⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį „komunalinis“ apibrėžia kaip „susijęs su miesto ūkiu“, taigi darytina išvada, jog komunalinėmis paslaugomis pripažįstamos tam tikrai gyventojų bendruomenei viešai tiekiamos paslaugos. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus], [žiūrėta 2006-11-17]. Prieiga per internetą:< <http://www.autoinfa.lt/webdic/>>);

²⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 202;

²¹ Pavyzdžiui, prievolė ūkio subjektams sudaryti sutartis su visais besikreipiančiais asmenimis nustatyta Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo 15 str. (Valstybės žinos, 2006, Nr.82-3260); Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo 25 str. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 107-3964) ir kituose teisės aktuose;

kreipiasi, nepriklausomai nuo jo veiklos pobūdžio, pajėgumo ar kitų savybių.²² Viešai paslaugas teikiantis verslininkas visiems tos pačios kategorijos asmenims privalo taikyti vienodas sąlygas ir negali taikyti ypatingų nuolaidų, nepagrįstų ekonominiais ar socialiniais kriterijais.²³ Vienas iš viešas paslaugas teikiančio ūkio subjekto diskriminavimo pavyzdžių galėtų būti Vyriausioje administracinių ginčų komisijoje 2006 m. spalio 2 d. nagrinėtas Buitinių vartotojų sąjungos skundas dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos 2006 m. rugpjūčio 23 d. rašto Nr.(27.4-51)-3-4509, kuriuo Buitinių vartotojų sąjungai buvo atsakyta į jos skundą dėl AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ (toliau – AB „VST“) vykdomos diskriminacinės politikos savivaldybių butų nuomininkų atžvilgiu. Buitinių vartotojų sąjunga, gindama viešąjį vartotojų interesą, Ūkio ministerijos prašė ištirti AB „VST“ veiksmus nustatant išskirtines sąlygas, pagal kurias iš savivaldybės butų nuomininkų prieš sudarant elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį buvo reikalaujama 300 Lt užstato. Šioje byloje buvo keliamas klausimas, ar Lietuvoje galiojantys teisės aktai suteikia teisę AB „VST“ išskirti savivaldybių butų nuomininkus į atskirą kategoriją ir nustatyti jiems aukštesnius reikalavimus prieš pajungiant energijos tiekimą. Kaip skunde nurodė Buitinių vartotojų sąjunga: „Lietuvos Respublikos teisės aktai nenustato jokių išskirtinių, papildomų reikalavimų ar apribojimų piliečiams – vartotojams – patalpų nuomininkams juo labiau išskiriant atskirą jų grupę – savivaldybių butų nuomininkus“²⁴. Ūkio ministerija, savo ruožtu tvirtino, jog Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių²⁵ 11 p. nustatyta, kad naujų vartotojų elektros įrenginiai prie elektros tinklų prijungiami tik tada, kai naujasis vartotojas yra įrengęs savo elektros įrenginius ir sudaręs su operatoriumi elektros energijos persiuntimo paslaugos sutartį ar su tiekėju elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį. Be to, pagal minėtų taisyklių 85 punktą, jei yra aplinkybių, leidžiančių pagrįstai manyti, kad vartotojas (tarp jų ir nuomininkas) nevykdys savo prievolių pagal sudarytą sutartį, tiekėjas arba operatorius turi teisę pareikalauti vartotojo (tarp jų ir nuomininko) pateikti visų prievolių pagal sutartį tinkamo įvykdymo užtikrinimo arba kitų atsiskaitymo garantijų. Taigi tokiu

²² Pažymėtina, jog viešosios sutarties sudarymo teisė nėra absoliuti, kadangi įstatymuose nustatytos išimtys, kuomet ūkio subjektas gali nesudaryti viešosioms sutartims priskiriamos sutarties, nutraukti jau sudarytą sutartį arba apriboti pagal šią sutartį atliekamą tiekimą. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog tai dažniausiai dėl kliento kaltės ar netinkamo elgesio atsiradę padariniai, pavyzdžiui, elektros energijos tiekimo sustabdymas dėl abonento elektros prietaisų ar kitų tinklų, kuriais teikiamos paslaugos techninės netvarkos, abonentų tyčine veika sukeltų trikdžių, kurie neigiamai veikia elektros energijos kokybę, arba nepagrįstas vengimas atsiskaityti už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas;

²³ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 203;

²⁴ Lietuvos Respublikos vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2006 m. spalio 2 d. sprendimas administracinėje byloje *Buitinių vartotojų sąjunga v. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija*, Nr. 2006/01-4R-223;

²⁵ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2005 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. 4-350 „Dėl Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 120-4328);

pagrindu Ūkio ministerija teigė, kad piniginių užstatų panaudojimas ir gražinimas negali būti laikomas šios vartotojų grupės diskriminavimu. Deja ši byla iki galo nebuvo išnagrinėta, kadangi Vyriausioji administracinių ginčų komisija pripažino, jog nėra kompetentinga spręsti Buitinių vartotojų sąjungos skundą.²⁶ Tačiau įvertinus byloje išdėstytas aplinkybes bei nurodytus faktus, autorės nuomone, būtų galima teigti, kad nustatčius tokius papildomus (aukštesnius) reikalavimus vienai vartotojų grupei, norinčiai sudaryti viešosioms sutartims priskiriamą elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį, įžvelgtina tam tikra diskriminacinė politika, tuo pačiu ir Elektros energetikos įstatymo 24 str. 5 d. “Visuomeniniams tiekėjams draudžiama diskriminuoti vartotojus ar vartotojų kategorijas”²⁷ pažeidimas.

Tai patvirtina ir CK 6.161 str. 3 d., kuri nustato, jog sudarydamas viešąją sutartį juridinis asmuo neturi teisės kam nors suteikti privilegijų, taigi visiems tos pačios kategorijos besikreipiantiesiems privalo būti leista susitarti tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kitiems tos pačios kategorijos klientams. Šios pozicijos nagrinėdamas asmenų skundus laikosi ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, civilinėje byloje *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. G. Baranausko ir partnerių KŪB bei Valstybės įmonė Registrų centras* pažymėjęs, jog „Naujųjų vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie tinklų <...> sutartyse nustatomos prekių ir paslaugų kainos bei kitos sąlygos turi būti vienodos visiems tos pačios kategorijos vartotojams, niekam negali būti teikiamos privilegijos ar atsisakoma sudaryti sutartį, išskyrus įstatymų numatytus atvejus“.²⁸ Taigi, darytina išvada, jog jeigu tam tikram klientui ar jų ratui bus keliami skirtingi reikalavimai ar taikomos lengvatos dėl tarnybinės padėties, lyties, giminystės ryšių ar kitų objektyviai nepateisinamų savybių, minėto straipsnio reikalavimai bus akivaizdžiai pažeidžiami.

Pastebėtina, jog būtent čia yra atskleidžiama šių specialių sutarčių rūšių pavadinimo esmė: sutartys vadinamos “viešosiomis“, kadangi, kaip ir minėta, į jų pagrindus teikiamas paslaugas ar parduodamas prekes teisę turi visi valstybėje veikiantys fiziniai ir juridiniai asmenys, nepriklausomai nuo jų teisinės formos ar padėties, o atsisakyti sudaryti sutartį galima tik labai ribotais CK ar kituose viešąsias sutartis reglamentuojančiuose teisės

²⁶Vyriausioji administracinių ginčų komisija pažymėjo, jog „dėl to, kad Ūkio ministerijos 2006 m. rugpjūčio 23 d. raštas Nr.(27.4-51)-3-4509 neturi individualaus administracinio akto požymių, o Komisija negali ir neturi įgalinimų įpareigoti Ūkio ministeriją iš naujo išsakyti nuomonę dėl užstatų, sudarant elektros energijos pirkimo – pardavimo sutartis su valstybės ir savivaldybės butų nuomininkais reikalavimo teisėtumo, Komisija negali tenkinti ir pareiškėjos prašymo”.

²⁷Valstybės žinios, 2004, Nr. 107-3964;

²⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 17 d. nutartis c.b. *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. G. Baranausko ir partnerių KŪB ir Valstybės įmonė Registrų centras*, Nr. 3K-3-204/2004, kat. 14.3.; 15.2.1.1.; 40.5;

aktuose numatytais atvejais.²⁹ Šią poziciją sustiprina ir Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateiktas žodžio „viešas“ apibrėžimas, pagal kurį „viešu“ pripažįstamas „visiems skirtas, visuomenės naudojamas“.³⁰ Taigi darytina išvada, jog sutartys yra viešos, kuomet asmenys, jas sudarydami, veikia siekdami patenkinti būtiniausius, esminius verslo ar asmeninius poreikius, o kita šalis privalo sudaryti teisės aktuose nustatytas sąlygas šių interesų patenkinimui.

Autorės nuomone, svarbiausias viešųjų sutarčių požymis yra tai, kad joms labai didelę įtaką turi valstybinis reguliavimas. Vedama viešojo intereso, valstybė ypatingai smulkmeniškai prižiūri viešųjų sutarčių sąlygas, bei juridinių asmenų veiklą bendradarbiavime su klientais. Savo institucijų pagalba valstybė reguliuoja tokias sritis, kaip parduodamų prekių ar teikiamų paslaugų kainos, kokybė, saugumas, tiekimo nepertraukiamumas, atsiskaitymo tvarka ir kt. Pavyzdžiui, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija pagal Energetikos įstatymo 17 str. 5 d. yra atsakinga už valstybės reguliuojamų kainų viršutinių ribų energetikos sektoriuje nustatymą bei valstybės reguliuojamų kainų ir tarifų taikymo kontrolę.³¹ Taigi ūkio subjektai, veikiantys minėtoje rinkoje, negali reikalauti mokėti daugiau, nei nustatyta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos metodikose.

Kitas aspektas, kurio pagalba valstybė kontroliuoja viešąsias sutartis yra viešųjų sutarčių turinio reikalavimas: laikantis nediskriminavimo bei vienodų sąlygų tos pačios kategorijos vartotojams nustatymo principų, viešosios sutartys yra sudaromos pagal standartizuotas sąlygas. Tam, kad valstybinis reguliavimas būtų pilnai užtikrintas ir įgyvendintas, įstatymų leidėjas CK 6.161 str. 5 d. nustatė, jog juridinis asmuo (verslininkas) viešųjų sutarčių standartines sąlygas privalo pateikti tvirtinti atitinkamai valstybės institucijai. Toks įstatymų leidėjo įpareigojimas paaiškinamas siekimu papildomai apsaugoti prisijungiančią, kaip taisyklė silpnesnę, sutarties šalį nuo viešas paslaugas teikiančio juridinio asmens piktnaudžiavimo, galimo vartotojų³² interesų pažeidimo ar diskriminacijos.

Atkreiptinas dėmesys, jog kai kuriais atvejais, ūkio subjektų parengtos viešosios sutartys turi būti teikiamos ne tik tvirtinti, bet ir privalo būti sudaromos pagal abiem šalims privalomas standartines sąlygas, patvirtintas atitinkamos valstybės institucijos.

²⁹ Žr. išnašą Nr. 22;

³⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus], [žiūrėta 2006-11-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.autoinfa.lt/webdic/>>;

³¹ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 56-2224);

³² Kalbant apie komunalinių paslaugų tiekimo sutartis, šiame darbe sąvoka „vartotojas“ naudojama plačiąja prasme, t.y. apima tiek fizinius, tiek juridinius asmenis (abonentus), sudarančius vandens, dujų, energijos ar kitas paslaugų tiekimo sutartis;

Tokiu būdu patvirtinta sutartis tampa viešai skelbiamu privalomu teisės aktu, o jos nevykdymas reiškia ne tik sutartinių pareigų, bet ir to teisės akto pažeidimą. Pavyzdžiui, Geriamojo vandens teikimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo 4 str. viešųjų vandens tiekimo sutarčių standartinių sąlygų nustatymas išskiriamas kaip viena iš esminių geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus reguliavimo priemonių.³³ To paties įstatymo 6 str. nustatyta, jog už viešosios vandens tiekimo sutarties standartinių sąlygų patvirtinimą yra atsakinga Vyriausybė, kuri savo ruožtu šias sąlygas patvirtino 2007 m. sausio 31 d. Nutarimu Nr. 126.³⁴ Pažymėtina, jog tais atvejais, kai standartinės sąlygos yra nustatytos viešojo administravimo subjekto aktu, negalima teigti, kad sutartys yra parengtos vienos šalies, taigi standartines sąlygas bei siurprizines sutarčių standartines sąlygas reglamentuojantys CK 6.185-6.186 str. nėra taikomi. Darytina išvada, jog asmenys, veikdami priešingai įtvirtintoms viešosios vandens tiekimo sutarties standartinėms sąlygoms, pažeis ne tik sutarties kontrahentus siejančias teises ir pareigas, bet taip pat nevykdys Vyriausybės nutarimo įpareigojimų, kas užtraukia įstatymuose numatytą atsakomybę.

1.2 Subjektai

Kitas viešosios sutarties ypatumas yra joje veikiančios subjektai. Išanalizavus CK 6.161 str. teigtina, jog viešas paslaugas teikiančiu subjektu gali būti bet koks juridinis asmuo arba verslininkas, besiverčiantis su paslaugų teikimu ar prekių pardavimu susijusia ūkine veikla. Pagal Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 3 str. 1 d., ūkinė veikla yra suprantama kaip visokia gamybinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, susijusi su prekių pirkimu ar pardavimu, išskyrus tuos atvejus, kai fiziniai asmenys prekę įsigyja asmeniniams ir namų ūkio poreikiams tenkinti.³⁵ Kadangi pagrindiniai versliškumo kriterijai yra pelno siekimas ir nuolatinis (tęstinis) veiklos pobūdis, tai ūkine komercinė veikla pripažįstama tęstinė, nuolatinio pobūdžio, savo vardu ir rizika vykdoma veikla, kuria siekiama gauti pajamų ir pelno. Pažymėtina, jog verslininkas viešosiose sutartyse apibrėžiamas pozityviuoju būdu, taigi jo sąvoka apima tiek juridinius, tiek fizinius asmenis.

Atkreiptinas dėmesys, jog CK 6.161 str. prasme ūkio subjektu yra ne bet koks juridinis asmuo ar verslininkas, o tik toks, kuris savo veiklos pobūdžiu atlieka tam tikrą

³³ Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas (Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3260);

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 31 d. Nutarimas Nr. 126 „Dėl viešosios vandens tiekimo sutarties standartinių sąlygų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-636);

³⁵ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. (Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856; 2004 Nr. 63-2244) (su pakeitimais ir papildymais);

viešą funkciją. Toks asmuo veikia srityse, kurios valstybėje yra gyvybiškai svarbios, turinčios viešo intereso požymį, neretai veikti šiose sferose reikalinga licencija.³⁶ Pagal CK 2.33 str. 1 d. pateiktą juridinio asmens apibrėžimą, juridiniu asmeniu yra laikoma bet kuri pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, galinti savo vardu įgyti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme. Pažymėtina, jog fizinis asmuo yra pripažįstamas veikiantis kaip verslininkas tuomet, kai įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla (CK 2.4 str. 2 d.). Taigi pardavėju viešosiose sutartyse bus pripažįstamas ir asmuo, užsiimantis ūkine-komercine veikla pagal verslo liudijimą.³⁷

Kaip jau buvo minėta, viešoji sutartis nuo kitų sutarčių rūšių skiriasi tuo, kad ūkio subjektai privalo sudaryti sutartis su visais, kas tik kreipiasi. Taigi kita viešosios sutarties šalimi yra bet koks civilinėje apyvartoje galintis veikti asmuo – tiek fizinis, tiek ir juridinis. Puikus pavyzdys yra energijos pirkimo-pardavimo sutartis: nors joje nėra nuorodos, kas gali būti abonentu (vartotoju), tačiau CK 6.383 str. nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad vartotojais pagal šią sutartį gali būti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys.

Pastebėtina, jog fizinis ar juridinis asmuo, pageidaujantis, kad su juo būtų sudaryta viešoji sutartis, yra laikomas silpnesniąja sutarties šalimi, taigi tiek įstatymų leidėjas, tiek teismas, sprenddamas iš viešųjų sutarčių kylančius ginčus, išipareigoja ginti ir labiau atsižvelgti į prisijungiančios šalies interesus. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog dėl viešo sutarties pobūdžio bei prezumpcijos, jog prisijungianti šalis yra silpnesnioji sutartinių santykių dalyvė, įrodinėjimo našta sutarties pažeidimo, nevykdymo ar atsisakymo sudaryti sutartį atvejais perkeliama ant paslaugas teikiančio ar prekes parduodančio asmens pečių.

³⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo 10 str. apibrėžia energetikos pramonės sritis, kuriose veikti reikalinga licencija: elektros energijos perdavimo, skirstymo, visuomeninio tiekimo, nepriklausomo tiekimo bei rinkos operatoriaus veikla (Valstybės žinios, 2004, Nr. 107-3964); Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 5 str. nurodo, kad licencijas dujų pramonėje išduoda, sustabdo, panaikina bei licencijuojamą veiklą kontroliuoja Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, o licencijos reikalingos tokiose ūkio subjektų veiklos srityse, kaip gamtinių dujų perdavimas, paskirstymas, laikymas ir tiekimas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2743); pagal Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo 19 str. 1 d., viešojo vandens tiekimo veiklą galima vykdyti tik turint viešojo vandens tiekimo licenciją, be to pažymėtina, jog vienoje savivaldybės teritorijoje išduodama tik viena licencija viešajam vandens tiekimui vykdyti. (Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3260);

³⁷ Verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 19 d. nutarimu Nr.1797, Valstybės žinios, 2005, Nr. 138-4971;

1.3 Sudarymo tvarka

CK 6.184 str. nustatyti sutarčių sudarymo ypatumai taikomi išimtinai viešosioms sutartims. Pagal šio straipsnio 1 d. įtvirtintus reikalavimus, viešas paslaugas teikiantis ar prekes parduodantis asmuo privalo sudaryti sutartį per 14 dienų nuo suinteresuoto asmens ofertos pateikimo (jei įstatymu ar šalių susitarimu nenustatytas kitoks terminas). Jei vis dėlto viešas paslaugas teikiantis ar prekes parduodantis asmuo nesutinka su ofertos sąlygomis, jis, pagal minėto straipsnio reikalavimus, per akceptavimui nustatytą terminą privalo surašyti nesutarimų protokolą ir pasiūsti jį oferentui. Atkreiptinas dėmesys, jog oferentas, nesutinkantis su nesutarimų protokole pateiktomis ūkio subjekto sąlygomis, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis išspręstų kilusį ginčą. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai klientas (oferentas) yra fizinis asmuo, veikiantis grynai savo asmeniniais ar šeimos interesais, nesusijusiais su verslu, jis turi teisę Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 12 str. nustatyta tvarka kreiptis į vartotojų teises ginančias institucijas, o konkrečiai – į Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą, kuri yra įgaliota nagrinėti vartotojų skundus ginčų sprendimo ne teisme tvarka.³⁸

Analizuojamo straipsnio 3 d. reglamentuojama priešinga situacija, t.y. kai oferentas yra juridinis asmuo (verslininkas), privalantis sudaryti sutartį, o akceptantas – klientas (vartotojas).³⁹ Tokiu atveju klientas privalo sutikti arba atsisakyti per 14 d. nuo pasiūlymo sudaryti sutartį gavimo, jeigu įstatymas ar šalių susitarimas nenumato kitokio termino. Po to seka analogiška aukščiau minėta procedūra: gavęs nesutarimų protokolą, viešas paslaugas teikiantis ūkio subjektas sprendžia, ar sutikti su akceptanto pastabomis ir vis dėlto sudaryti sutartį, ar nesutikti su nesutarimų protokole naujai pasiūlytomis sąlygomis ir kreiptis į teismą dėl teismo ginčo išsprendimo. Klientas, priklausomai nuo to, ar tai fizinis asmuo – vartotojas, turintis teisę kreiptis ir į Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą, ir teismą; ar tai juridinis asmuo, kuriam įstatymu numatyta galimybė dėl ginčo išsprendimo kreiptis išimtinai tik teismą, taipogi renkasi atitinkamą elgesio variantą. Pastebėtina, jog išspręsti kilusį nesutarimą svarbu ne tik klientui, bet ir pačiam ūkio subjektui, kadangi ir jis gali būti suinteresuotas nustatyti su klientu sutartinius santykius.⁴⁰

Atkreiptinas dėmesys, jog CK 6.184 str. 4 d. nustatyta imperatyvi sutarties laisvės principo išimtis: pagal šią dalį, klientui suteikiama teisė kreiptis į teismą ir reikalauti, jog

³⁸ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488);

³⁹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 230;

⁴⁰ *Ibid.*, p. 231;

šis pripažintų viešas paslaugas teikiančio ūkio subjekto ar prekių pardavėjo atsisakymą sudaryti sutartį nepagrįstu ir įpareigotą jį sudaryti sutartį. Be to, klientui suteikiama galimybė iš kitos šalies reikalauti atlyginti patirtus nuostolius.

Atkreiptinas dėmesys, jog CK 6.184 straipsnio nuostatos viešųjų sutarčių sudarymo ypatumus sieja su akceptavimo terminais ir šių terminų nesilaikymo pasekmėmis, taip pat su atsisakymo sudaryti sutartį oferteje siūlomomis sąlygomis teisiniais padariniais, o ne su pačia viešųjų sutarčių sudarymo forma. Taigi pažymėtina, jog viešosios sutarties sudarymo atveju taikomos bendrosios ofertos ir akcepto formą reglamentuojančios CK 6.167-6.178 str. nuostatos, nenumatančios jokios specialios ofertos ir akceptavimo veiksmų atlikimo formos. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „imperatyvių reikalavimų sutarties formai ir sutarties formos nesilaikymo padarinių <...> CK normos nenustato, todėl sutartinių santykių tarp ginčo šalių buvimą gali patvirtinti ir konkludentiniai šalių veiksmai.“⁴¹ Svarbu, kad tai būtų pakankamai apibūdintas ir aiškiai išreikštas oferento ketinimas ir akceptanto sutikimas sudaryti sutartį.

Būtina paanalizuoti CK šeštos knygos ketvirtosios dalies septintame skirsnyje įtvirtintos vienos iš viešųjų sutarčių rūšių – energijos pirkimo-pardavimo sutarties – sudarymo ypatumus. Pagal CK 6.384 str. 1 d. reikalavimus, energijos pirkimo-pardavimo sutartis laikoma sudaryta nuo vartotojo prijungimo prie energijos tiekimo tinklų. Įstatyme nėra numatyta, kokia konkrečiai forma turi būti sudaroma ši viešoji sutartis, taigi darytina išvada, jog ir šiai sutarčių rūšiai taikomas bendrasis sandorių sudarymo formą reglamentuojantis CK 1.71 str., o konkrečiai – šio straipsnio 1 d., pagal kurią sandoriai gali būti sudaromi žodžiu, raštu arba konkludentiniais veiksmais. Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pasitaikę nemažai bylų, kuriose teismas patvirtino, jog energijos-pirkimo-pardavimo sutartims taikomas CK 1.71 str. Pavyzdžiui civilinėje byloje AB „Kauno energija“ v. B.Okmanienė, A. Brazionienė, G. Zuzevicienė ir R.Zuzevičius teismas pasisakė, jog „tarp šalių buvo susiklostę prievoliniai teisiniai santykiai, nes ieškovas tiekė butui, kuriame gyveno savavališkai jį užėmę atsakovai, šilumos energiją ir karštą vandenį, o atsakovai ta šilumos energija ir karštu vandeniu naudojosi, dalinai už ją apmokėdami, todėl šalių valia tiekti ir gauti šilumos energiją ir karštą vandenį buvo realizuota konkludentiniais veiksmais.“⁴² Analogiškai teismas pasisakė ir civilinėje byloje SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B.Giedraitienė: „Atsakovė pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu įgijusi gyvenamąsias patalpas daugiabučiame name <...> priėmė ieškovo

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. UAB „Vilniaus vandenys“ v. UAB „Švenčionių energija“, Nr.3K-3-119/2006, kat. 42.5; 45.5 (S);

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 23 d. nutartis c.b. AB „Kauno energija“ v. B.Okmanienė, A. Brazionienė, G. Zuzevicienė ir R.Zuzevičius, Nr. 3K-3-392/2004, kat. 40.5.; 45.9.1;

centralizuotai tiekiamą šilumos energiją, todėl už ją privalėjo atsiskaityti. <...> Nors rašytine forma energijos tiekimo sutartis ir nebuvo sudaryta, bet sutartinių santykių buvimą patvirtina faktinė situacija. Abiejų šalių valia – tiekti ir gauti šiluminę energiją realizuota konkludentiniais veiksmais“.⁴³ Jau minėtoje byloje *UAB “Vilniaus vandenys” v. UAB “Švenčionių energija”* teismas patvirtino, jog „sutartinių santykių nebuvimą būtų galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu įstatymas imperatyviai reikalautų, kad šalys savo susitarimą įformintų tam tikra specialia forma, ir imperatyviai nustatytų, kad formos reikalavimų nesilaikymas daro šią sutartį negaliojančia. Nagrinėjamu atveju tokių imperatyvių reikalavimų energijos pirkimo-pardavimo sutarties formai ir sutarties formos nesilaikymo padarinių aukščiau minėtos CK normos nenustato, todėl sutartinių santykių tarp ginčo šalių buvimą gali patvirtinti ir konkludentiniai šalių veiksmai.“⁴⁴

Iš to, kas paminėta bei gausios Aukščiausiojo Teismo praktikos darytina išvada, jog viešųjų komunalinių paslaugų teikimo sutarčių sudarymui nėra keliami specialūs formos reikalavimai. Čia svarbiausia yra šalių valia, tikslas užmegzti sutartinius santykius, bei pats sutarties sudarymo faktas.

1.4 Sutarties pabaiga

Dar vienas svarbus klausimas, kalbant apie viešąsias sutartis, yra jų pasibaigimas. Pažymėtina, jog viešosios sutartys pasibaigia CK nustatytais bendraisiais sutarčių pasibaigimo pagrindais, t.y. suėjus sutartyje nustatytam terminui, abipusiu šalių sutarimu ar vienašališkai nutraukus sutartinius santykius. Atkreiptinas dėmesys, jog dėl visuotinio sutarties pobūdžio bei viešojo intereso užtikrinimo, atskiroms viešųjų sutarčių rūšims įstatymai gali numatyti specialią nutraukimo tvarką ar net ribojimus. Pavyzdžiui, pagal CK 6.384 str. 1 d. preziumuojama, jog energijos pirkimo-pardavimo sutartis su buitiniu vartotoju yra sudaryta neterminuotam laikui, be to, pagal to paties straipsnio 2 d. reikalavimus, iki termino pabaigos nei vienai iš sutarties šalių nepareiškus apie sutarties nutraukimą, pakeitimą arba naujos sutarties sudarymą, terminuota energijos pirkimo pardavimo sutartis yra laikoma pratęsta tokiam pat terminui ir tokiomis pat sąlygomis. Taigi akivaizdu, jog įstatymų leidėjas, siekdamas, kad būtų užtikrintas sutartinių santykių tęstinumas bei viešųjų paslaugų teikimo nepertraukiamumas, nustato „automatišką“ sutartinių santykių „atsinaujinimą“.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis c.b. *SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B.Giedraitienė*, Nr. 3K-3-1137/2002, kat. 40.2; 40.4; 40.5;

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. *UAB “Vilniaus vandenys” v. UAB “Švenčionių energija”*, Nr.3K-3-119/2006, kat. 42.5; 45.5 (S);

Pastebėtina, jog nors CK 6.161 str. konkrečiai neįtvirtina draudimo viešas paslaugas teikiančiam ūkio subjektui vienašališkai nutraukti sutartinius santykius, tačiau atlikus teleologinę šio straipsnio analizę teigtina, kad pagal straipsnio 2 d. reikalavimus viešas paslaugas teikiantis juridinis asmuo ar verslininkas, teisę nutraukti sudarytą sutartį turi tik ypatingais įstatymuose nustatytais atvejais, kaip pavyzdžiui klientui nesusimokėjus už prekes ar paslaugas arba tyčia atlikus tam tikrus sąžiningam naudojimui bei gerai moralei prieštaraujančius veiksmus.

Pažymėtina, jog energijos pirkimo-pardavimo sutarties pakeitimo ir nutraukimo sąlygos nustatytos CK 6.390 str. Pagal CK 6.390 str. 1 d. vartotojas (fizinis asmuo), naudojantis energiją buitiniams reikmėms daugiabučiame name, turi teisę nutraukti sutartį vienašališkai apie tai pranešdamas energijos tiekimo įmonei, jeigu yra visiškai sumokėjęs už sunaudotą energiją ir jeigu toks sutarties nutraukimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams. Jei abonentas yra juridinis asmuo, jis pagal CK 6.390 str. 2 d. reikalavimus turi teisę atsisakyti sutarties CK 6.217 str. nustatyta tvarka t.y. tik tuo atveju, kai kita sutarties šalis nevykdo arba netinkamai vykdo savo sutartinius įsipareigojimus ir tai yra esminis sutarties pažeidimas; arba kitais konkrečioje sutartyje įtvirtintais vienašališko nutraukimo pagrindais.

Atkreiptinas dėmesys, jog nors Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 3 str. 1 d. 1 p. imperatyviai įtvirtina vartotojo teisę savo nuožiūra įsigyti ir naudoti prekes ir paslaugas (pasirinkti pardavėją, paslaugų teikėją ir pan.),⁴⁵ kol kas praktikoje dėl to kyla problemų. Viena iš ne retai pasitaikančių situacijų yra buitinių vartotojų siekis atsijungti nuo centralizuoto šilumos ar elektros energijos tiekimo sistemų ir taip nutraukti sutartinius santykius. Kaip ir minėta, remiantis CK 6.390 str. 1 d. nustatytu reguliavimu, esant alternatyviam buto aprūpinimo komunalinėmis paslaugomis būdui ir namo kitų butų bei patalpų savininkų sutikimui, viešųjų paslaugų tiekėjas negali daryti vartotojui kliūčių atjungti jo butą nuo centralizuoto šilumos tiekimo sistemų ir nutraukti sutartį. Tačiau Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą pasiekia bylų, kuriose buitiniai vartotojai prašo teismą įpareigoti paslaugų tiekėją nutraukti sutartį ir atjungti nuo centralizuotų tinklų, kadangi pastarasis netinkamai vykdo įstatymu abonentui suteiktą teisę rinktis.⁴⁶

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą teisės taikymo bei aiškinimo praktiką, pareiga įrodyti, jog, nutraukdami viešųjų paslaugų teikimo sutartį ir atjungdami savo buto šildymą, energijos tiekimą nuo centralizuotos

⁴⁵ Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488;

⁴⁶ Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėtinės teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 23 d. nutartis c. b. R. Pakamanis ir Z. Pakamanienė v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-254/2004, kat. 19.3.; 40.5;

šilumos tiekimo sistemos, nepadarys žalos kitiems namo gyventojams tenka to siekiančiam asmeniui.⁴⁷

Apžvelgus viešųjų sutarčių nutraukimą, darytina išvada, jog pagal įstatyminį reguliavimą nutraukti sutartį, kaip taisyklė, paprasčiau yra paklausos pusėje veikiančioms asmenims, o viešąsias paslaugas teikiančioms ūkio subjektams nutraukti sutartį leidžiama tik ypatingais įstatymuose nustatytais atvejais.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 9 d. nutartis c.b. *UAB „Ertija“ v. M. Bureikienė*, Nr. 3K-3-94/2004, kat. 31.4; 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis c. b. *J.Karčiauskas v. V.Puteikis ir kt.*, Nr.3K-3-789/2003, kat. 31.4;

2 Viešųjų ir vartojimo sutarčių santykis

Kaip buvo minėta, viešosios sutartys gali būti sudaromos tarp dviejų juridinių asmenų (verslininkų) arba tarp juridinio asmens (verslininko) ir fizinio asmens. Viešoji sutartis, kurioje pirkėjas ar paslaugų gavėjas yra fizinis asmuo, pripažįstama vartojimo sutartimi ir jai taikomos teisės normos, reglamentuojančios vartojimo sutartis.⁴⁸ Kyla pagrįstas klausimas, kaip atskirti vartojimo ir viešąją sutartis, t.y. kada fizinio asmens sudaryta sutartis bus tik vartojimo, o kada ir viešoji, ir vartojimo?

Pripažįstama, jog tais atvejais, kai prisijungianti šalis veikia savo asmeniniais ar šeimos interesais, nesusijusiais su verslu, viešosioms sutartims taikomos vartojimo sutartis reglamentuojančios teisės normos. Tačiau vartojimo sutarčių nuostatos taikomos visoms sutartims, kuriose viena iš šalių yra fizinis asmuo – vartotojas, nepriklausomai nuo to, kas yra kita sudaromos sutarties šalis. Pastebėtina, jog viešųjų sutarčių atveju, kada ūkio subjektas, kuriam įstatymų numatyta pareiga sudaryti sutartis visais besikreipiančiais, eis į sutartinius santykius su fiziniu asmeniu – vartotoju, jam bus „užkraunama“ dviguba našta: pirma, jis privalės sudaryti sutartį, nes tai yra jo pareiga pagal įstatymą ir jos nevykdydamas jis pažeistų teisės aktų reikalavimus, o antra, sudarydamas sutartį jis privalės vykdyti ne tik viešąsias bet ir vartojimo sutartis reglamentuojančias CK bei kitų įstatymų normas, kurios, kaip taisyklė, numato aukštesnius kokybės, saugumo, informavimo bei kitus reguliavimo standartus. Atkreiptinas dėmesys, jog valstybė teisės aktuose yra įtvirtinusi ne vieną vartotojų teisių apsaugos ir gynimo mechanizmą. Pavyzdžiui, CK 6.188 str. numato teismo galimybę pripažinti negaliojančiomis nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Be to, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo trečiasis skirsnis nustato vartotojų teisių apsaugos institucinę sistemą, iš kurios paminėtinos įstatymo 12 str. įtvirtintos Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos, kaip vartotojų teises užtikrinančios institucijos funkcijos, tokios kaip vartotojų viešojo intereso gynimas, sutarčių standartinių sąlygų kontrolė, nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ginčijimas.⁴⁹ Teisės literatūroje minėtas aktyvus valstybinių institucijų dalyvavimas šalių sutartiniuose santykiuose pateisinamas vartotojo, kaip silpnesnės šalies, doktrina, mat jis yra priverstas priimti stipraus kontrahento jam siūlomas sutarties sąlygas, neturi pakankamai žinių, o dėl dažniausiai

⁴⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 202;

⁴⁹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488);

prisijungimo būdu sudaromų sutarčių negali daryti įtakos sutarties sąlygoms sutartinių derybų metu.⁵⁰

Kadangi tiek viešosiose, tiek vartojimo sutartyse pasiūlos lygmenyje veikianti šalis gali būti tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys – verslininkai, taigi viešosios ir vartojimo sutartys šiuo atžvilgiu yra identiškos.

Iš pateiktos analizės darytina išvada, jog skirtumas tarp sudaromos sutarties bus tik tuomet, kai viešosios sutarties prisijungianti šalis bus fizinis asmuo: tuo atveju, kai fizinis asmuo bus verslininkas, sutarčiai bus taikomos viešąsias sutartis reglamentuojančios taisyklės, o kai fizinis asmuo veiks kaip vartotojas, sutartys bus vartojimo ir jai bus taikomos vartojimo sutarčių taisyklės.

⁵⁰ HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 76-77;

3 Vartojimo sutartis ir vartotojas

Vartojimo sutartys yra specifinės tuo, kad jose numatytas specialus sutarties silpnesnės šalies gynimas, mat valstybės neremiamas vartotojas nepajėgus rinkos ūkyje būti lygiaverčiu pasiūlos atstovų – gamintojų ir pardavėjų – partneriu.⁵¹ Kaip rašo S. Weatherill, vartotojai dažniausiai neturi tiek galimybių, patirties bei informacijos apie rinkoje esančias prekes bei paslaugas, jie negali paveikti rinkos, todėl ir yra ginami valstybės siekiant jiems užtikrinti palankiausias sąlygas.⁵² Pagrindinis įstatymų leidėjo tikslas vartotojų teisių apsaugos srityje yra reguliuoti visuomeninius santykius taip, kad vartotojas būtų geriausioje padėtyje⁵³. Įgyvendindamas šį esminį tikslą, įstatymų leidėjas neišvengiamai kišasi į privačių asmenų – nepriklausomos rinkos dalyvių – santykius bei leidžiamų teisės aktų pagalba siekia subalansuoti sutartinių santykių dalyvių derybinę galią. Taigi, kaip matome, rinkoje dalyvauja nebe dvi šalys – verslininkas (gamintojas ar tiekėjas) ir vartotojas, bet ir valstybė, veikianti vartotojo pusėje ir stengdamasi sudaryti prielaidas bent minimaliai vartotojų gerovei.⁵⁴

Nors šio darbo tema nėra vartojimo sutartys, tačiau kaip ir minėta, fizinis asmuo, veikiantis savo asmeniniais ar šeimos interesais, nesusijusiais su verslu (vartotojas) yra laikomas viena iš viešosios sutarties šalių, taigi, autorės nuomone, kaip vieno iš galimų viešosios sutarties subjektų, tikslinga aptarti ir jo sampratą.

Plačiausiai paplitęs vartotojo apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 1 str. 15 d.: vartotoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.⁵⁵ Taigi vartotojas apibrėžiamas ne pagal savybes, bet pagal veiksmus, kuriuos jis atlieka. Iš šio apibrėžimo matome, jog asmuo pripažįstamas vartotoju, kai jis atitinka dviejų požymių visetą: a) jis yra fizinis asmuo ir b) perka prekes ar paslaugas su tikslu panaudoti jas asmeniniams savo ar šeimos narių poreikiams. Pažymėtina, jog mūsų valstybėje vartotoju asmuo bus laikomas tik tuomet, jei atitiks visus imperatyviai įtvirtintus požymius, nepriklausomai nuo individualios situacijos. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Lietuvos Respublikos

⁵¹ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 135;

⁵² WEATHERILL, S. *EC Consumer Law and Policy*. London and New York, 1997, p. 9;

⁵³ MILLER, C.J.; HARVEY, B.W.; PARRY, D.L. *Consumer and Trading Law*. Oxford: Oxford University Press, 1998; p. 4-5;

⁵⁴ HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 8;

⁵⁵ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488);

įstatymus⁵⁶ vartotoju vartojimo sutarčių kontekste pripažįstamas išimtinai fizinis asmuo. Šią siaurąją vartotojo sąvokos koncepciją vysto ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, vienareikšmiškai patvirtinęs, jog vartotoju yra tik fizinis asmuo.⁵⁷ Tačiau kitose ES valstybėse, pavyzdžiui Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje vartotojui tam tikrais atvejais prilyginamas ir juridinis asmuo. Čia smulkieji verslininkai yra vartotojo pozicijoje tam tikrų sandorių atžvilgiu, kai pavyzdžiui veikia srityje, nesusijusioje su jų tiesiogine ūkine-komercine veikla (pvz. nekilnojamojo turto agentūra perka signalizaciją), kadangi lygiai taip pat kaip fiziniai asmenys, neturi specialių žinių ir yra toje pačioje netikėtumo būsenoje.⁵⁸ Kaip kalbėdamas apie Jungtinėje Karalystėje susiformavusią vartotojo sampratą pažymi profesorius Richard Stone, „Tais atvejais, kai verslo subjekto sudaroma sutartis yra skirta jo kasdieniams/įprastiniams asmeniniams ar vartojimo tikslams patenkinti, jis veiks ne kaip verslininkas, bet kaip vartotojas“.⁵⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad įrodinėjimo pareiga, jog verslo subjektas veikė ne kaip vartotojas ir buvo sudaryta ne vartojimo, o komercinė sutartis, priklauso tam, kuris taip teigia.

Pagal Lietuvoje susiformavusią doktriną, smulkieji ar vidutiniai verslininkai, nepaisant jų teisinės formos, nėra pripažįstami vartotojais.⁶⁰ Laikoma, jog verslininkai, nepaisant jų rinkos galios, veikia savo rizika, todėl teisė negali jų apsaugoti nuo nežinojimo bei neišprusimo.

Diskusija kyla dėl pelno nesiekiančių juridinių asmenų padėties sutartiniuose santykiuose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra ne viena byla, kilusi iš energijos pirkimo-pardavimo sandorių, kuriuose buvo keliamas klausimas, ar gyventojus atstovaujanti daugiabučio gyvenamojo namo savininkų bendrija yra pripažįstama vandens, dujų, elektros energijos, ar kitų viešųjų paslaugų vartotoju. Pažymėtina, jog pagal Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 3 str. 1 d. bendrija yra nekomercinis, specialaus teismo juridinis asmuo, per kurį butų savininkai įgyvendina savo daiktines ir prievolines teises.⁶¹ Teismas vienareikšmiškai pasisakė, jog tam tikrais atvejais, teisiškai kvalifikuojant tarp šalių atsiradusius sutartinius santykius, negalima sureikšminti, jog sutartį pasirašė juridinis asmuo, t.y. vartotojus atstovaujanti

⁵⁶ Tiek CK 1.39 str., 6.350 str., tiek Vartotojų teisių apsaugos įstatyme įtvirtinta, jog vartotoju visada bus tik fizinis asmuo;

⁵⁷ Europos Teisingumo Teismo 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose C-541/99 ir C-542/99 *Cape Snc v. Idealservice S* ir *Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* (2001) ECR I-09049;

⁵⁸ BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*, Oxford ad Portland, Oregon: Hart Publishing, 2002, p. 533;

⁵⁹ STONE, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. Portland: Cavendish Publishing Limited, p. 242;

⁶⁰ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 136;

⁶¹ Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 20-449; 2000, Nr. 56-1639) (su pakeitimais ir papildymais);

daugiabučio namo savininkų bendrija. Teismas, pripažindamas elektros energijos tiekimo sutartį vartojimo sutartimi, konstatavo, jog būtina įvertinti, kas faktiškai naudojasi perkama preke ir kas už ją sumoka.⁶² Kitoje byloje Aukščiausias Teismas pažymėjo, jog „Akivaizdu, kad pagal ginčijamas sutartis tiekiamo vandens vartotojais yra ne bendrija, bet butų savininkai, t.y. fiziniai asmenys, naudojantys vandenį savo namų ūkio reikmėms. Būtent butų savininkai, o ne bendrija moka už tiekiamą vandenį. Vadinasi, sutarties objekto – vandens – vartotojai yra fiziniai asmenys, bet ne bendrija“.⁶³ Šiais teismų sprendimais buvo suformuotas precedentas, jog vandens, šilumos, dujų ar elektros energijos gavėju yra vartotojas, o daugiabučio namo gyventojų bendrija yra tik jų interesų atstovas.

Koncentruotai aptarus vartotojo sampratą, darytina išvada, jog tiek Lietuvos teisės doktrinoje vystoma abstraktaus vartotojo samprata, t.y. nepriklausomai nuo individualios situacijos. Vartotojas apibrėžiamas formaliais požymiais, o ne pagal konkrečią situaciją, taip garantuojamas sutartinių santykių, kuriuose jis veikia, stabilumas. Kadangi viešosiose sutartyse vartotojas gali veikti tik paklausos pusėje (pirkti, įsigyti), šiame darbe nėra aptariami vartotojo sąvokos aspektai, susiję su vartotojo asmeniu, veikiančiu prekių pasiūlos pusėje (vartotoju kaip pardavėju).

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ v. Daugiabučio namo Tilžės g. 28 savininkų bendrija, Nr. 3K-3-269/2005, kat. 27.3.1.10; 42.2; 45.5 ;

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 17 d. nutartis c.b. 257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“, Nr.3K-3-579/2003, kat. 37.1

4 Sutartis ir jos laisvė

Sutartis – tai dviejų ar daugiau asmenų įstatymo reikalaujama tvarka ir forma išreikštas susitarimas dėl civilinių teisių ir pareigų sukūrimo, pakeitimo ar panaikinimo⁶⁴. Kaip reikalauja gera moralė bei viešasis interesas, civilinių teisinių santykių subjektai tarpusavio santykius privalo reglamentuoti nepažeisdami tiek bendrųjų, tiek specialiųjų civilinės teisės principų. Be bendrųjų civilinės teisės principų, tokių kaip teisingumas, sąžiningumas ir protingumas, sutartiniams santykiams būdingi ir specifiniai principai – sutarties laisvės, sutarties privalomumo, konsensualizmo bei silpnosios sutarties šalies gynimo sutartiniuose santykiuose.⁶⁵ Sutarties laisvės principas reiškia, jog sutarties šalys turi teisę savo susitarimu nustatyti visas sutarties sąlygas, neprieštaraujančias imperatyvioms įstatymo normoms, gerai moralei, sąžiningumo, protingumo, teisingumo ir kitiems teisės principams. Sutarties laisvė šalims yra garantuota įstatymu – CK 6.156 str. 1 d. įtvirtina esminę nuostatą, jog šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas.

Pažymėtina, jog sutarties laisvės principas, nors ir kinta kintant istorinėms sąlygoms, tačiau lieka svarbiausiu sutarčių teisės principu,⁶⁶ taigi, autorės nuomone, norint tinkamai atskleisti viešųjų sutarčių sampratą bei išskirtinumą sutarčių teisės kontekste, būtina plačiau paanalizuoti fundamentalų sutarčių teisės principą – sutarties laisvę bei jo apraiškas viešosiose sutartyse.

4.1 Sutarties laisvės principo genezė ir raida

Akivaizdu, jog kalbėdami apie sutartis, įsivaizduojame dispozityvius šalių santykius, kuriose abi šalys laisvai derasi dėl vienokių ar kitokių joms naudingų ir priimtinių sąlygų, o teisė tik „tik įgyvendina sutarties šalių norus“.⁶⁷ Taip yra todėl, jog visuotinai pripažįstama, kad vienas iš pagrindinių sutarties požymių yra konsensusas arba kitaip – šalių valios sutapimas.⁶⁸ Neperžengdamos įstatymo ribų, sutarties šalys gali keisti, nutraukti ar kitaip koreguoti sudarytus sutartinius santykius, tačiau tik būdamos lygios,

⁶⁴ VITKEVIČIUS, P., *et al. Civilinė teisė*. Kaunas: Vajusta, 1997, p. 378 ;

⁶⁵ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 109 ;

⁶⁶ *Ibid.*, p. 112;

⁶⁷ HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 10;

⁶⁸ MCKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. Hampshire & London: Macmillan Press Ltd, 1994, p. 3;

šalys savo iniciatyva suderintos valios išreiškimu nustato konkretų savo elgesį, t.y. teises ir pareigas.⁶⁹

Sutarties laisvės principas yra logiška valios doktrinos išdava, todėl natūralu, kad esminiu sutarties požymiu laikant šalių valią, pripažįstama šalių teisė laisvai apsispręsti, verta ar ne sudaryti sutartį, taip pat laisvai nustatyti sutarties turinį.⁷⁰ Pagal valios doktriną, pirminė priežastis sutartinių įsipareigojimų pripažinimui ir užtikrinimui slypi tame, kad įpareigota sutarties šalis savo „įsipareigojimo“ norėjo pati.⁷¹ Be to, kadangi sutartinių santykių dalyvis pats geriausiai žino, kokie jo siekiai sudarant vieną ar kitą sutartį, šalims turi būti sudaryta galimybė tartis ir įtraukti į sutartį bet kokias sąlygas, kadangi niekas nepasirinks ir nesudarys sutarties pagal jam netinkančias, nepriimtinas sąlygas.⁷²

Tačiau reikia pažymėti, jog sutartis ir sutarties laisvė nebuvo visais laikais savaime suprantamas kiekvienos teisės sistemos principas. Per daugelį šimtmečių atskiro žmogaus teisės ir pareigos paaiškėjo iš teisinio subjektyvumo santykių, į kuriuos jis buvo įsipynęs kaip šeimos, giminės, genties, luomo ar gildijos narys arba kaip vasalas santykiuose su savo siuzerenu, arba kaip baudžiauninkas santykiuose su savo žemvaldžiu, ir kuriems jis priklausė visą savo gyvenimą.⁷³

Teisės doktrinoje pripažįstama, jog sutarties laisvės principas susiformavo apytikriai XVIII-XIX a. Tuo metu asmens autonomija sutartiniuose santykiuose pasireiškė sutarčių sudarymo laisve.⁷⁴ Teismai buvo ta institucija, kuri gynė šalies interesą, jei ji iš tiesų buvo apgauta, tačiau išimtinai tik susitarimo nesilaikymas, o ne informacijos nepakankamumas ar sunki šalies ekonominė padėtis galėjo duoti pagrindo reikalauti, kad teismas pripažintų sandorį negaliojančiu.⁷⁵ Sutartinių santykių laisvė atspindėjo tuo metu vyravusią nuomonę, kad valstybė neturi teisės kištis į privačius asmenų reikalus, o teisinės gynybos priemonės negali būti suteikiamos šaliai vien todėl, kad sutarties sąlygos yra jai per griežtos arba neteisingos.⁷⁶ Valstybė plačiai skelbė *laissez-fair* (nesikišimo) doktriną ir pasisakė už tai, kad „asmenys turi būti palikti vieni ir nepriklausomai kurti savo sandorius, <..> kadangi bet koks valstybės įsikišimas ir

⁶⁹ VITKEVIČIUS, P., et al. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 378. *Cit. op.* 9, p. 379-380;

⁷⁰ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; p. 34;

⁷¹ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 273;

⁷² ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 5th ed. Great Britain: Person Education Limited, 2005, p. 4;

⁷³ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.272.

⁷⁴ MCKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. Hampshire & London: Macmillan Press Ltd, 1994, p. 3-5;

⁷⁵ GUMBIS, J. *Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimtys*, Vilnius: Teisė Nr.42, 2002; p.60;

⁷⁶ HOWELLS, G. WEATHERILL, S., *Consumer Protection Law*, 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 14 ; AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 110 ;

skirtingų taisyklių kontrahentams nustatymas reikštų trukdymą sutartinių santykių sąžiningumui ir teisingumui.<...> Teismas gali atlikti tik arbitro funkciją, t.y. kontroliuoti, kad šalys laikytųsi savo pažadų ar susitarimų, tačiau jokių būdu nėra kompetentingas spręsti, ar sandoris yra sąžiningas.“⁷⁷ Rinkos jėga vaidino lemiamą vaidmenį, o viešosios politikos tikslas buvo, kaip 1875 m. teigė Seras Georg Jessel „užtikrinti kad pilnamečiai ir kompetenciją turintys vyrai turėtų visišką laisvę sudaryti sutartis, ir kad jų nevaržomai ir laisva valia sudarytos sutartys būtų šventos ir teisingumo teismai užtikrintų jų vykdymą.“⁷⁸

Pastebėtina, jog formavimosi laikotarpiu, kaip ir dabar, sutarties laisvės principas reikė, kad asmuo sutartį sudaro kada nori ir su kuo nori.⁷⁹ Tokį aiškinimą lėmė ekonominės ir ideologinės to meto sąlygos: kapitalizmo kūrimasis reikalavo išlaisvinti žmogų iš bet kokių varžymų, panaikinti darbo jėgos judėjimo, verslo ribojimus, buvo propaguojamos individualizmo, žmogaus laisvės ir kitos liberalios idėjos.⁸⁰

Iš tuo metu galiojusių civilinių įstatymų galima paminėti Vokietijos civilinį kodeksą. Jo autoriams buvo aiški sutarties ir sutarties laisvės principo pagrindinė reikšmė, tad šis kodeksas, kaip beje ir kitų valstybių XIX a. privatinės teisės kodeksai, buvo pagrįstas liberalizmo idėjomis. Jis rėmėsi supratimu, kad protingai veikiantis žmogus gali tvarkyti savo likimą savarankiškai, taigi nepriklausomai nuo paveldėtų feodalinių, politinių ar religinių ryšių ir autoritetų, kad gali laisvai formuoti savo gyvenimo santykius, ir todėl jam turi būti duota galimybė sudarant sutartį laisvai spręsti, ar jis priims teisinį išpareigojimą ir jei taip, kieno atžvilgiu, ir kokį turinį jam suteiks. Nors sutartis dėl prieštaravimų *ordre public* – viešajai tvarkai (angl. *public policy*) – buvo negaliojanti, tačiau teisėjai laikėsi principo, kad nesą išmintinga „praplėsti taisyklių, nustatančių sutarties negaliojimą dėl prieštaravimo viešajai tvarkai, kadangi labiau už tai viešasis interesas reikalauja, jog veiksnius, protingai ir apdairiai veikiantis asmuo turėtų galimybę sudaryti sutartį laisvai, niekieno nevaržomas<...>.“⁸¹

Vokietijoje ir kitose Vakarų Europos valstybėse vyravęs požiūris kisti pradėjo XX a. pradžioje. Pastebėtina, jog pagrindinis XX a. teisinės minties bruožas, tiek kontinentinės, tiek ir bendrosios teisės sistemos valstybėse buvo tai, kad įstatymų leidėjas teisę naudojo kaip viešosios politikos įrankį netgi tokiose srityse, kurios iki tol buvo

⁷⁷ ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 5th ed. Great Britain: Person Education Limited, 2005, p. 4;

⁷⁸ GUMBIS, J. *Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimtys*. Vilnius: Teisė Nr.42, 2002; p.60;

⁷⁹ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; p.35.

⁸⁰ ATIYAH, P.S. *The Rise And Fall Of Freedom Of Contract*. Oxford: Oxford University Press; p. 61;

⁸¹ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 272;

pripažįstamos grynai privačiais interesais. Kaip pažymi Jan Dalhuisen: „Pamažu technikos pažanga bei vystimasis įdiegė valstybinei valdžiai mintį, jog ji geriau nei nepriklausoma rinka gali optimaliai sureguliuoti socialines ir ekonomines sąlygas, kurios padėtų užtikrinti ekonominių bei socialinių sąlygų pusiausvyrą bei darną“.⁸² Pažymėtina, jog „įžanga“ į didesnę valstybės vaidmenį privatinuose santykiuose buvo pastebėta po Pirmojo Pasaulinio karo bei 1930 m. Ekonominės krizės – valstybė protekcionistinių priemonių pagalba siekė „atgaivinti“ ekonomiką. Bemaž visos šalys didele dalimi apribojo eksportą bei importą, į pirmąją vietą išskeldamos nacionalines valiutas atsisakė taip vadinamo „aukso standarto“, ko pasėkoje bendra europinė rinka buvo suskaldyta į izoliuotas nacionalines rinkas.⁸³

Po Antrojo Pasaulinio karo ekonominiai pavojai, gresiantys dėl tokio valstybių rinkų nacionalizmo, buvo išvėlyti, tačiau suvisuomenintos rinkos biudžetiniai reikalavimai ir fiskalinė politika davė naują pagrindą valstybiniam reguliavimui kiekvienos valstybės viduje. Daugumoje Europos valstybių platesnė intervencinė politika pasireiškė nacionaline industrializacija, dėka kurios daugelis visuomenei reikšmingų sričių buvo perduotos išimtinai į valstybinių įmonių ar organizacijų rankas (angl. *state enterprises*).⁸⁴ Netrukus po Antrojo Pasaulinio karo, daugelyje Europos valstybių tokios sritys kaip gyventojams bei įmonėms teikiamos komunalinės paslaugos pasidarė administruojamos išimtinai valstybei pavaldžių ūkio subjektų. Kituose sektoriuose, dėl netinkamo pasiūlos ir paklausos balanso valstybė nustatinėjo kainas ar kitaip kišosi į privačius asmenų bei įmonių verslinius santykius.⁸⁵

Įsitvirtinus valstybiniam monopoliniam kapitalui ir monopolinėms tendencijoms ekonomikoje, prekių apyvarta buvo pradėta reglamentuoti imperatyvinėmis normomis, laipsniškai stiprėjo valstybės įtaka ekonomikai. Ilgainiui tapo aišku, kad absoliuti sutarties laisvė negalima.⁸⁶ Sutarties laisvės principo suvaržymą lėmė vadinamosios formuliarinės teisės įsigalėjimas. Formuliarai (tipinės sutartys), iš anksto parengti monopolinių susivienijimų teisininkų, buvo primetami interesantams, nesuteikiant jiems teisės aptarti ar pasipriešinti pateiktoms sutarčių sąlygoms. Būtent formuliarinė agresija sąlygojo

⁸² DALHUISEN, I. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. 2nd ed. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p.103;

⁸³ *Ibid.*, p.103;

⁸⁴ BRADGATE, R. *Commercial Law*, s.l.:Butterworths, p. 12;

⁸⁵ DALHUISEN, I. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*, 2nd ed. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p.103; BORRIE, G.; DIAMOND, A.L. *The Consumer, Society and the Law*. 4th ed. Great Britain: Penguin Books Ltd, 1981, p. 35-36;

⁸⁶ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*, Vilnius: Eugrimas, 2002; p.105;

Europos šalių įstatymų leidėjų veiksmus, užkertančius kelią nesąžiningoms sutarčių sąlygoms ir pažeidžiančioms sutartinių santykių principus.⁸⁷

4.2 Sutarties laisvės principas viešosiose sutartyse

Iš tiesų yra daug situacijų, kai sudaryti sutartį asmenį verčia susiklosčiusios išorinės objektyvios aplinkybės, o ne jo valia. Jeigu kita šalis turėtų neribotą teisę atsisakyti sudaryti sutartį, tai tam tikrais atvejais žmogaus egzistencijai grėstų pavojus. Profesorius Valentinas Mikelėnas knygoje „Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija“ pagrįstai teigia, kad: „Absoliuti sutarties laisvė esant verslo santykiams gali varžyti gamybos plėtrą, sukelti įmonių bankrotą ir pan. Pavyzdžiui, jeigu koncernas, esantis rinkoje monopolistas, atsisakytų parduoti savo produkciją, daugelis ją savo gamybai naudojančių įmonių bankrutuotų.“⁸⁸

Kaip jau buvo minėta, viešosios sutartys privalo būti sudaromos su visais sutarties pageidaujančiais asmenimis, o tai reiškia, kad ūkio subjektas negali pasirinkti su kuo derėtis dėl galimo sutarties sudarymo, o kam atsakyti neigiamai. Tokiu būdu akivaizdžiai ribojama jo pasirinkimo laisvė ir taip iš dalies pažeidžiamas minėtas esminis sutarčių teisės principas – sutarties laisvė. Akivaizdu, jog kadangi vartotojai, sudarydami sutartis su monopolistais, patys tiesiogiai sutarties sąlygų nenustato, o priima jiems siūlomas verslininko iš anksto paruoštas sutartis, visuomenėje kyla pagrįstas interesas ginti silpnesniąją sutarties šalį. Šią funkciją atlieka valstybė, numatydama monopolistui tam tikras elgesio taisykles: kaip ir minėta, ji per išleidžiamus teisės aktus išreiškia vartotojo, kaip visuomenės nario, poziciją monopolininko atžvilgiu.⁸⁹ Dėl šio valstybinio reguliavimo viešoji sutartis lygiai taip pat apriboja ir ūkio subjekto, teikiančio viešąsias paslaugas ar parduodančio prekes, laisvę parengti bei sudaryti norimo turinio sutartį. Taigi, dėl minėto abiejų viešųjų sutarties šalių – veikiančių tiek pasiūlos, tiek ir paklausos lygmenyse – suvaržymo įvyksta dviejų fundamentalių civilinės teisės principų konfliktas: sutarties šalių laisvė *versus* viešasis visuomenės interesas.

Diskusijos dėl „viešojo intereso“ sampratos, jo ribų bei sankirtos su sutarties laisve teisės doktrinoje netyla jau seniai. Pažymėtina, jog iš CK įtvirtintos viešųjų sutarčių sampratos akivaizdu, jog mūsų valstybės įstatymų leidėjas, įpareigodamas privačių teisinių santykių dalyvį veikti pagal valstybės valią ir sudaryti sutartį su bet kuo, tenkina

⁸⁷ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*, Vilnius: Eugrimas, 2005; p.142;

⁸⁸ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; p. 35;

⁸⁹ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė: Prievolių teisė. 2-asis leid.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 132;

viešąjį visuomenės interesą, taip antroje vietoje palikdamas verslininko teisę laisvai ir niekieno nevaržomai apsispręsti, su kuo jam eiti į sutartinius santykius. Viešuosiuose sutartiniuose santykiuose nebelieka vietos verslo subjektų savireguliacijai. Viešąsias paslaugas teikiantiems ar prekes parduodantiems ūkio subjektams nebėra prasmės priimti taip vadinamų *soft law* taisyklių, kadangi valstybinis reguliavimas yra ganėtinai detalus. Paradoksalu, bet mūsų visuomenėje, nors ir veikiant rinkos ekonomikai, nekyla didesnių problemų dėl šio intervencinio valstybinio reguliavimo ir tiek viena, tiek kita šalis gana lengvai pasiduoda valstybės įtakai. Tokią išvadą galima daryti apžvelgus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šia tema: darbo autorei nepavyko rasti nei vienos bylos, kurioje juridinis ar fizinis asmuo būtų kreipęsis į teismą su prašymu įpareigoti tam tikrą subjektą sudaryti viešosioms sutartims priskirtiną sutartį.⁹⁰ Dėl paminėto, darytina išvada, jog Lietuvos civilinių teisinių santykių subjektai, kuriems įstatymais ar kitais teisės aktais nustatyta pareiga teikti viešąsias paslaugas ar parduoti prekes, palyginti noriai bendradarbiauja su visais besikreipiančiais ir tinkamai vykdo jiems valstybės priskirtas viešųjų paslaugų teikimo bei prekių pardavimo funkcijas.⁹¹

Tačiau vis dėlto tam, kad suprasti sutarties laisvės ir viešojo intereso santykį bei sąveiką viešosiose sutartyse, autorės nuomone, būtina, paanalizuoti kiekvieną iš jų atskirai.

4.2.1 Sutarties laisvė ir jos ribojimas

Nors daugelis autorių, siekdami maksimizuoti individualią laisvę bei apriboti įstatymų leidėjo vaidmenį rinkoje, yra prieš rinkos reguliavimą valstybinėmis priemonėmis,⁹² tačiau tenka pastebėti, jog net ir liberalizmo, kuriuo remiasi sutarčių sudarymo laisvė,

⁹⁰ Čia turima galvoje bylos dėl atsisakymo sudaryti viešąją sutartį, kai oferentais ar akceptantais yra tiek vartotojai, tiek viešąsias paslaugas teikiantys ūkio subjektai. Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje dažniausiai pasitaiko bylos, kylančios iš jau sudarytų sutartinių santykių pažeidimo ar jų pagrindu atsiradusio pareigų nevykdymo, pavyzdžiui netinkamai apskaičiuojant ar neviseškai atsiskaitant už suteiktas prekes bei paslaugas ir t.t.[pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. 519-sios daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. UAB „Vilniaus energija“, Nr.3K-3-514/2004, kat. 40.5; 90];

⁹¹ Atkreiptinas dėmesys, jog kai kurie su viešosiomis sutartimis bei jų sudarymu susiję ginčai išsprendžiami dar nepasiekus teismo, t.y. įstatymuose nustatyta ikiteisminių ginčų nagrinėjimo tvarka;

⁹² Hayek kritikuoja valstybinę intervenciją su siekiu „pataisyti“ rinkos funkcionavimą vardan tariamo visuomenės intereso. Jam antrina Geraint Howells ir Stephen Weatherill, viename iš naujausių veikalų, skirtų vartotojų teisių apsaugai, teigdami, jog „rinka turi jai būdingą sugebėjimą save koreguoti, taigi savireguliacijos pagalba pasiekti rezultatai būtų tikrai geresni nei tie, kurie pasiekiami valstybinės kontrolės pagrindu“. Be to, kaip pažymi M. Laughlin, „Individo teisė laisvai veikti rinkoje privalo būti įtvirtinta Konstitucijoje ir tokiu būdu apsaugota nuo valstybės intervencijos“ [HOWELLS, G. WEATHERILL, S., *Consumer Protection Law*, 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 78];

šalininkai suvokia, kad labai dažnai trūksta realių prielaidų, kurioms esant sutarčių sudarymo laisvė, skirta gerovės lygiui kelti, gali „funkcionuoti“.⁹³

Tiek teorijoje, tiek praktikoje dažnai susiduriama su „derėjimosi galios nelygybe“ (angl. *inequality of bargaining power*)⁹⁴, taigi teisės teoretikai diskutuoja: ar apskritai sutarties laisvė esant dabartiniams santykiams gali būti pripažinta teisės sistemos pagrindine atrama? Ar nereiktų jos apriboti imperatyviomis nuostatomis, kai sutarties šalys neturi lygių sąlygų derėtis, kai pažeidžiamas „sutarties pariteto“ principas ir todėl būtinas silpnesnės sutarties šalies papildomas gynimas?⁹⁵

Iš tiesų šis klausimas kyla, jei suvokiama, kokiomis sąlygomis šiandien įprastai sudaroma sutartis, mat visiems aišku, jog daugeliu atvejų sutarties sąlygos gali būti netgi neaptariamoms.⁹⁶ Tai dažniausiai pasitaiko tokiais atvejais, kai viena sutarties šalis savo ekonomine galia yra tiek pranašesnė už kitą, jog gali diktuoti savo sutarties sąlygas ir nekreipti dėmesio į kontrahento pageidavimus. Kai kuriose rinkose dėl neadekvataus pasiūlos bei paklausos santykio (pasiūla mažesnė už paklausą), paslaugos gavėjas faktiškai neturi galimybės paveikti sutarties turinio, taigi ir realiai pasinaudoti sutarties laisve. Pažymėtina ir tai, jog daugeliu atvejų nesiderama dėl sutarties sąlygų, kadangi viena šalis, silpnesnė už kitą verslo patyrimu ar derybų meistriškumu, paprasčiausiai nesidomi sutarties turiniu ir todėl nesvyruodama priima jai vienašališkai siūlomas sutarties sąlygas į jas net nesigilindama.⁹⁷

Kalbant apie sutarties laisvę ir jos ribas, pabrėžtina, jog doktrinoje neginčijama, kad sutarties laisvės principas nėra absoliutus ir kad tam tikrais atvejais sutarčių sudarymo laisvė turi būti ribojama įstatymo leidėjo ar teisėjo.⁹⁸ Iš tiesų, esant dabartiniams santykiams asmeniui tenka sudaryti daug sutarčių, kurios jam yra nepalankios, kurių padarinių jis negali numatyti ir veikti jų turinio, tačiau jos yra būtinos ir privalomos

⁹³ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*, Vilnius: Eugrimas, 2001; p.279;

⁹⁴ „Derėjimosi galios nelygybe“ suprantama tokia situacija, kai ekonomiškai stipresnė sutarties šalis dėl savo galios bei verslo patyrimo pripažįstama esanti palankesnėje pozicijoje nei jos kontrahentas, kuris veikia su jo tiesiogine veikla nesusijusioje srityje. Tokiais atvejais dažnai akcentuojama ekonomiškai stipresnės šalies derybinė bei intelektinė ir psichologinė persvara.[Žr. plačiau: HOWELLS, G. WEATHERILL, S., *Consumer Protection Law*, 2005; p. 17; KING, D.B. Standard Form Contracts: a Call for Reality. *Saint Louis University Law Journal* [interaktyvus]. Summer 2000. [žiūrėta 2006-12-15], p. 2. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>; BRADGATE, R. *Commercial Law*. s.l.:Butterworths, s.a., p. 9; BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 7-8];

⁹⁵ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*, Vilnius: Eugrimas, 2001; p. 278;

⁹⁶ BORRIE, G.; DIAMOND, A.L. *The Consumer, Society and the Law*, 4th ed. Great Britain: Penguin Books Ltd, 1981, p. 43;

⁹⁷ DAWSON, J.P.; HARVEY, W.B.; HENDERSON, S.D. *Cases and Comments on Contracts*, 5th ed., New York: The Foundation Press, Inc, 1987; p. 361; HOWELLS, G. WEATHERILL, S., *Consumer Protection Law*, 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 19;

⁹⁸ GOODE, R. *Commercial Law*. s.l: Penguin Books, 2004, p. 72-75; HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005, p. 8-9; DUBURY, R. *Contract in a Nutshell*, 5th ed., London: Sweet & Maxwell, 2000, p. 41; SCHABER, G.D.; ROHVER, C.D. *Contracts in a nutshell*, 2nd ed. Minnesota: West Publishing Co, 1984, p. 14;;

sudaryti, kadangi to reikalauja viešasis interesas. Atkreiptinas dėmesys, jog dėl viešojo intereso patenkinimo sutartis privalo sudaryti tiek vartotojai (fiziniai ir juridiniai asmenys, kurių funkcionavimui būtinos tam tikros prekės ir paslaugos), tiek ir patys verslininkai, kadangi valstybė yra įtvirtinusi pareigą tiekti, arba draudimą atsisakyti sudaryti sutartį. Pažymėtina, jog šiandien praktiškai visų valstybių sutarčių teisėje yra normų, draudžiančių atsisakyti sudaryti sutartis įmonėms monopolininkėms, jeigu toks atsisakymas ribotų sąžiningą konkurenciją⁹⁹. Draudžiama atsisakyti sudaryti sutartis ir įmonėms, teikiančioms viešas, gyvybiškai svarbias paslaugas: transporto, elektros, dujų, vandens teikimo ir pan.¹⁰⁰ Darytina išvada, jog tokie ribojimai tik dar kartą patvirtina, kad sutarties laisvės, individualizmo ir orientavimosi į rinką koncepciją keičia solidarumo, altruizmo ir vartotojų gerovės idėjos. Čia tinka prisiminti T. Wilhelmsson, kuris teigė, jog „sutarčių teisė – tai visų pirma vartotojų gerovės teisė.“¹⁰¹

Tačiau pažymėtina ir tai, kad laisvę pasirinkti sutarties šalį riboja ir kitokio pobūdžio teisės normos. Kaip žinoma, teisė draudžia bet kokią diskriminaciją: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 2 d. draudžia varžyti žmogaus teises ar teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų.¹⁰² 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 str. nustato, kad „naudojimasis šios Konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuotas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokio statuso“.¹⁰³ Minėti draudimai taipogi privalo būti taikomi ir sutartiniuose santykiuose, kadangi tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu pripažįstama, jog atsisakymas sudaryti sutartį nurodytais pagrindais pažeidžia ne tik įstatymus, bet ir pagrindines žmogaus teises bei laisves. Kaip pavyzdys gali būti pateiktas JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Sud v. Import Motors Ltd*: teismas pripažino, jog bendrovės atsisakymas sudaryti paskirstymo sutartį yra neteisėtas, kadangi jis buvo motyvuotas diskriminaciniais argumentais – nacionaline asmens kilme ir pilietybe, t.y. jo buvimu indu, o ne europiečiu ar amerikiečiu¹⁰⁴.

⁹⁹ BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 6;

¹⁰⁰ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; p.35.

¹⁰¹ *Ibid.*, p.37;

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰³ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-98);

¹⁰⁴ JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Sud v. Import Motors Ltd*. 379 F. Supp. 1064, Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>;

Europos Sąjungoje atsisakymas sudaryti sutartį (angl. *refusal to deal*) gali būti pripažintas piktnaudžiavimu teise, nes tokie veiksmai pažeidžia Europos Bendrijų steigimo sutarties 81 ir 82 straipsnius¹⁰⁵. Plačiau apie Europos Bendrijos rinkoje taikomas taisykles bei įpareigojimus kalbama septintoje darbo dalyje.

4.2.2 Viešasis interesas ir jo įtaka privatiems šalių santykiams

Pagal Teisės terminų žodyną viešasis interesas yra toks, į kurį visuomenė plačiąja prasme turi turtinį interesą arba toks, kuris gali turėti poveikį visuomenės teisėms ar pareigoms (prievolėms). Tai bendras gyventojų turimas interesas jų vietos, valstybės ar nacionaliniais reikalais.¹⁰⁶ Pateikti bendro pobūdžio viešojo intereso sampratą yra gana sudėtinga, kadangi kintant visuomenei, kinta ir viešojo intereso suvokimas: dėl industrializacijos, modernių technologijų bei kitų veiksnių įtakos visuomenės požiūris keičiasi net į elementariausius dalykus, todėl dėliojant prioritetus skirtingais visuomenės egzistavimo periodais gali kisti ne tik viešojo intereso samprata, bet ir jo apimtis konkrečiuose teisiniuose santykiuose. Atsižvelgiant į tai, Lietuvoje, kaip ir daugelyje užsienio valstybių, viešojo intereso sąvokos formavimas, aiškinimas yra paliktas teismų praktikai.¹⁰⁷

Prancūzijoje, tuo tarpu, skiriamas dviejų rūšių viešasis interesas: klasikinis (angl. *classical public order*) ir modernusis (angl. *modern public order*). Pažymėtina, jog klasikinis viešojo intereso apibrėžimas yra siauresnis už modernųjį: jis suprantamas kaip fundamentalių visuomenės vertybių apsauga bei gynimas. Dažniausiai klasikinė viešojo intereso sąvoka yra naudojama tuomet, kai siekiama apginti fundamentalias kiekvienam asmeniui garantuojamas teises, kurias garantuoja Konstitucija bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija (sąžinės, minties laisvė, teisė užsiimti norima veikla ir t.t.).¹⁰⁸

Modernusis viešasis interesas suprantamas kaip valstybės siekis užtikrinti sąžiningus bei lygiaverčius ekonominius santykius. Turėdama tokį tikslą bei siekdama apginti tam tikras asmenų kategorijas, valstybė tiesiogiai kišasi į privačių asmenų sutartinius santykius. Atkreiptinas dėmesys, jog sutartys ar jų sąlygos, pažeidžiančios

¹⁰⁵ 1957 m. kovo 25 d. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.97/C 340/03) Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: < <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en>>;

¹⁰⁶ CAMPBELL BLACK, H. M. A. *Black's law dictionary*. 6th ed. Minnesota: West Publishing Co, 1990, p. 1229;

¹⁰⁷ Kadangi šio magistro darbo tikslas nėra viešojo intereso sąvokos analizė, platesnė viešojo intereso projekcija Lietuvos Respublikos teismų praktikoje nėra pateikiama;

¹⁰⁸ SCHMIDT-SZALEWSKI, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 120;

sąžiningos verslo praktikos taisyklės, pripažįstamos negaliojančiomis, net jeigu įstatymas nenumato konkrečių taisyklių, reglamentuojančių tokį reikalavimą.¹⁰⁹ Pažymėtina, jog kriterijai, pagal kuriuos teismas vertina sutarties ar jos sąlygų atitikimą viešajam interesui nėra labai tikslūs, jų apibrėžimas dažniausiai paliekamas *soft law*, kuris dažniausiai atitinka visuomenės evoliucijos būseną.¹¹⁰ Atkreiptinas dėmesys, jog prancūzų ekonomikai taikomos ir Europos Sąjungos viešojo intereso reikalavimai – teismai turi įgaliojimus pripažinti sutartį ar jos dalį negaliojančia, jei ji prieštarauja Europos Sąjungos viešajam interesui ar Europos Bendrijos ūkiniais tikslams.¹¹¹

Taigi su tikslu ginti viešąjį visuomenės interesą bei siekdama suvienodinti praktiką valstybė įstatymų pagalba pradeda reguliuoti privačius sutartinius santykius. Šiandieninėse teisės diskusijose paplitusi nuomonė, jog sutarties laisvės principo ribojimas iš esmės pažangus reiškinys.¹¹² Pripažįstama, kad sutarties laisvės principo ribos parodo, jog visuomenė ir valstybė nėra abejingos sutartiniams santykiams ir pasilieka teisę kontroliuoti sutarties šalių veiksmus, apimdama ir sutarties turinį, t.y. jos sąlygas.¹¹³ Pagrindinis kylantis klausimas yra kišimosi mastas, t.y. koks įstatymų leidžiamosios valdžios veikimas yra tinkamas turint galvoje esminį sutartinių santykių pagrindą – sutarties laisvės principą.¹¹⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad asmens ūkinė laisvė nėra absoliuti – ją įgyvendinant paliečiami visuomenės interesai, todėl valstybė privalo reguliuoti ūkinę veiklą.¹¹⁵ Konstitucijos 46 str. 3 d. nustatyta, kad valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Taigi manytina, jog tam tikrų suvaržymų nustatymas Lietuvoje yra viena iš konstitucinio reguliavimo formų. Kaip aiškina Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 46 str. 3 d.

¹⁰⁹ Prancūzijos Kasacinis teismas byloje dėl sutarties dėl apgaulingų medicininių preparatų distribucijos pažymėjo, jog „sutartis yra neteisėta kada ji prieštarauja viešam visuomenės interesui, nepaisant to, ar toks reikalavimas įtvirtintas imperatyviai įstatymo norma, ar ne“ [SCHMIDT-SZALEWSKI, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 119];

¹¹⁰ SCHMIDT-SZALEWSKI, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 120;

¹¹¹ *Ibid.*, p. 120;

¹¹² BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 4-5;

¹¹³ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; p.37.

¹¹⁴ BROWN, I.; CHANDLER, A. *Law of Contract: 2003-2000*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 66;

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, kuriais buvo sprendžiami iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo Lietuvoje veikusių valstybinių profesinių sąjungų valdyto turto klausimai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4224);

įtvirtintas principas nustato ūkinės veiklos reguliavimo kryptis, būdus ir ribas.¹¹⁶ Iš Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalies nuostatos darytina išvada, kad ūkinės veiklos laisvė gali būti ribojama, kai yra būtina ginti vartotojų teises ir tam gali būti nustatytos įvairios vartotojų interesų gynimo priemonės.¹¹⁷ Šios Konstitucijos normos įtvirtina daugumos interesų apsaugos principą bei Konstitucijos garantuojamą viešo intereso apsaugą. Vadinas, valstybė privalo reguliuoti ūkinę veiklą, kadangi taip yra siekiama apsaugoti daugumos interesus – bendrąją tautos gerovę bei vartotojų teises (viešąjį interesą). Pažymėtina, jog pagal Konstitucinį Teismą, ūkinės veiklos reguliavimas paprastai yra susijęs su ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, tam tikrų procedūrų reglamentavimu, ūkinės veiklos kontrole, taip pat tam tikrais šios veiklos ribojimais ir draudimais.¹¹⁸ Siekdama bendros tautos gerovės, valstybė yra priversta reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad asmeniniai individo interesai kiek galima labiau sutaptų su viešu visuomenės interesu, tokiu būdu sutarties laisvės „kaina“ į pirmąją vietą iškeliamas viešasis interesas.

Atkreiptinas dėmesys, jog sutarties šalių laisvę eiti į sutartinius santykius bei nustatyti sutarties turinį riboja ne tik Konstitucinės, bet ir imperatyvios įstatymų normos, bendrieji valstybėje galiojantys teisiniai ir visuomenės moralės principai. Kaip teigia K. Zweigert ir H. Kotz, „visuomenė ir valstybė negali pripažinti sutarties sąlygų, prieštaraujančių joje visuotinai pripažintoms moralės nuostatoms“.¹¹⁹ Daugelio valstybių įstatymuose yra normų, draudžiančių nesąžiningas bei gerai moralei prieštaraujančias sutarties sąlygas. Puikiais pavyzdžiais gali būti Vokietijos civilinio kodekso 138 str., Italijos civilinio kodekso 1354 str., Prancūzijos civilinio kodekso 1133 str., Japonijos civilinio kodekso 90 str. ir kt.¹²⁰ Lietuvoje imperatyvioms įstatymų normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujančius sandorius ar susitarimus draudžia CK 1.80 – 1.81 str. įtvirtintos taisyklės.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 28-1003);

¹¹⁷ Vilniaus administracinio teismo 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Dujotekana“ v. Lietuvos valstybė*, Nr. I-1299-8/2005;

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 63-2235);

¹¹⁹ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 278;

¹²⁰ *Ibid.*, p. 278;

5 Pagal standartines sąlygas sudaromos sutartys

Kadangi, kaip jau buvo minėta, viešosios sutartys yra sudaromos prisijungimo būdu pagal iš anksto patvirtintas standartines sąlygas, būtina kiek plačiau panagrinėti sutarčių su standartinėmis sąlygomis institutą.¹²¹

Visuotinai pripažįstama, jog sutartys yra vienas iš esminių komercinės teisės šaltinių ir, autorės nuomone, tiek verslininkai, tiek teisininkai turėtų sutikti su teiginiu, jog jos yra komercinių santykių pagrindas. Akivaizdu, jog prekybiniai santykiai negalėtų egzistuoti nesant susitarimo tarp šalių. Nors, kaip jau buvo minėta, visuomenėje paplitusi nuomonė, kad sutartys yra jas sudarančių asmenų valios rezultatas ir pačios šalys, išanalizavusios konkrečias sąlygas, priima galutinį sprendimą dėl sutarties turinio, tačiau verslo santykiuose „komerciniai sandoriai dažnai esti pagal standartines sąlygas parengtos sutartys, kurios taikomos daugelyje tapačių ar panašių sandorių“.¹²² Šiandieninės visuomenės komercinėje praktikoje daugeliu atveju nebūtų įmanoma fiziškai „susidoroti“ su galybe kasdien rinkoje sudaromų sandorių, jei sutartį, kuri, tarkim, yra dažnai pasitaikanti komercinėje ūkio subjekto praktikoje, stengtumėmės kiekvieną kartą sukurti naujai. Taigi į pagalbą pasitelkiamos tipinės sutartys, kurių sąlygos tinka beveik visiems tos pačios rūšies sandoriams.¹²³

Šiandien visuotinai pripažįstama, kad laisvi ekonominiai santykiai automatiškai nesukelia pusiausvyros ir darnos, bet labai dažnai veikia ekonominės persvaros atsiradimą, ir todėl teisė, siekiant išvengti piktnaudžiavimo, juos apibrėžia konkurencijos ribojimo priemonėmis.¹²⁴ Jeigu rinkai konkrečiai paslaugai nepakanka konkurencijos, tas, kuriam nedelsiant reikia paslaugos, dažnai reikalauja sudaryti sutartį ir verčia kitą sutarties šalį „būtinai sudaryti sutartį“.

Kaip teigia Helsinkio Universiteto profesorius Tomas Wilhelmson, viena pagrindinių standartinių sutarčių problemų yra jų „vienpusiškumas“, t.y. neišvengiamas sutartį rengiančios šalies siekis įtraukti į sutartį tokių sąlygų, kurios prisijungiančios šalies sąskaita suteiktų jai privalumų.¹²⁵ Amerikiečių mokslininkas Friedrichas Kessleris savo ruožtu pažymi, jog: „Sutartys su standartinėmis sąlygomis gali lengvai tapti stambiajų verslininkų (siuzerenu) įrankiu, įgalinančiu juos kontroliuoti vartotojus (vasalus) ir taip

¹²¹ Atkreiptinas dėmesys, jog sutartys su standartinėmis sąlygomis analizuojamos siaurai, t.y. tiek, kiek tai susiję su viešosiomis sutartimis, nesigilinant į jų genezę, sąlygų sąžiningumo tikrinimą ar tarptautinį pobūdį ir t.t.

¹²² GOODE, R. *Commercial Law*. s.l.: Penguin Books, 2004, p 12;

¹²³ BRADGATE, R. *Commercial Law*. s.l.: Butterworths, p. 25;

¹²⁴ ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 279;

¹²⁵ HARTKAMP, A., *et al. Towards a European Civil Code*, 3rd ed., the Netherlands: Kluwer Law International, 2004, p. 431,

sukurti sistemą, panašią į viduramžiais galiojusią feodalinę santvarką.¹²⁶ Taigi teisės doktrinoje nuolat ieškoma būdų, kaip be didesnio viešosios valdžios įsikišimo sureguliuoti sutarties šalių santykius taip, jog būtų pasiektas kiek įmanoma geresnis teisių ir pareigų balansas.

5.1 Standartinių sutarčių samprata

Tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės doktrinoje į atskirą sutarčių rūšį išskiriamos standartinės sutartys, kurias įstatymų leidėjas įtvirtina tam, kad atskirų sutarčių turinys visiškai atitiktų teisės reikalavimus, kuo geriau suderintų abiejų sutarties šalių interesus bei užtikrintų civilinių santykių vienodumą. Atkreiptinas dėmesys, jog ne visos standartinės sutartys yra vienodai privalomos. Vienu įstatymuose nustatytų sutarčių turinys privalo būti besąlygiškai perkeliamas į tarp šalių sudaromą sutartį ir jokie nukrypimai negalimi, o kitais atvejais, įstatymų leidėjas nustato tik pagrindines gaires, esmines idėjas, kurios padėtų šalims vadovautis rengiant vieną ar kitą sutarties projektą, tačiau galutinį sprendimą priima pačios šalys savo nuožiūra susitarimu nustatydamos visas sutarties sąlygas.¹²⁷

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal mūsų CK 6.185 str. 1 d. standartinėmis laikomos tokios sąlygos, kurias bendram ne vienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis, nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse. Sutartys su standartinėmis sąlygomis yra daugkartinio naudojimo – jas parengusi šalis sutartį naudoja neapibrėžtą laiko tarpą su neapibrėžtu skaičiumi asmenų. Kaip rašo prof. V.Mikelėnas, „Neturi reikšmės, ar tos sąlygos parengtos kaip atskiras dokumentas ir pateikiamos kaip sutarties priedas, ar įtrauktos į sutarties projektą ir yra jos sudedamoji dalis, kaip jos pavadintos, jas parengė pati sutarties šalis ar tam tikra prekybos ar profesinė institucija“.¹²⁸

Kaip jau minėta, pagal CK 6.161 str. 5 d., viešosiose sutartyse nustatytos standartinės sąlygos gali būti teikiamos tvirtinti atitinkamą viešųjų paslaugų teikimo ar prekių pardavimo sritį prižiūrinčiai valstybinei institucijai arba privalo būti sudarytos pagal imperatyvias valstybinės valdžios institucijos teisės aktu priimtas bei patvirtintas standartinės sutarčių sąlygas.

¹²⁶ KESSLER, F. Contracts of Adhesion - Some Thoughts about Freedom of Contract. Columbia Law Review.[interaktyvus] 1943 m. [žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>;

¹²⁷ GOODE, R. *Commercial Law*. s.l: Penguin Books, 2004, p. 43;

¹²⁸ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 232.

Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 181 str. 1 d. „Draudimo veiklos priežiūrą Lietuvos Respublikoje vykdo Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija“¹²⁹. To paties įstatymo 77 str. 4 d. nustatyta, jog „Prieš pradėdamas vykdyti privalomąjį draudimą, Priežiūros komisijos reikalavimu draudikas privalo pateikti Priežiūros komisijai privalomojo draudimo taisykles, išskyrus atvejus, kai privalomojo draudimo sutarties sąlygos yra nustatytos teisės aktu.“ Tokiu būdu Draudimo priežiūros komisija tikrina, ar pateiktos privalomojo draudimo taisyklės atitinka teisės aktų reikalavimus, nepažeidžia draudėjų, apdraustųjų, naudos gavėjų ir nukentėjusių trečiųjų asmenų, tarp jų ir vartotojų, interesų. Atkreiptinas dėmesys, jog kaip nurodyta Civilinio kodekso komentare, tais atvejais, kai standartinės viešųjų sutarčių sąlygos valstybės institucijos buvo tik aprobuotos, o ne parengtos, joms bus taikomi CK 6.185 – 6.186 str., numatantys teisminę standartinės sutarties turinio kontrolę.

Valdžios institucijų parengtų imperatyvių standartinių taisyklių pavyzdžiu galėtų būti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 31 d. Nutarimu Nr. 126 patvirtintos viešosios vandens tiekimo sutarties standartinės sąlygos, pagal kurių 2 punktą numatyta, kad: „Viešosios vandens tiekimo sutarties standartinės sąlygos privalomos viešiesiems vandens tiekėjams, veikiantiems tiek viešojo vandens tiekimo teritorijose, tiek viešojo vandens tiekimo teritorijoms nepriskirtose teritorijose ir jų abonentams (vartotojams¹³⁰).“¹³¹ Šios sąlygos taipogi taikomos ir kitų (neviešųjų) vandens tiekėjų sudaromose vandens tiekimo sutartyse. Atkreiptinas dėmesys, jog vandens tiekimo sutartyje be šių minėtų Vyriausybės nutarimu patvirtintų standartinių sąlygų šalys gali numatyti ir tam tikras individualiai aptartas sąlygas, tačiau, kaip numatyta nutarime, „šalys negali nustatyti tokių sutarties sąlygų, kurios pablogintų vartotojo padėtį, palyginti su ta, kurią nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai.“¹³² Kituose viešųjų paslaugų teikimo standartines sąlygas nustatančiuose teisės aktuose taip pat įtvirtinamos analogiškos nuostatos.¹³³ Pabrėžtina, jog standartinės sąlygos, esančios atitinkamos valstybės institucijos patvirtintoje tipinėje sutartyje yra laikomos visuotinio, privalomojo pobūdžio teisės aktu.

¹²⁹ Valstybės žinios, 2003 10 08, Nr. 94-4246 ;

¹³⁰ Pagal Sąlygų 5.2 punktą, abonentais pripažįstami ir fiziniai, ir juridiniai asmenys;

¹³¹ Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-636;

¹³² *Ibid.* 3 p.;

¹³³ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. liepos 10d. įsakymu Nr. 4-289 patvirtintų „Šilumos pirkimo-pardavimo sutarčių su buitinais šilumos vartotojais standartinių sąlygų“ 10 punktas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3201);

5.2 Sudarymo būdas

Lietuvos teisėje įtvirtintų sutarčių rūšių pavyzdinė klasifikacija pateikta CK 6.160 str., kuriame sutartys atskiriamos pagal sutartį sudarančių asmenų skaičių, atlygintinumą, gaunamos naudos apibrėžtumą, galiojimo trukmę ir t.t. Minėto straipsnio 2 dalyje sutartys išskiriamos pagal tai, kaip jos sudarytos – abipusėmis derybomis ar prisijungimo būdu. Kaip paaiškinta 6.160 str. 2 d. komentare, „Derybų sutartimi laikoma tokia sutartis, kurios sąlygos nustatomos abiemis šalims derantis dėl jų, t.y. pasiekama suderinta abiejų šalių valia individualiai dėl kiekvienos sutarties sąlygos“.¹³⁴ Prisijungimo sutartimi laikoma tokia sutartis, dėl kurios sąlygų šalys nesidera, nes jas vienašališkai parengia viena šalis nesitardama su kita šalimi. Atkreiptinas dėmesys, jog prisijungimo būdu sudaromų sutarčių sąlygoms prisijungianti sutarties šalis negali daryti jokios įtakos, ji turi tik dvi galimybes – arba sutikti su siūlomomis sąlygomis ir sudaryti sutartį, arba atsisakyti ją sudaryti (angl. *in toto, or go without*).¹³⁵

Pažymėtina, jog Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse prisijungimo sutarčiai taikomos specialios taisyklės, kadangi sudarant tokias sutartis būtina apsaugoti prisijungusios šalies interesus, nes ji negali daryti įtakos sutarties turiniui.¹³⁶ Tačiau būtina pabrėžti, jog kitų valstybių civilinėje teisėje nustatyta, kad prisijungimo sutartys gali būti sudaromos ir ne pagal standartines sąlygas, t.y. jos gali būti sudaromos pagal vienos iš šalių paruoštas, bet ne daugkartiniam naudojimui skirtas sąlygas.

¹³⁴ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003 p. 200

¹³⁵ BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p.6; 163;

¹³⁶ Prisijungimo sutartims taikomos specialios sutarčių pripažinimo negaliojančiomis ar pakeitimo taisyklės (CK 6.186 str.);

6 Viešosios sutartys kitų valstybių teisinėse sistemose

Kaip jau buvo minėta pirmoje darbo dalyje, viešosios sutartys be Lietuvos dar aptinkamos Rusijos bei Vengrijos civilinėje teisėje. Pažymėtina, kad nors viešųjų sutarčių instituto visiškai neturi tokios valstybės kaip Latvija, Italija ar Jungtinė Karalystė, tačiau vis dėlto panašių sutarčių apraiškų aptinkama kai kurių kitų valstybių civiliniuose kodeksuose ar specialiuose įstatymuose. Autorės nuomone, siekiant tinkamai išanalizuoti įvairių valstybių sutarčių teisės ypatumus, tikslinga aptariamąs valstybes išskirti į tris pagrindines grupes pagal jų „padėtį“ Europos Bendrijos atžvilgiu:

- 1) valstybės, esančios už ES ribų (Rusija ir Kinija);
- 2) naujai į ES įstojusios šalys (Vengrija ir Bulgarija);
- 3) valstybės – ES „senbuvės“ (Prancūzija, Olandija, Graikija, Švedija ir Ispanija).¹³⁷

Lyginamoji analizė pradedama nuo valstybių, kurios nepriklauso EB ekonominei erdvei, po to pereinama prie valstybių – naujųjų ES narių, galiausiai aptiriamos Vakarų Europos šalys. Autorė tokią seką pasirinko tikslingai, kadangi, jos nuomone, taip bus geriau atskleisti valstybinio reguliavimo sutarčių teisėje ypatumai bei akivaizdžiau matysis skirtumai, lyginant vieną valstybių grupę su kita.

6.1 Rusija

Ne atsitiktinai lyginamoji analizė pradedama būtent nuo šios rytinės Lietuvos kaimynės. Kaip žinome, susiklosčius istorinėms aplinkybėms, Rusijos teisės mokslas turėjo labai didelę įtaką mūsų valstybės teisinės sistemos formavimuisi bei raidai. Ne išimtis ir viešųjų sutarčių institutas, kuriam Rusijoje, kaip ir Lietuvoje, paskirtas vienas Rusijos Federacijos civilinio kodekso¹³⁸ (rus. *Гражданский кодекс Российской Федерации*) straipsnis.

Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 str. pavadinimu „viešoji sutartis“ savo turiniu yra analogiškas Lietuvos CK 6.161 str. Šiame straipsnyje numatyta, jog viešąją sutartimi (angl. *public contract*, rus. *публичный договор*) vadinama sutartis, kurią, tiekdamą visuomenines viešąsias paslaugas, sudaro komercinė organizacija ir vartotojas – fizinis asmuo ar įmonė.

¹³⁷ Šios konkrečios valstybės pasirinktos siekiant atkreipti dėmesį ne tik į Europos, bet ir Azijos šalių sutarčių teisės ypatybes. Be to, reikia pažymėti, jog be kitų aplinkybių, būtent šių valstybių pasirinkimą lėmė ir objektyvios priežastys, tokios kaip literatūros anglų kalba prieinamumas, ar darbo autorės galimybė analizuoti tekstą originalo kalba;

¹³⁸ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (*Гражданский кодекс Российской Федерации часть первая от 30 ноября 1994 г. N 51-ФЗ*, (nuo 1 - 453 str.) [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com>>;

Kaip nurodo Rusijos Federacijos civilinio kodekso komentaras,¹³⁹ komercinė organizacija pripažįstama įmonė, kuri teikia viešąsias paslaugas, tokias kaip keleivių vežimas viešuoju transportu, mažmeninė prekyba, telekomunikacijų paslaugos, elektros energijos, dujų, šildymo, vandens tiekimas, medicininės paslaugos, viešbučių paslaugos ar kitas paslaugas, dėl kurių sutartys yra sudaromos prisijungiant prie tiekėjo ar prekių pardavėjo.¹⁴⁰ Rusijoje, kaip ir Lietuvoje, komercinė organizacija eidama į sutartinius santykius negali išskirti asmenų ar jų grupių kitų asmenų atžvilgiu ir privalo sudaryti sutartis su visais, kas į ją kreipiasi. Vienintelis šio „visuomeniškumo“ ribojimas gali būti nustatytas specialiu įstatymu, pagal kurį tam tikroms vartotojų kategorijoms gali būti nustatomi išskirtiniai reikalavimai ar taisyklės.

Rusijos civilinio kodekso 426 str. 2 d. imperatyviai nurodoma, jog tiek prekių, tiek paslaugų ar darbų kaina bei kitos sąlygos visiems tos pačios kategorijos asmenims privalo būti vienodos. Civilinio kodekso komentare teigiama, jog valdžios institucijos savo aktais gali nustatyti išimtis ir įpareigoti komercines organizacijas kai kurioms vartotojų grupėms taikyti palankesnes lengvatines sąlygas. Puikus pavyzdys yra 1992 m. gegužės 5 d. Prezidento įsakymas Nr. 431 „Dėl lengvatų daugiavaikėms šeimoms“, kuriame nustatytos lengvatinės viešųjų sutarčių sąlygos, taikytinos šeimoms, auginančioms tris ir daugiau nepilnamečių vaikų.¹⁴¹

Trečioje 426 str. dalyje įtvirtinta, jog viešąsias paslaugas teikianti komercinė įmonė ar organizacija negali atsisakyti sudaryti sutartį: bet kuriam ūkio subjektui ar fiziniam asmeniui pageidaujant, sutartis Civilinio kodekso 445 str. tvarka privalo būti sudaryta per 30 d. nuo suinteresuoto asmens kreipimosi ar pasiūlymo, o to nepadarius, numatyta teisė kreiptis į teismą. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvoje viešųjų sutarčių sudarymui yra taikomi griežtesni reikalavimai, kadangi mūsų CK 184 str. 1 d. nustato trumpesnę – 14 d. terminą, per kurį turi būti pateiktas akceptas, nesutarimų protokolas, ar pranešimas apie atsisakymą akceptuoti. Pažymėtina, jog Rusijoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, įrodinėjimo pareiga dėl atsisakymo sudaryti sutartį pagrįstumo perkeliama ant stipresniosios šalies, t.y. komercinės organizacijos pečių.

Būtina pabrėžti, jog atlikus nuodugnį Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 str. bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.161 str. lyginamąją analizę, teigtina, kad viešųjų sutarčių institutą Lietuva perėmė ir į savo CK inkorporavo būtent iš Rusijos civilinio kodekso, kadangi, kaip ir minėta, Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 str.

¹³⁹БОРИСВ, А. Б. *Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации*. Москва:Книзний мир, 2004;

¹⁴⁰ *Ibid.*, p.115;

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 116;

įtvirtintas viešųjų sutarčių reguliavimas savo turiniu yra analogiškas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.161 str. nustatytoms taisyklėms, be to Rusijos Federacijos civilinis kodeksas įsigaliojo 1995 m., t.y. penkeriais metais anksčiau nei buvo priimtas Lietuvos CK (2000 m. liepos 18 d.).

Analizuojant Rusijos ir Lietuvos viešųjų sutarčių reglamentavimo ypatumus, būtina pažymėti, kad, autorės nuomone, Rusijos civilinio kodekso 426 str. 1 d. įtvirtintas viešosios sutarties apibrėžimas savo turiniu yra žymiai aiškesnis ir suprantamesnis nei CK 6.161 str. 1 d. pateikiamas viešosios sutarties apibrėžimas. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal dabartiniame Lietuvos CK įtvirtintą viešosios sutarties apibrėžimą („Viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi“) nėra aišku, koks ūkio subjektas pripažįstamas viešųjų paslaugų teikėju ar prekių pardavėju: tik išgilinus į CK 6.161 str. 1 d. skliausteliuose nurodytą papildomą informaciją („transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos“) galima daryti išvadą, jog tai yra ūkio subjektas užsiimantis transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kitomis veiklos rūšimis. Be to, pats teiginys, jog „*juridinis asmuo (verslininkas) teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes, visiems, kas tik kreipiasi*“ yra klaidinantis ir gali būti suvokiamas netinkamai: papildomai neapibrėžus minėtų paslaugų ar prekių rūšies bei pobūdžio, susidaro išpūdis, jog visos civilinėje apyvarčiojoje esančių prekių bei paslaugų įsigijimo sutartys, galėtų būti viešųjų sutarčių objektu. Pavyzdžiui, pagal pateiktą apibrėžimą (iki skliausteliuose esančios informacijos), būtų galima sakyti, jog dviračio pirkimo-pardavimo sutartis priskirtina viešosioms, kadangi dviračiais prekiaujantis verslininkas juos parduoda visiems, kas tik kreipiasi.

Tuo tarpu Rusijos civilinio kodekso 426 str. 1 d. įtvirtina, jog „Viešąja sutartimi pripažįstama sutartis, sudaryta komercinės organizacijos ir nustatanti jos prievolės prekių pardavimui, darbams arba paslaugoms, kuriuos pagal savo veiklos sritį (charakteristiką) šita organizacija turi vykdyti kiekvienam kas tik kreipiasi“¹⁴².

Autorės nuomone, ir Lietuvoje būtų tikslinga nustatyti analogišką viešosios sutarties formulotę: „Viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro viešųjų paslaugų teikimu ar prekių pardavimu užsiimantis juridinis asmuo (verslininkas), kuris privalo teikti šias paslaugas ar parduoti prekes visiems, kas tik kreipiasi“. Tuomet būtų aišku,

¹⁴² „Публичным договором признается договор, заключенный коммерческой организацией и устанавливающий ее обязанности по продаже товаров, выполнению работ или оказанию услуг, которые такая организация по характеру своей деятельности должна осуществлять в отношении каждого, кто к ней обратится“ [Гражданский кодекс Российской Федерации. часть первая [interaktyvus]. Žiūrėta 2007-04-01], prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/5_58.html#p3324>;

kokios ir kokių subjektų teikiamos paslaugos ar prekės yra viešųjų sutarčių dalykas bei būtų išvengiama bereikalingų dviprasmybių.

Grįžtant prie Rusijos Federacijos civilinio kodekso analizės, pastebėtina, jog Rusijos teisės doktrina į atskirą sutarčių rūšį išskiria ir prisijungimo sutartis (Rusijos Federacijos Civilinio kodekso 428 str.).¹⁴³ Pažymėtina, kad nors rusų mokslininkai sutinka, jog prie sutarties prisijungianti sutarties šalis negali daryti įtakos standartinėms sutarties sąlygoms bei privalo sudaryti sutartį pagal iš anksto vienašališkai parengtą sutarties variantą, tačiau ši sutarčių rūšis Rusijos teisinėje sistemoje nelaikytina sutarties laisvės principo ribojimu. Anot rusų teisės mokslininko А.Б. БОРИСОВ, „Sutarties laisvės principas, šiuo atveju, nėra pažeidžiamas, kadangi prisijungianti šalis sutarties gali ir nesudaryti – asmuo savarankiškai ir nepriklausomai gali rinktis, įeiti į sutartinius santykius, ar vis dėl to atsisakyti sudaryti sutartį“.¹⁴⁴ Atsižvelgiant į tai, kad Rusijos civilinio kodekso komentare pateikimas identiškas tiek viešųjų, tiek ir prisijungimo būdu sudaromų sutarčių sąrašas, teigtina, jog pagal Rusijos Federacijos teisę viešosios sutartys yra sudaromos būtent prisijungimo būdu, taigi šioms sutartims be Rusijos civilinio kodekso 426 str. turi būti taikomos ir 428 str. nuostatos.

6.2 Kinija

Pastebėtina, jog tarptautiniu mastu Kinijos Liaudies Respublika yra vertinama kaip greitai besivystanti šalis, kurios ekonominiai rodikliai pastaraisiais metais augo ypatingai sparčiai. Kinija šiame darbe analizuojama neatsitiktinai: vystantis Kinijos ekonomikai jos rinka kasmet pritraukia daugybę užsienio kapitalo ir yra itin patraukli užsienio investuotojams, todėl būtina bent trumpai apžvelgti šioje šalyje nusistovėjusias sutarčių teisės tradicijas, konkrečiai susikoncentruojant ties šiame darbe analizuojamu viešųjų sutarčių institutu.

Įdomu pastebėti, jog nors Kinijos rinka gana neseniai persiorientavo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką, tačiau šioje valstybėje vis dar jaučiama stipri buvusios komunistinės santvarkos įtaka: valstybė griežtai reguliuoja beveik visas ūkio sritis.¹⁴⁵ Kaip teigia Y.L. Huang ir Y.X. Chen, „Kinijoje, priešingai nei daugumoje Europos valstybių, kuriose siekiama kiek įmanoma minimalesnėmis valstybės priemonėmis

¹⁴³ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (Russian Civil Code) [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com>>;

¹⁴⁴ БОРИСОВ, А. Б. *Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации*. Москва: Книзний мир, 2004, p. 117;

¹⁴⁵ HUANG, Y.L.; CHEN, Y.X. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1998, p. 45;

reguluoti bei kištis į privatinis sutartinius santykius, valstybės kontrolė net ir išimtinai privačiuose asmenų santykiuose atrodo normalus, netgi pagirtinas reiškinys.“¹⁴⁶

Pažymėtina, jog Kinijos civilinėje teisėje atskiriamos dvi sutarčių rūšys – sutartys su standartinėmis sąlygomis ir pavyzdinės sutartys (angl. *standard form contracts and model contracts*). Pirmosios rūšies sutartys yra plačiai paplitusios ir užima didžiąją dalį Kinijoje sudaromų sutarčių. Pagal standartines sąlygas dažniausiai sudaromos viešosioms sutartims priskiriamos vežimo oru, jūra ar sausuma, visuomeninės dujų, vandens, elektros energijos tiekimo bei telekomunikacinių paslaugų teikimo, be to draudimo, bankų, garantijos ir perpardavimo industrijos sutartys. Kaip rašo Yao Liang Huang, „Sutartys su standartinėmis sąlygomis Kinijoje yra plačiai paplitusios, kadangi šalyje ypatingai sparčiai vystosi ekonomika ir prekybiniai santykiai“.¹⁴⁷ Atkreiptinas dėmesys, jog pasak Yao Liang Huang, kinų teisėje kol kas nėra gerai išvystyto nesažiningų standartinių sąlygų kontrolės mechanizmo, taigi šiomis „spragomis“ puikiai naudojami stambieji verslininkai ir valdžios „užnugarį“ turinčios įmonės.

Apžvelgus Kinijos sutarčių teisės ypatumus, darytina išvada, jog šioje valstybėje, kaip ir Lietuvoje, viešosios sutartys yra sudaromos pagal standartines sąlygas. Be to, dėl intensyvaus valstybinės valdžios kišimosi į privačius asmenų santykius bei planinės ekonomikos „liekanų“, manytina, jog viešųjų sutarčių spektras Kinijoje yra kur kas platesnis nei Lietuvoje.

6.3 Bulgarija

Viena iš vėliausiai į Europos Sąjungą įstojusių valstybių yra Bulgarija.¹⁴⁸ Jos, kaip ir Lietuvos, teisinei sistemai didelę įtaką turėjo Rusijos teisinė mintis, todėl įdomu panagrinėti, kaip viešosios sutartys „pasireiškia“ šioje balkanų valstybėje.

Kaip rašo žymus bulgarų mokslininkas, profesorius K.Stoichev, „Pirminis bulgarų teisininkų uždavinys, pradėdamas nagrinėti sutartis, yra kvalifikuoti ir nustatyti sutarčiai taikytinas Bulgarijos civilinio kodekso taisykles.“¹⁴⁹ Bulgarijos valstybės civilinė teisė pasižymi liberalumu, kadangi susitariančios šalys yra laisvos spręsti, kokias taisykles įtraukti į savo susitarimą, net jei jos nėra apibrėžtos įstatymu. Tačiau reikia pažymėti, jog sutartinių santykių dalyviai nėra saistomi papročių ar kitos prekybinės praktikos, kadangi, dėl grynai kontinentinio pobūdžio teisinės sistemos, Bulgarijoje yra pripažįstamos tik tos

¹⁴⁶ HUANG, Y.L.; CHEN, Y.X. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1998, p. 47;

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 47;

¹⁴⁸ Bulgarija ES nare tapo 2007 m. sausio 1 d. ;

¹⁴⁹ STOICHEV, K. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 88;

„numanomos“ sutarčių sąlygos (angl. *implied terms*), kurios išplaukia išimtinai iš Civilinio kodekso bei kitų šalies įstatymų.

Išanalizavus Bulgarijos civilinius įstatymus, teigtina, jog šios valstybės teisėje viešosioms sutartims priskirtinos sutartys nėra atskirai išskiriamos, tačiau čia reglamentuojamos bei plačiai veikia sutartys su standartinėmis sąlygomis. Standartinės sąlygos, arba kaip Bulgarijos teisės moksle priimtina vadinti „standartinės formos sutartys“ (angl. *standard form contracts*), yra dažnai pasitaikantis ir gana svarbus reiškiny, tačiau, kaip pažymi prof. K. Stoichev, jų reglamentavimas nėra pakankamai gerai išvystytas. Standartinės formos sutartys fragmentiškai reguliuojamos Bulgarijos civilinio kodekso 16 str. bei 298 str. Šiuose straipsniuose standartinės formos sutartys skiriamos pagal pobūdį – į komercines ir nekomercines. Tačiau šis išskyrimas tik deklaratyvus, kadangi reguliavimas, iš esmės, tiek komercinėms, tiek ir nekomercinėms sutartims yra beveik identiškas.¹⁵⁰

Bulgarijos teisės moksle, kaip ir kitose Europos valstybėse, vyrauja nuomonė, jog standartinės formos sutartys yra aiškus sutarties laisvės principo bei valios autonomijos doktrinos ribojimas. Pripažįstama, jog tokie sutartiniai santykiai nėra lygiateisiai, taigi minėtuose Civilinio kodekso straipsniuose nustatytos taisyklės siekia apriboti dominuojančios sutarties šalies piktnaudžiavimo standartinėmis sąlygomis galimybę bei nustatyti galimą prisijungiančios šalies gynimo mechanizmą. Bulgarijos teisė pasižymi ir tuo, kad Civiliniame kodekse standartinės formos sutartys yra apibrėžiamos bendrai, t.y. nėra atskirų straipsnių, kurie nustatytų specialų reguliavimą sutarčių, sudaromų su vartotojais, atžvilgiu, ar atskiro straipsnio, kuris nustatytų prezumpcijas dėl nesąžiningų sutarties sąlygų. Kaip nurodo K. Stoichev, „Įstatymų leidėjas, nors ir siekia apsaugoti silpnesniosios šalies interesus, tačiau visgi stengiasi netrukdyti ir ekonomiškai stipresnei šaliai siekti savo užsibrėžtų komercinių tikslų.“¹⁵¹ Taigi pažymėtina, jog kaip pripažįsta ir patys Bulgarijos civilinės teisės mokslo atstovai, šioje valstybėje dar trūksta detalesnio bei visuomenės interesus užtikrinančio sutarčių teisės reguliavimo.

Atkreiptinas dėmesys, jog standartinės formos sutartims Bulgarijoje yra keliamos trys esminės sąlygos: visų pirma, jos privalo būti rašytinės formos – ši taisyklė turi padėti silpnesniajai šaliai geriau orientuotis sudaromoje sutartyje; antra, šalių suderėtos išlygos turi pirmumą lyginant su standartinėmis sąlygomis; trečia, standartinės formos sutartis ir abiejų šalių sutarimu atlikti sutarties pakeitimai veiks tik tuomet, jei abi šalys bus

¹⁵⁰ STOICHEV, K. *Contracts*. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 90;

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 90;

susipažinusios su jos sąlygomis. (Analogiškas reguliavimas yra įtvirtintas Lietuvos CK 6.185 str. bei 6.187 str.)

Būtina atkreipti dėmesį, jog tokios standartinės sutartys, kaip draudimo, garantijos ir kitos, Lietuvoje priskirtinos viešosioms sutartims, sulaukia didesnio Bulgarijos įstatymų leidėjo dėmesio. Draudimo, garantijos ar banko indėlio sutarčių standartinės sąlygas kontroliuoja Bulgarijos Draudimo priežiūros komisija, Vertybinių popierių komisija bei kitos panašios valstybinės įstaigos, veikiančios pagal specialius įstatymus.¹⁵²

Apžvelgus Bulgarijos sutarčių teisės ypatumus, darytina išvada, jog nors ši valstybė tapo Europos Sąjungos nare, tačiau į savo teisę kol kas nėra implementavusi visų ES standartus atitinkančių bei silpnesniąją sutarties šalį saugančių teisės aktų, čia trūksta detalesnio reguliavimo, susijusio su vartotojų bei kitų subjektų teisių apsauga.

6.4 Vengrija

Vengrija yra viena iš nedaugelio Europos valstybių, kurios sutarčių teisėje viešosios sutartys yra aiškiai išskirtos bei konkrečiai atribotos nuo kitų sutarčių rūšių. Pažymėtina, jog Vengrijos civiliniais įstatymais reguliuojamos sutartys savo esme labai panašios į Lietuvos CK įtvirtintą viešųjų sutarčių institutą. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, jog Vengrijoje šios sutartys vadinamos „viešųjų paslaugų sutartimis“ (angl. *contract for public utility*) ir yra giminingos tiekimo (pristatymo) sutartims (angl. *contracts of delivery*). Tačiau kaip knygoje „Contracts“ teigia vengrų profesoriai G.Jobbagyi ir J.Fazekas,¹⁵³ nors abi šios sutartys yra tame pačiame Vengrijos Civilinio kodekso skyriuje – XXXIV – , visgi pagrindinėmis funkcijomis ir esme skiriasi viena nuo kitos. Tiekimo (pristatymo) sutartys skirtos reguliuoti ekonominių organizacijų tarpusavio prekybą, kai tuo tarpu viešųjų paslaugų sutartis skirta fizinių bei juridinių asmenų aprūpinimo viešomis paslaugomis reguliavimui. Pažymėtina, jog jau pats sutarties rūšies pavadinimas nurodo, kad ši sutartis skirta tik paslaugų teikimo reglamentavimui ir neapima viešo prekių pirkimo-pardavimo santykių. Kaip numato Vengrijos civilinio kodekso 387 str., „viešųjų paslaugų sutartimi paslaugas teikianti organizacija įsipareigoja teikti asmenims viešąsias paslaugas, tokias kaip dujos, elektra ar vanduo, bei garantuoti paslaugų teikimo nepertraukiamumą bei teisės aktuose nustatytos kokybės reikalavimus; paslaugų gavėjas savo ruožtu įsipareigoja periodiškai atsiskaityti už jam suteiktas paslaugas.“¹⁵⁴

¹⁵² STOICHEV, K. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 91;

¹⁵³ JOBBAGYI, G.; FAZEKAS, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, Volume 3, p. 157;

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 157;

Vengrijoje, kaip ir Lietuvoje, viešųjų paslaugų sutarties subjektais yra vartojas bei komercinė organizacija. Vartotojais pagal viešąsias sutartis pripažįstami tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys bei organizacijos, neturinčios juridinio asmens statuso. Pažymėtina, jog pagal Vengrijos civilinę teisę skiriami trijų rūšių vartotojai: privatūs (naudojantys paslaugas asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti), bendrieji (naudojantys paslaugas bendrai) ir pramoniniai (paslaugas naudojančios industriniams poreikiams tenkinti). Viešąsias paslaugas teikianti organizacija gali būti tiek komercinė įmonė, tiek individualus verslininkas, turintis valdžios institucijų išduotą licenciją viešosioms paslaugoms teikti. Nors Civilinis kodeksas nepateikia „viešųjų paslaugų“ sąvokos apibrėžimo, tačiau išanalizavus 387 str. bei jame pateiktą pavyzdinį viešųjų paslaugų sąrašą, darytina išvada, jog pagal Vengrijos teisę viešosiomis paslaugomis pripažįstami visuomenės pagrindiniams poreikiams tenkinti skirti resursai. Kaip nurodo G.Jobbagy ir J.Fazekas, Vengrijoje be jau minėtų vandens, energijos bei dujų, viešosioms paslaugoms priskiriama ir nuotėkų bei atliekų surinkimas, medicininis aptarnavimas, telekomunikacijų paslaugos bei viešojo transporto paslaugos.¹⁵⁵

Pažymėtina, jog Vengrijoje, kaip ir Lietuvoje, nėra nustatyta viešųjų paslaugų teikimo sutarties sudarymo forma: šalys yra laisvos pasirinkti, kaip nori sudaryti sutartį – žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais. Tačiau vis dėlto, viešųjų paslaugų teikimo sutartys, nors ir rengiamos stipresniosios šalies, privalo atitikti tam tikrus valdžios institucijų išleistus aktus. Vengrijos įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į verslo praktiką, yra parengęs pavyzdinių sąlygų rinkinį, kurios privalo būti įtrauktos į kiekvieną viešųjų paslaugų teikimo sutartį.¹⁵⁶

Vengrijoje, kaip ir Lietuvoje, bet koks atsisakymas sudaryti sutartį traktuotinas kaip įstatymo pažeidimas, taigi nukrypstant nuo sutarties laisvės principo, organizacija, teikianti viešąsias paslaugas turi įstatymuose apibrėžtą pareigą sudaryti viešųjų paslaugų teikimo sutartį su visais asmenimis, kas į ją kreipiasi. Toks sutarties laisvės principo apribojimas Vengrijos teisėje pripažįstamas „būtinuoju reikalingumu“, kadangi įstatymų leidėjas siekia apsaugoti visuomenės interesą ir užtikrinti valstybės piliečių bei organizacijų būtinųjų poreikių, kurie negali būti patenkinti iš kitų šaltinių, patenkinimą. Tačiau pažymima, jog pareiga sudaryti sutartį su visais besikreipiančiais nėra absoliuti, kadangi įstatymas numato tam tikras sąlygas, kurioms esant viešųjų paslaugų tiekėjas gali atsisakyti sudaryti sutartį. Vengrijoje, kaip ir Lietuvoje, galimybių atsisakyti sudaryti

¹⁵⁵ JOBBAGYI, G.; FAZEKAS, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, Volume 3, p. 157;

¹⁵⁶ Kaip nurodo G.Jobbagy ir J.Fazekas, valstybė įpareigoja į sutartį įtraukti tokias sąlygas kaip paslaugų teikimo vieta ir trukmė (jei sudaroma terminuota sutartis), apskaitos būdas, tarifai, sutarties nevykdymo pasekmės ir kita;

viešąją sutartį sąrašas gana trumpas ir apsiriboja tokiomis situacijomis, kai paslaugos negali būti teikiamos dėl kitos šalies neveikimo, kaltės ar nepasiruošimo, pavyzdžiui, kai vartotojas nėra įsirengęs tvarkingų elektros prietaisų ar jų apskaitos, ar kai ankstesnė telefoninių paslaugų sutartis buvo nutraukta dėl nesumokėtų mokesčių, tam tikrų viešųjų paslaugų teikimas gali būti pavojingas asmens gyvybei, sveikatai ir panašiai.

Vengrijos teisė išsiskiria ir „vietinės reikšmės viešųjų paslaugų sutartis“, kurias privalo sudaryti tiek tiekėjas, tiek ir vartotojas. Tokios sutartys dažniausiai yra kontroliuojamos atskirų savivaldos vienetų valdžios institucijų, kadangi yra susijusios ne su visuomeniniais asmenų poreikiais valstybiniu lygiu, bet su savivalda. Pavyzdžiui, asmenys yra įpareigoti sudaryti kaminų valymo, šiukšlių vežimo sutartis su įmonėmis ar organizacijomis, kurioms vietinė valdžia yra priskyrusi išimtinį tam tikrų teritorijų administravimą. Tokių sutartinių santykių atvejais, būtent vietinė tam tikro miesto ar rajono valdžia savo teisės aktais nustato, kas ir kokiomis sąlygomis aptarnauja tam tikras teritorijas, be to gali nustatyti sutarties sąlygas, tokias kaip mokesčio dydis, atsisakymo sudaryti sutartį pasekmės ir t.t.

Vengrijos valstybėje, kaip ir Lietuvoje, įstatymų leidėjas gali nustatyti maksimalias teikiamų paslaugų kainas. Kaip taisyklė vartotojai privalo atsiskaityti už suteiktas paslaugas *ex post*, pagal skaitiklių parodymus, ar susitarti su tiekėju, jog bus mokama pagal kvadratūrą ar gyventojų skaičių.¹⁵⁷ Svarbu pažymėti, jog pagrindinės tiekėjo pareigos yra nepertraukiamai tiekti saugias ir reikalavimus atitinkančias viešąsias paslaugas. Šių pareigų nesilaikymas dažniausiai ir būna viešųjų paslaugų teikimo sutarties pažeidimais. Iš vartotojo pusės sutartys dažniausiai pažeidžiamos, kai laiku neatsiskaitoma su tiekėju (įsiskolinama) arba kai vartotojai nesąžiningai naudojami paslaugomis (bando suklastoti skaitiklių parodymus, nesilaiko prietaisų saugos reikalavimų ir pan.) Tačiau viešas paslaugas teikiantis tiekėjas turi teisę sustabdyti paslaugų teikimą tik esant „grubiam“ įstatymuose nustatytam viešųjų paslaugų teikimo pažeidimui, bei jei tai nepažeis kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų.¹⁵⁸

Viešųjų paslaugų teikimo sutartis gali pasibaigti abiejų šalių sutarimu, ar vienos iš sutarties šalių rašytiniu pranešimu. Vartotojas gali vienašališkai nutraukti sutartį išpėjęs tiekėją prieš 15–30 dienų (priklausomai nuo paslaugų rūšies). Kaip ir minėta, dėl teikiamų paslaugų fundamentalumo ir svarbos visuomenei, tiekėjas negali savo noru atsisakyti sudaryti sutartį, o tuo labiau ją nutraukti nesant vartotojo kaltės ar būtinojo reikalingumo. Vengrijos įstatymai nustato, jog viešųjų paslaugų tiekėjas gali nutraukti sutartį tik

¹⁵⁷ JOBBAGYI, G.; FAZEKAS, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, Volume 3, p. 159;

¹⁵⁸ *Ibid.* p. 159;

ypatingais atvejais, kai vartotojas būdamas nesąžiningu pažeidžia esmines viešųjų paslaugų teikimo sutarties sąlygas (laiku nesumoka, naudojami paslaugomis ar jas teikiančiais prietaisais ne pagal taisykles ir tai kelia grėsmę jo ar visuomenės saugumui ir t.t.). Visa įrodinėjimo našta, susijusi su viešųjų paslaugų teikimo sutarties nutraukimo teisėtumu perkeliama teikiančiajai organizacijai.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos Vengrijos civiliniame kodekse įtvirtintos viešųjų paslaugų teikimo sutarčių analizės, šios sutartys beveik visais aspektais yra analogiškos lietuviškoms viešosioms sutartims. Tačiau vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, jog mūsų CK 6.161 str. nustato platesnį reguliavimą: viešosioms sutartims priskiria ne tik aprūpinimą būtiniausiomis paslaugomis, bet ir prekėmis (pvz. mažmeninė prekyba).

6.5 Švedija

ES „senbuvių“ grupės analizė pradedama nuo Švedijos. Nors Švedijos teisė ir neišskiria viešųjų sutarčių, kaip atskiro sutarčių teisės instituto, tačiau pažymėtina, jog sutartys yra skirstomos į individualias (angl. *individual contracts*) ir pagal standartines sąlygas sudaromas sutartis. Taigi teigtina, jog viešųjų paslaugų teikimui ar prekių pardavimui priskirtinos sutartys yra sudaromos pagal standartines sutarčių sąlygas.

Kaip pažymi žymus švedų mokslininkas Axel Adlercrentz, „Standartinės sutartys buvo įvestos tam, kad patenkintų masinės rinkos poreikį. Švedijos teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, jog standartinės sutartys naudojamos kaip priedas prie individualių susitarimų ir yra puikus pagalbinis įrankis tose sutarčių teisės srityse, kuriose trūksta įstatyminio reguliavimo, pavyzdžiui ilgalaikės nuomos, frančizės, faktoringo ir kituose teisiniuose santykiuose. Dabartiniuose Švedijos įmonių sandoriuose standartinės sutartys dažniausiai esti derybų tarp skirtingas pozicijas užimančių įmonių ar jų susivienijimų rezultatas.¹⁵⁹

Pažymėtina, jog standartinės formos sutarčių sąlygos Švedijoje ypač plačiai naudojamos vartojimo sutartyse. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog Švedijoje, kaip ir daugelyje kitų Vakarų Europos valstybių, teismai nuodugniai tiria tokias, dažniausiai stambių verslininkų vartotojams primetamas, sutarčių sąlygas ir, esant neatitikimui sąžiningumo ir geros valios principams, pasinaudodami įstatymų leidėjo suteiktais įgalinimais, šalina nesąžiningas sutarčių sąlygas.¹⁶⁰

¹⁵⁹ ADLERCRENTZ, A. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1996, p. 37;

¹⁶⁰ *Ibid.* p. 37;

6.6 Graikija

Graikijoje viešosios sutarties atitikmuo yra prisijungimo sutartys (angl. *contracts of adhesion*), kurias sudaro viešosios įmonės (angl. *public enterprises*), dažnai užimančios dominuojančią, monopolistinę padėtį rinkoje ir prisijungiančiosios šalies, kuriai neišvengiamai būtinos viešosios įmonės teikiamos paslaugos. Kaip ir jau analizuotose Vengrijos ir Rusijos valstybėse, Graikijoje prie tokių būtinų paslaugų priskiriamas vandens, dujų, energijos tiekimas, vežimas oru, sausuma ar jūra, telekomunikacijų paslaugos.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Graikijos teisę prisijungianti šalis neturi jokios galimybės pakeisti viešosios įmonės siūlomų standartizuotos formos sąlygų. Prisijungianti šalis turi teisę rinktis iš dviejų variantų: sudaryti arba atsisakyti sudaryti sutartį (angl. *take it or leave it*).

Kaip teigia graikų mokslininkas M.P. Stathopoulos, „Šių sutarčių nauda pasireiškia tuo, jog naudojantis standartizuotomis sutartimis yra taupomas šalių laikas bei pastangos, kurios būtų dedamos rašyti naujas sutartis“.¹⁶¹ Toks sutarčių būdas, kai viena šalis prisijungia prie iš anksto paruoštos sutarties, Graikijoje laikomas naudingumu bei pažangiu ir dėl to, jog preziumuojama, kad į šią sutartį bus įtraukta iki tol vyravusi, patikrinta verslo praktika, išstudijuotos bei apgalvotos visos sutarčių sąlygos bei priimtini racionaliausi sprendimai.

Pažymėtina, jog Graikijoje silpnesnė sutarties šalis yra saugoma nuo stipresniosios šalies „išnaudotojiškų“ sąlygų įtraukimo į sutartį, kadangi graikai į savo civilinį kodeksą bei vartotojų teises ginantį įstatymą yra implementavę Europos Bendrijų Tarybos direktyvą 1993/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, kurios nuostatos įgalina Graikijos teismus efektyviai tikrinti bei pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo bei geros moralės principams prieštaraujančias sutarčių sąlygas.

6.7 Prancūzija

Prancūzijos teisėje taip nėra reglamentuojamos viešosios sutartys, tačiau ši valstybė išskiria prisijungimo sutartis, kurios dažniausiai sudaromos pagal standartines sąlygas. Tačiau pažymėtina, jog ne visos Prancūzijos sutartys, sudaromos pagal standartines

¹⁶¹ STATHOPOULOS, M.P. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. Denver, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishing, 1995, p. 43

sąlygas, yra prisijungimo sutartys, kadangi gali būti ir taip, jog šalys ilgainiai bendradarbiauja, o standartinės sąlygos yra šių derybų rezultatas.¹⁶²

Būdama Europos Sąjungos nare, Prancūzija savo teisę yra suderinusi su Bendrijos reikalavimais, tad čia nekyla problemų dėl nepakankamos vartotojų teisių apsaugos – į Prancūzijos teisę implementuota jau minėta EB nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse direktyva įgalina teismus peržiūrėti pagal standartines sąlygas sudarytas sutartis ir šalinti iš jų nesąžiningas sąlygas. Kaip rašo profesorė dr. J. Schmidt-Szalewski, įvairios prancūzų valdžios institucijos aktyviai dalyvauja standartinių sutarčių rengimo procese: pavyzdžiui, fermerių interesus atstovaujanti organizacija prižiūri produkciją superkančių verslininkų siūlomas sutarties sąlygas ir aktyviai veikia naujų standartinių sutarčių rengime.¹⁶³ Silpnesniosios šalies interesus atstovaujanti organizacija tikrina ar sudaromų sutarčių sąlygos neišbalansuoja šalių padėties ir nesuteikia vienai šaliai vien tik teisių, o kitai – vien tik pareigų. Tokios visuomeniniais pagrindais veikiančios institucijos tikrina sutarčių sąlygas *ex ante*, kai tuo tarpu teismas – *ex post*. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog ir valdžios institucijos ištraukia į sutarties šalių pusiausvyros balansavimo procesą: norint sudaryti tokį dviejų skirtingus interesus atstovaujančių interesų grupių susitarimą, reikia gauti Prancūzijos Žemės Ūkio ministerijos pritarimą.

6.8 Olandija

Pastebėtina, jog Olandija viena iš ne daugelio Europos valstybių, kurios civilinėje teisėje išskiriamos viešosios sutartys.

Olandijos civilinio kodekso antroje knygoje pateikiamas sąrašas viešosios valdžios institucijų, kurioms suteikiamas juridinio asmens statusas ir teisė dalyvauti ekonominiuose-sutartiniuose santykiuose (pvz. centrinis administratorius ar vietos savivaldos institucijos). Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Olandijos teisę, įmonės, užsiimančios veikla, kurios pagrindu tenkinami būtinieji asmenų poreikiai, priskirtinos viešosios valdžios grupei. Kaip rašo profesorius A.S.Hartkamp, „Viešąsias paslaugas teikiančios įmonės, tokios kaip geležinkeliai ar paštas, dėl savo atliekamų funkcijų bei teikiamų paslaugų visuomeninio pobūdžio taip pat priskiriamos administracijai.“¹⁶⁴ (angl. *administration*). Tačiau pažymėtina, jog administracijai dalyvaujant privatinuose santykiuose, jos sutarties laisvė yra varžoma: ji neturi galimybės nusistatyti sutarties

¹⁶² SCHMIDT-SZALEWSKI, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 90

¹⁶³ Ibid., p.91;

¹⁶⁴ HARTKAMP, A.S.; TILEMA, M.M.M.; HEIDE, A.E.B. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, p. 236;

turinio ar pasirinkti kontrahentų. Taigi darytina išvada, jog Olandijos administracijos institucijos, veikiančios viešųjų paslaugų, tokių kaip dujų, vandens ar elektros energijos tiekimo srityje, privalo sudaryti sutartis su visais norinčiais.¹⁶⁵

Vadovaudamasi tinkamo administravimo, visų asmenų lygybės bei nediskriminavimo principais, administracija negali išskirti asmenų ar jų grupių ir taikyti jiems skirtingas sąlygas, nebent tokios išimtys nurodytos įstatymuose. Pažymėtina Olandijoje didelio atgarsio visuomenėje sulaukusi byla, kurioje politinį prieglobstį turinti asmenų grupė norėjo sudaryti sutartį su Nacionaline Telekomunikacijų Korporacija (angl. *National Telephone Corporation*), tačiau pastaroji atsisakė suteikti vešiasias paslaugas, nebent asmenys įsipareigotų sumokėti tam tikro dydžio užstatą. Pasipiktinimas kilo tuomet, kai paaiškėjo, jog kitiems Olandijos gyventojam telekomunikacinių ryšių paslaugos suteikiamos be jokio išankstinio užstato.¹⁶⁶

Olandijos civilinis kodeksas įtvirtina dvi pagrindines taisykles, į kurias būtina atkreipti dėmesį analizuojant viešųjų paslaugų teikimo sutartis. Visų pirma, pažymėtina, jog vartojimo pirkimo-pardavimo sutartims taikytinos sąlygos negalioja viešųjų paslaugų teikimo sutartims, o antra, nustatyta, jog sutarties sąlyga, pagal kurią viešųjų paslaugų tiekimo sutartis pripažintina automatiškai atsinaujinančia, gali būti pripažįstama pernelyg apsunkinančia. Palyginimui galima paminėti Lietuvos CK 384 str. 2 d., kurioje pats įstatymų leidėjas įtvirtina galimybę automatiškai pratęsti energijos pirkimo-pardavimo sutartį, jei ją sudarantys subjektai nesusitaria kitaip. Taigi darytina išvada, jog nors visumoje Olandijos civilinėje teisėje įtvirtintos administracijos sudaromos viešųjų paslaugų teikimo sutartys savo esme panašios į mūsų viešąsias sutartis (t.y. viešąsias sutartis, pagal kurias teikiamos viešosios paslaugos, bet ne parduodamos prekės), tačiau tam tikri niuansai, kaip antai minėtas automatiško atsinaujinimo aspektas, visgi skiriasi ir abiejose valstybėse vertinami skirtingai.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Olandijos civilinę teisę viešųjų paslaugų teikimo sutartys gali būti pripažįstamos negaliojančiomis, jei:

- jos prieštarauja imperatyviems įstatymų reikalavimams. Olandijoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių įtvirtinta bendroji sutarčių negaliojimo taisyklė, pagal kurią visi sandoriai, prieštaraujantys imperatyvioms įstatymų normoms yra pripažįstami niekiniais ir negalioja nuo jų sudarymo momento. Tas pats

¹⁶⁵ HARTKAMP, A.S.; TILEMA, M.M.M.; HEIDE, A.E.B. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands:Kluwer Law International, 2003, p. 237;

¹⁶⁶ Pažymėtina, jog Olandijos Aukščiausiasis Teismas vis dėlto nepasisakė dėl šios problemos, kadangi byla buvo atmesta dėl priežasčių, nesusijusių su šiuo klausimu [HARTKAMP, A.S.; TILEMA, M.M.M.; HEIDE, A.E.B. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands:Kluwer Law International, 2003, p. 237];

pasakytina ir apie Lietuvoje egzistuojančias viešąsias sutartis – vadovaujantis bendrosiomis CK pirmos knygos antros dalies ketvirto skyriaus „Negaliojantys sandoriai“ normomis, imperatyvioms normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja (CK 1.80 str. 1 d.);

- sutartys prieštarauja tinkamo administravimo principui. Šio principo turinys nėra pakakamai gerai atskleistas, tačiau vadovaujantis visuotinai pripažintinomis taisyklėmis, teigtina, jog čia mintyje turima viešajai tvarkai bei gerai moralei prieštaraujančios sutartys, kurios ne tik Olandijoje, bet ir Lietuvoje (CK 1.81 str.) pripažįstamos negaliojančiomis;

- sutartys sudarytos neteisėtai pasinaudojus tarnybine padėtimi. Pažymėtina, jog pasinaudojus tarnybine padėtimi ar kitu neteisėtu būdu priverstus asmenį sudaryti sutartinius santykius, sutartis bus pripažįstama negaliojančia.¹⁶⁷

Išanalizavus Olandijos sutarčių teisės, susijusios su viešųjų paslaugų teikimu, ypatumus, pastebėtina, jog sutarties laisvės principas čia veikia platesne apimtimi nei Lietuvoje. Tokia išvada darytina dėl to, jog šioje valstybėje prie viešųjų sutarčių priskirtinos tik iš ties esminius visuomenės narių ar organizacijų poreikius tenkinančios sritys, t.y. vandens, dujų, šilumos ir elektros energijos tiekimas. Šis siauresnis nei Lietuvoje viešųjų paslaugų sąrašas suponuoja išvadą, jog Olandijos rinka yra labiau konkurencinga, taigi kitos visuomenės poreikius tenkinančios sritys paliekamos ūkio subjektų savireguliacijai.

6.9 Ispanija

Ispanijoje sutartys su standartinėmis sąlygomis yra reguliuojamos 1998 m. balandžio 13 d. Standartinių sutarčių sąlygų įstatymu (angl. *Standard Contracts Terms Act*), kuris priimtas įgyvendinant 1993/13/EEB direktyvą dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse. Pagal šį įstatymą, standartine sąlyga laikoma bet kuri sutarties sąlyga, kurią daugkartiniam naudojimui vienašališkai į sutartį įveda viena iš šalių, nepriklausomai ar tai bus pirkėjas, ar pardavėjas. Kaip rašo ispanų civilinės teisės žinovas Antoni Vquer, standartinėms sąlygoms keliami skaidrumo, aiškumo, konkretumo ir paprastumo reikalavimai.¹⁶⁸ Čia, kaip ir kitose valstybėse, veikia *contra proferentem* taisyklė, pagal kurią, esant neaiškumui sąlygos aiškinamos ją pasiūliusios šalies nenaudai. Be to, pripažįstama, jog sutartyje esant standartinių ir suderėtų sąlygų prieštaravimui, pirmenybė

¹⁶⁷ HARTKAMP, A.S.; TILEMA, M.M.M.; HEIDE, A.E.B. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, p. 238;

¹⁶⁸ VQUER, A. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2004, p. 101;

teikiama šalių aptartoms sąlygoms. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog tiek įstatymų leidėjas, tiek ir teismai, tikrindami sudarytas sutartis, labiau gina vartotojų interesus. Apžvelgiant Ispanijos sutarčių teisę, pažymėtina, jog kaip ir kitose Vakarų Europos valstybėse, viešųjų sutarčių rūšis čia nėra išskiriama.

Išvados. Atlikus šią gana plačią net 9 valstybių sutarčių teisės analizę pastebėtina, jog tapačių ar panašių į Lietuvoje įtvirtintų viešųjų sutarčių institutą galima rasti penkiose Valstybėse: Rusijoje, Kinijoje, Vengrijoje, Graikijoje bei Olandijoje. Likusiose valstybėse *ex ante* viešųjų paslaugų teikimas ar prekių pardavimas nėra kaip nors išskirtinai reglamentuojamas. Atkreiptinas dėmesys, jog tokia viešųjų sutarčių samprata, kokia yra įtvirtinta Lietuvos CK 6.161 str., aptinkama tik Rusijos bei Kinijos civilinėje teisėje, o Vengrijoje, Graikijoje bei Olandijoje viešosiomis vadinamos tik visuomenės interesus užtikrinančių paslaugų teikimo sutartys, kurios neapima viešo prekių pardavimo. Be to, pažymėtina, jog minėtų valstybių teisės aktuose įtvirtintos viešųjų paslaugų rūšys atitinka Lietuvoje viešosioms priskirtinas paslaugų rūšis, t.y. visose minėtose valstybėse pripažįstama, kad vežimo viešuoju transportu, vandens, energijos bei dujų tiekimo paslaugos yra grynai viešos, visiems valstybėje veikiantiems ar gyvenantiems asmenims garantuojamos paslaugos.

Atkreiptinas dėmesys, jog tose valstybėse, kur viešosios sutartys nėra išskiriamos į atskirą sutarčių institutą (Bulgarijoje, Švedijoje, Prancūzijoje ir Ispanijoje) sutartys dėl būtinuosius poreikius tenkinančių prekių bei paslaugų sudaromos prisijungimo būdu pagal standartines sąlygas. Nors šioms sutartims minėtų valstybių įstatymų leidėjai yra įtvirtinę *ex post* reguliavimą, t.y. suteikę teismui teisę tikrinti pagal standartines sąlygas sudarytų sutarčių atitikimą geros moralės bei sąžiningos verslo praktikos reikalavimams, abejotina, ar to pakanka siekiant visiškai apsaugoti nuo galimo standartines sąlygas rengiančio subjekto piktnaudžiavimo savo ekonomine galia. Be to ši teismų teisė labai skiriasi nuo to, koks subjektas – vartotojas ar verslininkas – yra prisijungianti sutarties šalis. Pažymėtina, jog tuo atveju, kai sutartį dėl viešųjų poreikių patenkinimo sudarys fizinis asmuo, veikiantis kaip vartotojas, teismui bus leista imtis aktyvesnio vaidmens, nustatant sutarties sąlygų sąžiningumą, teisėtumą, o tuo pačiu ir galiojimą. Tais atvejais, kai viešosioms prekėms ar paslaugoms priskirtinų objektų įsigijimo sutartys bus sudarytos tarp dviejų juridinių asmenų (verslininkų), veikiančių komerciniais interesais, galimybė *ex post* reguliavimu užtikinti vienodą sutarties šalių lygiateisiškumą bus kur kas mažesnė. Kas sąlygos galimai silpnesnę prisijungiančios šalies interesų apsaugą, lyginant su ta apsauga, kurią garantuoja viešąsias sutartis reglamentuojančių valstybių teisė.

7 Rinkoje dominuojančių ūkio subjektų veiklos reguliavimas

Kaip ir buvo minėta, nuo seno Lietuvos rinka pasižymėjo natūraliais monopoliais, todėl valstybė įstatymų leidžiamosios valdžios pagalba siekė stebėti bei reguliuoti tas ūkio sritis, kuriose konkurencija nėra pakankama. Po Nepriklausomybės atkūrimo bei įstojimo į Europos Sąjungą Lietuvoje ūkiniai komerciniai santykiai vystėsi ir tebesivysto itin sparčiai, didžiosios monopolininkės viena po kitos privatizuotos ir vietoj jų susikūrė privataus kapitalo ūkio subjektai.¹⁶⁹ Nors šio darbo tema yra viešųjų sutarčių reguliavimas, autorės nuomone, tam, kad įsivaizduoti valstybės tikslus bei reguliacinę politiką siekiant suvienodinti rinkoje veikiančių ūkio subjektų derybų galią, būtina apžvelgti, kaip, koku mastu bei kokiomis priemonėmis yra nustatomas dominuojančią padėtį rinkoje užimančių ūkio subjektų veiklos reguliavimas nacionaliniu bei regioniniu lygmeniu.¹⁷⁰

Pagal Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 3 str. 11 d., dominuojančia padėtimi pripažįstama vieno ar daugiau ūkio subjektų padėtis atitinkamoje rinkoje, kai tiesiogiai nesusiduriama su konkurencija rinkoje arba kuri įgalina daryti vienpusę lemiamą įtaką atitinkamoje rinkoje veiksmingai ribojant konkurenciją.¹⁷¹ To paties įstatymo 4 str. 2 d. nustato draudimą valstybės valdymo ir savivaldos institucijoms priimti teisės aktus ar kitus sprendimus, kurie teiktų privilegijas ar diskriminuotų atskirus ūkio subjektus. Dominuojantiems ūkio subjektams Lietuvos Respublikoje draudžiama diskriminuoti kitus ūkio subjektus, nustatant jiems ne vienodas sąlygas, galinčias turėti neigiamos įtakos tarpusavio konkurencijai.¹⁷² Pažymėtina, jog minėto įstatymo 1 str., apibrėžiant jo taikymo ribas nustatyta, jog Konkurencijos įstatymo nuostatos bus taikomos tik tiems subjektams, kurie veikia Lietuvos Respublikos teritorijoje, o jei ūkio subjekto veikla turės įtaką prekybai tarp valstybių ES narių, bus taikoma Europos Sąjungos konkurencijos teisė.

Pagrindinės Bendrijų konkurencijos teisės normos, reguliuojančios įmonių veiklą tiek viešame, tiek privačiame sektoriuose, yra Europos Bendrijų steigimo sutarties¹⁷³ (toliau – Sutarties) 81 ir 82 straipsniai. 81 straipsnis draudžia kaip nesuderinamus su

¹⁶⁹ Turimas galvoje telekomunikacijų, dujų bei elektros energetikos sektorių liberalizavimas;

¹⁷⁰ Pažymėtina, jog 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, būtina mūsų šalies rinkai taikomi ES nustatyti standartai, todėl reguliacinę politiką būtina nagrinėti ne tik nacionaliniu, bet ir regioniniu lygmeniu;

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856; 1999; 2004 Nr. 63-2244) (su pakeitimais ir papildymais);

¹⁷² *Ibid.*, 5 str. 1 d. 4 p.; 9 str. 3p..

¹⁷³ 1957 m. kovo 25 d. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.97/C 340/03) originalo kalba: Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.europa.eu.int/eur-lex/en>>;

bendrają rinką susitarimus tarp įmonių, jų sprendimus ar suderintus veiksmus, kurie gali paveikti prekybą tarp valstybių narių ir kuriais siekiama riboti konkurenciją, o 82 draudžia piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, kuris gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą.¹⁷⁴ Šiame darbe, autorės nuomone, tikslinga plačiau paanalizuoti būtent pastarąjį 82 str., kuriuo EB lygiu įgyvendinami du tikslai – uždraudžiama dominuojančiai įmonei nustatyti tam tikrus barjerus kitiems konkurentams bei nuo išnaudojimo saugomi vartotojai.

Pagal Europos Bendrijų konkurencijos teisę, ūkio subjektu laikomas bet kas, užsiimantis ūkine-komercine veikla (bet kokia veikla, kuria siūlomos prekės ar paslaugos rinkoje). Kitaip tariant, nesvarbus nei teisinis, nei finansinis pobūdis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog pagal ETT suformuotą jurisprudenciją byloje *Klaus Hofner and Fritz Elser v. Macrotron*, monopolinės padėties įtvirtinimas valstybės narės priimtu įstatymu neatleidžia nuo atsakomybės pagal EB steigimo sutarties 82 str.¹⁷⁵ Valstybės negali suteikti imuniteto savo ūkio subjektams nuo EB konkurencijos teisės imperatyvių reikalavimų, taigi darytina išvada, jog jei Lietuvos įstatymai suteiktų tam tikram ūkio subjektui monopolines teises, piktnaudžiavimo atveju tai neapsaugos to subjekto nuo EB steigimo sutarties 82 str. taikymo.

Norint nustatyti, ar konkretus ūkio subjektas užima dominuojančią padėtį rinkoje, pirmiausia reikia apibrėžti rinką, kurioje jis veikia, o tada nustatyti, kokią rinkos dalį jis užima. Rinkos dalies dydis yra vienas iš svarbiausių kriterijų, nustatant ūkio subjekto dominuojančią padėtį, tačiau reikia atsižvelgti ir į kitas aplinkybes.¹⁷⁶ Akivaizdu, jog kuo didesnė rinkos dalis, tuo didesnė tikimybė, kad subjektas bus dominuojantis. ETT *United Brands byloje*¹⁷⁷ pasakė, jog jei ūkio subjektas turi tokią ekonominę jėgą, kuri jam leidžia užkirsti kelią efektyviai konkurencijai tam tikroje rinkoje dėl jo turimos galimybės elgtis gana nepriklausomai nuo savo konkurentų, klientų ir galiausiai vartotojų, tai jis laikomas dominuojančiu. Taigi darytina išvada, jog dominuojanti padėtis reiškia, kad ūkio subjektas:

¹⁷⁴ ETT byloje *Hugin v. Commission* panaikino Komisijos sprendimą, jog Švedijos gamintojas piktnaudžiavo dominuojančia padėtimi, kadangi nebuvo įrodyta, kaip buvo paveikta prekyba tarp valstybių narių Švedijos gamintojui atsisakant tiekti atsargines dalis Londone veikiančiai įmonei, kuri veikė tik vietinėje rinkoje [Europos Teisingumo Teismo 1979 m. gegužės 31 d. sprendimas byloje C-22/78 *Hugin Kassaregister AB and Hugin Cash Registers Ltd v Commission of the European Communities* (1979) ECR I-1869];

¹⁷⁵ Europos Teisingumo Teismo 1991 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje C-41/90 *Klaus Hofner and Fritz Elser v Macrotron GmbH* (1991) ECR I -1979;

¹⁷⁶ ETT byloje *Hoffmann La Roche* pažymėjo, jog atitinkamą rinkos dalį ūkio subjektas turi turėti atitinkamą laiko tarpą, be to, užimama rinkos dalis turi būti stabili. [Europos Teisingumo Teismo 1979 m. vasario 13 d. sprendimas byloje C-85/76 *Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission of the European Communities Court of Justice of the European Communities* (1979) ECR I- 461];

¹⁷⁷ Europos Teisingumo Teismo 1978 vasario 14 d. sprendimas byloje C-27/76 *United Brands v Commission of the European Communities* (1978), ECR I- 207;

- tiesiogiai nesusiduria su konkurencija;
- gali daryti vienpusę lemiamą įtaką atitinkamoje rinkoje veiksmingai ribodamas konkurenciją.¹⁷⁸

Nustačius, kad įmonė užima dominuojančią padėtį, tai dar nėra pažeidimas, nes dominuoti rinkoje leidžiama, o draudžiama piktnaudžiauti dominavimu.¹⁷⁹ Dominuojančiam ūkio subjektui keliamas reikalavimas „savo elgesiu nesukelti bendrosios rinkos iškreipymo“¹⁸⁰, tačiau pažymėtina, jog *per se* taisyklių, draudžiančių kokią nors konkrečią ūkio subjektų veiklą EB rinkoje nėra nustatyta. Piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi galima tiek vartotojų, tiek konkurentų atžvilgiu. Vienas iš piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi būdų vartotojų atžvilgiu yra EB steigimo sutarties 82 str. a punkte numatytas nesąžiningų pirkimo ar pardavimo kainų arba kokių nors kitų nesąžiningų prekybos sąlygų tiesioginis ar netiesioginis nustatymas. Šio straipsnio b punktas numato, kad gamybos, rinkų arba technikos raidos ribojimas pažeidžiant vartotojų interesus taip pat draudžiamas. Gamybos ribojimas reiškia, kad dominuojanti įmonė gali nuspręsti taikyti eksporto kvotas, kad apribotų savo gamybą. Tai netenkina vartotojų poreikių ir be jokios pateisinamos priežasties riboja vartotojų pasirinkimą.¹⁷ Konkurentų atžvilgiu piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi būtų atsisakymas tiekti produktus arba atskiriems partneriams taikant nevienodas sąlygas sudarant lygiaverčius sandorius. Kitos šalies vertimas sudaryti sutartis, prisiimant papildomų išpareigojimų, kurių pobūdis ir komercinė paskirtis neturi nieko bendro su sutarties dalyku taip pat yra įvardintas kaip piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi. Būtina atkreipti dėmesį, jog 82 str. nepateikia baigtinio piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi sąrašo, kadangi piktnaudžiavimo formų gali būti daug, o konkrečių veikų, kaip piktnaudžiavimo, įtvirtinimas sukeltų didelių nepatogumų. Kaip rašo Simon Bishop ir Mike Walker, „piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi priklauso ne nuo komercinio elgesio, bet nuo elgesio pasekmių“.¹⁸¹

Teisės doktrinoje pripažįstama, jog dažniausiai pasitaiko šios piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi formos: diskriminacinių kainų nustatymas (įvairios nuolaidos ir dalinis kainos gražinimas); išnaudotojiškos kainos (ypatingai aukštos); susijusių paslaugų

¹⁷⁸ Atkreiptinas dėmesys, jog „vienpusė lemiamą įtaką“ suprantama kaip ūkio subjekto galimybė veikti atitinkamoje rinkoje darant poveikį prekių kainoms, įėjimo į rinką galimybėms ir kitoms veiklos sąlygoms, dėl ko veiksmingai ribojama konkurencija toje rinkoje [Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000 m. gegužės 17 d. Nutarimas Nr. 52 „Dėl Konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl dominuojančios padėties nustatymo“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1516 (su pakeitimais ir papildymais);

¹⁷⁹ BISHOP, S.; WALKER, M. *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement*, 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 186;

¹⁸⁰ *Ibid.*, p. 181;

¹⁸¹ *Ibid.*, p. 188;

pardavimas; grobuoniškos kainos (žemesnės nei pagaminimo kaštai) bei atsisakymas suteikti priėjimą prie esminių išteklių. Su šio darbo tema labiausiai susijusi būtent pastaroji piktnaudžiavimo forma – atsisakymas suteikti priėjimą prie esminių išteklių.

Nors, kaip ir minėta, EB konkurencijos teisė skatina rinkos dalyvius veikti nepriklausomai vienas nuo kito, t.y. skatina „sveiką“ konkurenciją, tačiau tam tikrais atvejais yra privalomas ir ūkio subjektų bendradarbiavimas. Pagal EB Konkurencijos teisę, dominuojančią padėtį rinkoje užimantis ūkio subjektas privalo sudaryti sąlygas ir kitoms pageidaujantioms įmonėms naudotis jų valdomais esminiais ištekliais, kadangi bet koks atsisakymas sudaryti sutartį (angl. *refusal to deal*) gali būti pripažintas piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi¹⁸². Europos Bendrijų Teisingumo Teismas yra priėmęs ne vieną sprendimą, kuriuo atsisakymas sudaryti sutartį buvo pripažintas neteisėtu. Kaip, pavyzdžiui, *Commercial Solvents v. Commission* byla¹⁸³, kurioje didelė kompanija, esanti faktiškai vienintelė svarbaus komponento tiekimo gamintoja, atsisakė jį tiekti mažai įmonei. Kadangi alternatyvių šaltinių nebuvo, atsisakymas sudaryti sutartį reiškė mažos įmonės atėjimą prie bankroto. Teismas pripažino, kad atsisakymas sudaryti sutartį buvo nepagrįstas ir pažeidė Europos Sąjungoje nustatytas sąžiningos konkurencijos taisykles. Panašūs sprendimai priimti *United Brands*¹⁸⁴, *Polaroid/SSI Europe*¹⁸⁵ ir *Tetra Pak II* bylose.¹⁸⁶

Atkreiptinas dėmesys, jog „priėjimo prie esminių išteklių suteikimo“ doktrina yra ypač svarbi ir naudinga liberalizuojant buvusias monopolines komunikacijų, dujų, elektros energijos bei kitas panašias rinkas. Kaip pažymi S. Bishop, „Svarbu tinkamai užtikrinti, kad rinkoje didelę galią bei esminius išteklius valdantys ūkio subjektai leistų ir kitoms įmonėms naudotis tais ištekliais, kadangi kitaip, neturėdami priėjimo, ūkio subjektai negalės įeiti į po monopolio panaikinimo kuriamas laisvas rinkas ir efektyviai konkuruoti su ten jau veikiančiais asmenimis.“¹⁸⁷ Pažymėtina, jog tai savo ruožtu

¹⁸² WHISH, R. *Competition Law*. London: LexisNexis UK, 2003, p. 612;

¹⁸³ Europos Teisingumo Teismo 1974 m. kovo 6 d. sprendimas sujungtose bylose 6-73 ir 7-73, *Istituto Chemioterapico Italiano S.p.A. and Commercial Solvents Corporation v Commission of the European Communities* (1974), ECR 223;

¹⁸⁴ Europos Teisingumo Teismo 1978 vasario 14 d. sprendimas byloje 27/76 *United Brands v Commission of the European Communities* (1978), ECR 207;

¹⁸⁵ SUBIOTTO, R.; O'DONOGHUE, R. *Defining the scope of the Duty of Dominant Firms to Deal with Existing Customers under Article 82 EC*, [interaktyvus]. Sweet and Maxwell Limited. p. 692 [žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: http://www.cgsh.com/files/tbl_s47Details%5CFileUpload265%5C264%5CCGSH_Duty_of_Dominant_Firms.pdf.

¹⁸⁶ Europos teisingumo teismo 1996 lapkričio 14 d. sprendimas byloje C-333/94 P *Tetra Pak International SA v Commission of the European Communities* (1996) ECR I-05951;

¹⁸⁷ BISHOP, S.; WALKER, M. *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement*, 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 239;

sąlygotų ne tik konkurencijos ribojimą kitų ūkio subjektų atžvilgiu, bet ir galutinių vartotojų teisėtą interesą rinktis iš kuo platesnio paslaugų bei prekių spektro.

„Esminių išteklių doktrina“ (angl. *essential supply*) atsirado JAV antimonopolinėje precedentinėje teisėje (angl. *unitrust case-law*). Čia buvo teigiama, jog esminių išteklių valdytojas privalo sudaryti galimybę kitiems rinkoje veikiantiems subjektams naudotis jo ištekliu už priimtina kainą (angl. *reasonable price*).¹⁸⁸ Pavyzdžiui, valstybinė konkurencijos tarnyba gali įpareigoti rinkoje dominuojančią padėtį užimančią subjektą suteikti prieigą prie telekomunikacinių ryšių išteklių, kadangi pastarieji pripažįstami esminiais ir vieninteliais toje valstybėje. Pažymėtina, jog esminių išteklių doktrina EB konkurencijos teisėje turėjo labai didelę reikšmę bei įtaką liberalizuojant ryšių industrijas, tokias kaip telekomunikacijų, dujų, elektros bei transporto sektoriai. Be to, ši doktrina taikoma ir tokiose srityse, kurios prieš tai net nebuvo natūraliais monopoliais, pavyzdžiui laikraščių distribucijos ar uostų paslaugoms.¹⁸⁹

Nors savo esme „esminių išteklių doktrina“ ir jos taikymas EB konkurencijos teisėje yra teigiamas reiškinys, tačiau reikia nepamiršti, jog jos taikyme veikia du subjektai: vienam šios doktrinos praktinis įgyvendinimas suteikia galimybę efektyvinti veiklą, o kitam sukelia nepageidautinus, ribojančius padarinius. Kaip pažymi R. Subioto bei R. O’Donoghue, reikalavimas suteikti prieigą prie esminių išteklių bei sudaryti sutartis su visais besikreipiančiais EB konkurencijos teisėje yra pripažintinas sutarties laisvės principo išimtimi, kadangi „visi rinkoje veikiantys ūkio subjektai turi teisę veikti laisvai ir savarankiškai organizuoti savo veiklą nepriklausomai nuo kitų subjektų valios.“¹⁹⁰ Kaip *United Brands* byloje pažymėjo ETT, „Vien tas faktas, kad ūkio subjektas užima rinkoje dominuojančią poziciją negali paneigti jo teisės ginti savo komercinius interesus“¹⁹¹.

Pažymėtina ir tai, jog nepagrįstas reikalavimas suteikti prieigą prie esminių išteklių taipogi pripažintinas žalingu, kadangi „per lengvai“ suteikus priėjimą gali nukentėti galutinis vartotojas: rinkoje veikiantys subjektai nebus skatinami konkuruoti, o paprasčiausiai ieškos patogaus būdo prisijungti prie kito ūkio subjekto esminių išteklių. Tokias atvejais, nors trumpalaikė konkurencija padidės, tačiau ilgalaikės konkurencijos

¹⁸⁸ BISHOP, S.; WALKER, M. *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement*, 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 239;

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 240;

¹⁹⁰ SUBIOTTO, R.; O’DONOGHUE, R. *Defining the scope of the Duty of Dominant Firms to Deal with Existing Customers under Article 82 EC*. [interaktyvus]. Sweet and Maxwell Limited. [žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: http://www.cgsh.com/files/tbl_s47Details%5CFileUpload265%5C264%5CCGSH_Duty_of_Dominant_Firms.pdf;

¹⁹¹ Europos Teisingumo Teismo 1978 vasario 14 d. sprendimas byloje C-27/76 *United Brands v Commission of the European Communities* (1978), ECR 207;

skatinimui tai atsilięps neigiamai. Be to, esminius išteklius valdantis ūkio subjektas nebus suinteresuotas daryti didelių investicijų, kadangi jo „gėriu“ naudotis galės ne tik jis, bet ir konkurentai.¹⁹²

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog EB konkurencijos teisė vis dėlto gina sąžiningą konkurenciją bei galutinius vartotojus, o ne pačius konkurentus. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai nėra akivaizdu, jog intervencija bei įpareigojimas sudaryti sutartis su konkurentais bus naudingas išimtinai vartotojams ar sąžiningai konkurencijai užtikrinti, konkurencijos teisė neturėtų pamiršti savo tikrosios paskirties bei be tikrai reikšmingo bei visuomenei naudingo pagrindo kištis į laisvosios rinkos santykius.¹⁹³ Darytina išvada, jog norint praktiškai įgyvendinti šią doktriną, būtina atidžiai pasverti visus „už“ bei „prieš“ ir, prieš nustatant bet kokius įpareigojimus dominuojančią padėtį užimančiam ūkio subjektui, įsitikinti, kad priemonės bus proporcingos norimam pasiekti tikslui, t.y. sąžiningai konkurencijai.¹⁹⁴

Taikant „esminių išteklių doktriną“ tam tikra pasirinkimo teisė suteikiama ir dominuojančią padėtį rinkoje užimančiam ūkio subjektui: byloje *ABG/Oil Companies* ETT nurodė, jog rinkoje dominuojantis ūkio subjektas gali pasirinkti, ar sudaryti sutartis su pastoviu ar nepastoviu klientu.¹⁹⁵ Be to, ETT taip pat nurodė, jog tais atvejais, kai priėjimo prie esminių išteklių reikalaujantis ūkio subjektas turi galimybę savo poreikius patenkinti iš alternatyvių tiekimo šaltinių, tai atsisakymas suteikti prieigą prie esminio šaltinio nebus pripažįstamas piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi.¹⁹⁶ Pažymėtina, jog tais atvejais, kai dominuojančią padėtį rinkoje užimantis subjektas tam tikro laiko tarpą praėityje tiekė prekes ir paslaugas, bet po kurio laiko nustojo tiekti, galima teigti, jog tai yra pretekstas piktnaudžiavimui dominuojančia padėtimi.

Taigi apžvelgus dominuojantiems ūkio subjektams keliamų reikalavimus EB lygiu, darytina išvada, jog Europos Bendrijoje, kaip ir atskirose valstybėse, rinkos reguliavimas bei intervencinė politika siejamas su tikslu užtikrinti Europos Bendrijos viešąjį interesą, t.y. sudaryti palankias sąlygas sąžiningai ūkio subjektų konkurencijai, o tuo pačiu užtikrinti ir galutinių vartotojų gerovę. Autorės nuomone, atlikta analizė leidžia teigti, jog

¹⁹² SUBIOTTO, R.; O'DONOGHUE, R. *Defining the scope of the Duty of Dominant Firms to Deal with Existing Customers under Article 82 EC*. [interaktyvus]. Sweet and Maxwell Limited. [žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: http://www.cgsh.com/files/tbl_s47Details%5CFileUpload265%5C264%5CCGSH_Duty_of_Dominant_Firms.pdf;

¹⁹³ *Ibid.*;

¹⁹⁴ WHISH, R. *Competition Law*. London: LexisNexis UK, 2003, p. 615;

¹⁹⁵ Europos Teisingumo Teismo 1977 birželio 29 d. sprendimas byloje *C-77/77 Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV and others v Commission of the European Communities*.(1977), ECR I-01523;

¹⁹⁶ Pirmosios Instancijos Teismo 2000 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *C T-5/97 Industrie des Poudres Spheriques SA v Commission of the European Communities* (2000) ECR II-755;

tarp EB reguliacinės politikos dominuojančių ūkio subjektų atžvilgiu bei Lietuvos įstatymų leidėjo siekių CK įtvirtinant viešųjų sutarčių institutą, galima išvesti paralelę: tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu lygiu įtvirtintas reguliavimas grindžiamas išimtinai viešojo intereso tenkinimu ir į pirmą vietą iškelia ne konkretaus asmens, bet visos bendruomenės interesus; be to nustatomi ribojimai yra minimalūs, be kurių nebūtų įmanoma patenkinti visos visuomenės poreikių. Dar daugiau, autorės nuomone, EB konkurencijos teisėje nustatytas reguliavimas, susijęs su pareigos sudaryti galimybę pasinaudoti esminiais ištekliais nustatymu, pripažintinas kaip atskirose valstybėse nustatyto viešųjų sutarčių reguliavimo tąsa, t.y. tam tikra viešųjų sutarčių išraiška tarpvalstybinio mastu.

Išvados

1. Atlikus nuoseklią viešųjų sutarčių analizę, darytina išvada, jog viešosios sutartys nuo kitų Lietuvoje įtvirtintų sutarčių rūšių skiriasi savo išimtinai viešu, tiek fizinių tiek juridinių asmenų būtiniausiems poreikiams patenkinti skirtu, objektu ir aukštu valstybinio reguliavimo laipsniu, kadangi valstybė, vedama viešojo intereso, prižiūri, jog paslaugas teikiantys ar prekes parduodantys ūkio subjektai nediskriminuotų kontrahentų bei sudarytų viešąsias sutartis su visais besikreipiančiais;
2. Išanalizavus viešųjų sutarčių reguliavimo ypatumus tiek Lietuvoje, tiek ir kitose valstybėse, prieita prie išvados, jog privačių santykių valstybinis reguliavimas viešųjų sutarčių pagrindu teisės doktrinoje suprantamas kaip valstybės siekis per įstatymų leidžiamąją valdžią suderinti valstybės ekonominius bei socialinius tikslus. Per šią viešosios teisės intervenciją į privačius santykius valstybė ne tik garantuoja esminių, būtinausių išteklių tolygų pasiskirstymą visuomenėje, bet ir apsaugo silpnesniąją sutarties šalį nuo galimo nesąžiningumo ar apgaulės;
3. Išanalizavus sutarties laisvės principo genezę bei raidą įvairiais istorijos tarpsniais, darytina išvada, jog šio fundamentalaus sutarčių teisės principo taikymo mastas visuomeniniuose santykiuose priklauso nuo valstybės politinės ir ekonominės situacijos. Kadangi šių dienų valstybėse stengiamasi reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad asmeniniai žmogaus ar ūkio subjekto interesai neužgožtų visos bendruomenės poreikių, teigtina, jog šiandieninėje visuomenėje viešajam interesui teikiamas pirmumas lyginant su sutarties laisve;
4. Išanalizavus sutarties laisvės principo taikymą viešosiose sutartyse, darytina išvada, jog nors įstatyme nustatyta pareiga sudaryti viešąją sutartį yra akivaizdus sutarties laisvės principo ribojimas, tačiau visgi toks valstybinis reguliavimas yra skatintinas, kadangi padeda užkirsti kelią didelei ekonominei galią turinčių ūkio subjektų piktnaudžiavimui bei tuo pačiu apsaugo silpnesniąją sutartinių santykių šalį nuo galimo išnaudojimo;
5. Pažymėtina, jog atlikus kitų šalių sutarčių teisės lyginamąją analizę teigtina, kad visa apimtimi viešųjų sutarčių institutas yra įtvirtintas tik tose valstybėse, kurių teisės raidai dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių įtakos turėjo Rusijos teisės doktrina (Lietuva, Vengrija), kai tuo tarpu Vakarų Europos šalyse speciali apsauga bei valstybinis reguliavimas pagrinde numatytas tik vartojimo sutartyse;

6. Atlikus Rusijos ir Lietuvos civiliniuose kodeksuose įtvirtintų viešųjų sutarčių lyginamąją analizę, darytina išvada, jog viešųjų sutarčių teisės institutą Lietuva perėmė ir į savo teisinę sistemą inkorporavo iš Rusijos: Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 str. savo turinio esme yra analogiškas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.161 str. bei apima tokias pačias viešųjų sutarčių rūšis;
7. Apžvelgus Europos Bendrijoje galiojančią konkurencijos teisę, darytina išvada, jog viešoji sutartis ES lygmeniu pasireiškia kaip iš EB Steigimo sutarties 82 str. išplaukiantis įpareigojimas rinkoje dominuojantiems ūkio subjektams sudaryti tinkamą priėjimą prie jų valdomų esminių išteklių bei draudimas tam tikrais atvejais atsisakyti sudaryti sutartis. Tokiu būdu skatinama sąžininga konkurencija bei garantuojama didesnė vartotojų pasirinkimo laisvė, poreikių patenkinimas;
8. Atlikus plačią lyginamąją analizę teigtina, jog kitos Vakarų Europos valstybės savo teisinėse sistemos nereguliuoja viešųjų sutarčių instituto (arba reguliuoja siauresne apimtimi nei Lietuvoje) siekdamos daryti kiek įmanomai mažesnę intervencinį poveikį į privatinis asmenų santykius; tačiau autorės nuomone, valstybinis reguliavimas yra reikalingas, kadangi valstybė, būdama santykinai „nepriklausoma“ sutartinių santykių dalyvė, gali objektyviai išspręsti kylančias kolizijas bei nubrėžti bent menamą liniją, kaip sąžiningai turėtų balansuoti sutartinių santykių subjektų teisės bei pareigos;
9. Autorės nuomone, nors viešosios sutartys, kaip viešųjų paslaugų teikimas bei prekių padavimas, nėra reglamentuotos kitų ES valstybių narių civilinėje teisėje, tačiau Lietuvai nereiktų atsisakyti šio instituto, kadangi jo nauda atsveria galimas neigiamas savybes – vietoje kitose valstybėse nustatyto *ex post* reguliavimo, kuomet tik teismas gali pasisakyti dėl jau sudarytos sutarties sąlygų sąžiningumo ir atitikimo geros moralės principams, Lietuvoje įtvirtintas ir *ex ante* reguliavimas, kurio pagrindu sudaromos geresnės prielaidos viešojo intereso apsaugai bei visos visuomenės gerovei;
10. Siekiant pagrįsti šio sutarčių instituto naudą bei reikšmę Lietuvos teisinei sistemai, pažymėtina, jog nesant CK 6.161 str. bei 6.184 str. įtvirtintų reikalavimų, ūkio subjektai turėtų kur kas didesnes galimybes piktnaudžiauti viešųjų prekių pardavimo bei paslaugų teikimo sferoje. Be to, autorės nuomone, Lietuvos valstybės rinka bei ekonomika nėra pakankamai gerai išsivysčiusi, kad esminiai visuomenės poreikiai būtų tinkamai tenkinami nenustačius tam tikrų elgesio standartų, o ūkio subjektai, teikiantys būtiniausias prekes bei paslaugas, galėtų veikti savarankiškai, be valstybinio reguliavimo. Nors po įstojimo į ES iki tol

buvusi viešųjų paslaugų rinka yra pamažu liberalizuojama (galvoje turimi telekomunikacijų, dujų bei elektros energetikos sektoriai), tačiau autorės nuomone, dar turi praeiti šiek tiek laiko, kol pati rinka sugebės tinkamai savarankiškai reguliuotis.

11. Atsižvelgiant į priimtą išvadą, jog viešųjų paslaugų teikimo bei prekių pardavimo reguliavimas valstybinėmis priemonėmis Lietuvos valstybėje yra reikalingas bei naudingas, siūlytina tobulinti teisės aktuose nustatytą reglamentavimą, t.y. sukonkretinti CK 6.161 str. 1 d. pateikiamą juridinio asmens (verslininko), galinčio teikti viešąsias paslaugas, sąvoką. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal dabartinį apibrėžimą nėra visiškai aišku, koks ūkio subjektas pripažįstamas viešųjų paslaugų teikėju ar prekių pardavėju: tik išigilinus į CK 6.161 str. 1 d. skliausteliuose pateiktą papildomą informaciją galima daryti išvadą, jog tai yra ūkio subjektas užsiimantis transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kitomis veiklos rūšimis. Be to, teiginys, jog „*juridinis asmuo (verslininkas) teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes, visiems, kas tik kreipiasi*“ gali būti suvokiamas netinkamai, kadangi papildomai neapibrėžus minėtų paslaugų ar prekių pobūdžio, susidaro klaidingas išpūdis, jog visos civilinėje apyvarčiojoje esančios prekės bei paslaugos, kuriomis galima prekiauti viešai, galėtų būti viešųjų sutarčių objektu. Autorės nuomone, tikslinga būtų nustatyti, tokią formuluotę: „Viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro viešųjų paslaugų teikimu ar prekių pardavimu užsiimantis juridinis asmuo (verslininkas), kuris privalo teikti šias paslaugas ar parduoti prekes visiems, kas tik kreipiasi“¹⁹⁷. Tuomet būtų iš karto aišku, kokios ir kokių subjektų teikiamos paslaugos ar prekės yra viešųjų sutarčių dalykas bei būtų išvengiama galimų dviprasmiškų situacijų.

¹⁹⁷ Atkreiptinas dėmesys, jog panaši formuluotė pateikiama Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 str. 1d.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. 1957 m. kovo 25 d. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.97/C 340/03) originalo kalba: Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.europa.eu.int/eur-lex/en>>;
3. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-98);
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
5. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138);
6. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488);
7. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas (Valstybės žinios, 2006, Nr.82-3260);
8. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856; 2004 Nr. 63-2244);
9. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2004, Nr. 107-3964);
10. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (Valstybės žinios, 2003 10 08, Nr. 94-4246);
11. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 56-2224);
12. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2743);
13. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 66-1984);
14. Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1995, Nr. 20-449; 2000, Nr. 56-1639);

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 31 d. Nutarimas Nr. 126 „Dėl viešosios vandens tiekimo sutarties standartinių sąlygų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-636);
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 19 d. Nutarimas Nr. 1797 „Dėl Verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 138-4971);
17. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2005 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. 4-350 „Dėl Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 120-4328);
18. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. liepos 10d. įsakymas Nr. 4-289 „Dėl šilumos pirkimo-pardavimo sutarčių su buitinais šilumos vartotojais standartinių sąlygų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3201);
19. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000 m. gegužės 17 d. Nutarimas Nr. 52 „Dėl Konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl dominuojančios padėties nustatymo (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1516);
20. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (Russian Civil Code) [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com>>;
21. Гражданский кодекс Российской Федерации. часть первая [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-04-01], prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/5_58.html#p3324>;

II. Specialioji literatūra

22. AMBRASIENĖ, D., *et al.* *Civilinė teisė: Prievolių teisė*. 2-asis leid. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004;
23. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus], [žiūrėta 2006-11-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.autoinfo.lt/webdic/>>;
24. GUMBIS, J. *Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimti*. Vilnius: Teisė Nr.42, 2002;
25. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996;
26. MIKELĖNAS, V., *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003;
27. STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005;

28. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos metinė ataskaita Europos Komisijai „Dėl Lietuvos elektros energijos ir gamintojų dujų rinkų“ [interaktyvus] 2006 m. [žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: http://www.ceer-eu.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/NATIONAL_REPORTS/2006/E06_NR_Lithuania-LL.doc;
29. VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė*. Vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997;
30. ABBOT, K.; PENDLEBURY, N. *Business Law 5th ed.* s.l.: DP Publications LTD;
31. ADLERCRENTZ, A. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1996;
32. ATIYAH, P.S. *The Rise And Fall Of Freedom of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 1979;
33. BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2002;
34. BEATON, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford: Oxford University Press, 2002;
35. BISHOP, S.; WALKER, M. *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002;
36. BORRIE, G.; DIAMOND, A.L. *The Consumer, Society and the Law*. 4th ed. Great Britain: Penguin Books Ltd, 1981;
37. BRADGATE, R. *Commercial Law*. s.l.: Butterworths;
38. BROWN, I.; CHANDLER, A. *Law of Contract: 2003-2004*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2003;
39. CAMPBELL BLACK, H. M. A. *Black's law dictionary*. 6th ed. Minnesota: West Publishing Co, 1990;
40. DALHUISEN, I. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. 2nd ed. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004;
41. DAWSON, J.P.; HARVEY, W.B.; HENDERSON, S.D. *Cases and Comments on Contracts*. 5th ed. New York: The Foundation Press, Inc, 1987;
42. DUBURY, R. *Contract in a Nutshell*. 5th ed. London: Sweet & Maxwell, 2000;
43. ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 5th ed. Great Britain: Person Education Limited, 2005;
44. GOODE, R. *Commercial Law*. s.l: Penguin Books, 2004;
45. GOPALAN, S. *Transnational Commercial Law*. Bufalo [N.Y.]: Williams S. Hein & Co, 2004;

46. HARTKAMP, A., *et al. Towards a European Civil Code*. 3rd ed. The Netherlands: Kluwer Law International, 2004;
47. HARTKAMP, A.S.; TILEMA, M.M.M.; HEIDE, A.E.B. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003;
48. HOWELLS, G. WEATHERILL, S. *Consumer Protection Law*. 2nd ed. Great Britain: TJ International Ltd, 2005;
49. HUANG, Y.L.; CHEN, Y.X. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1998;
50. JOBBAGYI, G.; FAZEKAS, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003, Volume 3;
51. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
52. KESSLER, F. Contracts of Adhesion - Some Thoughts about Freedom of Contract. *Columbia Law Review*. [interaktyvus] 1943 m. [žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>;
53. KING, D.B. Standard Form Contracts: a Call for Reality. *Saint Louis University Law Journal* [interaktyvus]. Summer 2000. [žiūrėta 2006-12-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>;
54. MCKENDRICK, E. *Contract Law*. 2nd ed. Hampshire & London: Macmillan Press Ltd, 1994;
55. MILLER, C.J.; HARVEY, B.W.; PARRY, D.L. *Consumer and Trading Law*. Oxford: Oxford University Press, 1998;
56. RAKOFF, T.D. Contracts of Adhesion: An Essay in Reconstruction. *Harvard Law Review* [interaktyvus]. 1983 [žiūrėta 2007-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>;
57. SCHABER, G.D.; ROHVER, C.D. *Contracts in a Nutshell*. 2nd ed. Minnesota: West Publishing Co, 1984;
58. SCHMIDT-SZALEWSKI, J. Contracts. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999;
59. SEALY, L.S.; HOOLEY, R.J.A. *Commercial Law Text, Cases and Materials*. United Kingdom: LexisNexis UK, s.a;
60. SUBIOTTO, R.; O'DONOGHUE, R. *Defining the scope of the Duty of Dominant Firms to Deal with Existing Customers under Article 82 EC*. [interaktyvus]. Sweet and Maxwell Limited. [žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: http://www.cgsh.com/files/tbl_s47Details%5CFileUpload265%5C264%5CCGSH_Duty_of_Dominant_Firms.pdf;

61. STATHOPOULOS, M.P. *Contracts*. Denver, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishing, 1995;
62. STOICHEV, K. *Contracts*. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999;
63. STONE, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. Portland: Cavendish Publishing Limited, s.a.;
64. STONE, R. *Contract Law*. 2nd ed. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 1996;
65. VQUER, A. *Contracts*. In *International Encyclopedia of Laws*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2004;
66. WEATHERILL, S. *EC Consumer Law and Policy*. London and New York, 1997;
67. WHISH, R. *Competition Law*. London: LexisNexis UK, 2003;
68. ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
69. БОРИСОВ, А.Б. *Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации*. Москва: Книзний мир, 2004;

III. Praktinė medžiaga

70. Europos Teisingumo Teismo 1974 m. kovo 6 d. sprendimas sujungtose bylose C-6-73 ir C-7-73, *Istituto Chemioterapico Italiano S.p.A. and Commercial Solvents Corporation v Commission of the European Communities* (1974), ECR I-223;
71. Europos Teisingumo Teismo 1977 birželio 29 d. sprendimas byloje C-77/77 *Benzine en Petroleum Handelsmaatschappij BV and others v Commission of the European Communities*.(1977), ECR I-01523;
72. Europos Teisingumo Teismo 1978 m. vasario 14 d. sprendimas byloje C-27/76 *United Brands v Commission of the European Communities* (1978), ECR I-207;
73. Europos teisingumo teismo 1979 m. vasario 13 d. sprendimas byloje C-85/76 *Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission of the European Communities Court of Justice of the European Communities* (1979) ECR 461;
74. Europos teisingumo teismo 1979 m. gegužės 31 d. sprendimas byloje C- 22/78 *Hugin Kassaregister AB and Hugin Cash Registers Ltd v Commission of the European Communities* (1979) ECR I-1869;
75. Europos Teisingumo Teismo 1991 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje C-41/90 *Klaus Hofner and Fritz Elser v Macrotron GmbH* (1991) ECR I -1979;

76. Europos teisingumo teismo 1996 m. lapkričio 14 d. sprendimas byloje C-333/94 P *Tetra Pak International SA v Commission of the European Communities* (1996) ECR I-05951;
77. Europos Teisingumo Teismo 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose C-541/99 ir C-542/99 *cape Snc v. Idealservice S ir Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* (2001) ECR I-09049;
78. Pirmosios Instancijos Teismo 2000 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje C T-5/97 *Industrie des Poudres Spheriques SA v Commission of the European Communities* (2000) ECR II-755;
79. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Sud v. Import Motors Ltd.* [379 F. Supp. 1064] Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>.>;
80. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 28-1003);
81. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, kuriais buvo sprendžiami iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo Lietuvoje veikusių valstybinių profesinių sąjungų valdyto turto klausimai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4224)
82. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1^a straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094);
83. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 63-2235);
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis c.b. *SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B.Giedraitienė*, Nr. 3K-3-1137/2002, kat. 40.2; 40.4; 40.5;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. *257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“*, Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1;
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis c. b. *J.Karčiauskas v. V.Puteikis ir kt.*, Nr.3K-3-789/2003, kat. 31.4;

87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 9 d. nutartis c.b. UAB „Ertija“ v. M. Bureikienė, Nr. 3K-3-94/2004, kat. 31.4;
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 17 d. nutartis c. b. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. G. Baranausko ir partnerių KŪB ir Valstybės įmonė Registrų centras, Nr. 3K-3-204/2004, kat. 14.3.; 15.2.1.1.; 40.5;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 23 d. nutartis c. b. AB „Kauno energija“ v. B.Okmanienė, A. Brazioniene, G. Zuzeviciene ir R.Zuzevičius, Nr. 3K-3-392/2004, kat. 40.5.; 45.9.1;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. 519-sios daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. UAB „Vilniaus energija“, Nr.3K-3-514/2004, kat. 40.5; 90;
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 23 d. nutartis c. b. R.Pakamanis ir Z.Pakamanienė v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-254/2004, kat. 19.3.; 40.5;
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ v. Daugiabučio namo Tilžės g. 28 savininkų bendrija, Nr. 3K-3-269/2005, kat. 27.3.1.10; 42.2; 45.5;
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. UAB “Vilniaus vandenys” v. UAB “Švenčionių energija”, Nr.3K-3-119/2006, kat. 42.5; 45.5 (S);
94. Vilniaus administracinio teismo 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Dujotekana“ v. Lietuvos valstybė, Nr. I-1299-8/2005;
95. Lietuvos Respublikos vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2006 m. spalio 2 d. sprendimas administracinėje byloje Buitinių vartotojų sąjunga v. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Nr. 2006/01-4R-223;

Santrauka

Sutartis – teisinio santykio realizavimo forma, todėl jai sutarčių teisėje yra skiriamas ypatingas dėmesys. Lietuvos teisės sistemoje išskiriamos įvairios sutarčių rūšys, tarp kurių yra ir šiame darbe nagrinėjamos viešosios sutartys.

Darbe analizuojami esminiai su viešųjų sutarčių sudarymo tvarka, joje veikiančiais subjektais bei nutraukimu susiję klausimai, aptariama su šia tema susijusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Siekiant kuo visapusiškiau atskleisti darbo temą, aptariama nemažai užsienio autorių darbų, taip pat ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika.

Kadangi sutarčių laisvė bei jos ribojimas viešosiose sutartyse yra aktuali bei daug diskusijų kelianti problema, šiame darbe pagrindinis dėmesys koncentruojamas ties klausimu, kokią vietą viešojoje sutartyje „užima“ fundamentalusis sutarčių teisės principas – sutarties laisvė, o kas „lieka“ imperatyviam valstybiniam reglamentavimui.

Reikia pažymėti, jog darbe pateikiama plati Lietuvos bei kitų valstybių sutarčių teisėje aptinkamų analogiškų ar panašių sutarčių lyginamoji analizė, kurios metu stengiamasi ne tik atskleisti kitose valstybėse įtvirtintų sutarčių rūšių ypatumus, bet ir atsakyti į klausimą, ar Lietuvai apskritai reikalingas viešųjų sutarčių institutas.

Atkreiptinas dėmesys, jog siekiant išsamiai aptarti viešųjų sutarčių institutą bei susisteminti visus jo bruožus, darbe taip pat analizuojamas galimas viešųjų sutarčių atspindys Europos Bendrijų teisėje.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei autorės pasiūlymai.

Summary

This article discusses a relevant topic in Lithuania's contract law – the conception of public contract and its development. Due to the analysis of various laws, doctrine and precedents, the article provides with coherent understanding about agreements for public purchase and utility services as well as their evolution in the Lithuanian law system.

It is needful to stress that the debates on State involvement in the modern market and its participation in the economy and society are still up to date, due to it this article examines what is the proper degree of state intervention in commercial relationship and what type of legislation would be beneficial for both – supplier and consumer.

The most important principle in contract law – freedom of contract, which is a cornerstone of wealth maximization, is also discussed in this article. Furthermore, with a purpose to reveal the state's attitude to the intersection of this principle and public interest, the examination of relationship between public interest and freedom of contract is presented.

The article also examines the EU competition law policy and legislation in controlling the business with a dominant market power, as well as assuring the social welfare of other party and consumers.

What is more, the clear comparison of Lithuania's and other countries' governmental regulation on public or administrative contracts is also provided here.

Finally, the author puts forward some conclusions on key questions of public contracts and its usefulness for Lithuania's law system.